

**TC
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİMDALI
YÖNETİM ORGANİZASYON BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE ve DÜNYADA ELEKTRONİK DEVLET
UYGULAMALARI BAĞLAMINDA RİSK FAKTÖRLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Özgür SAYAR**

İSTANBUL, 2007

TC
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİMDALI
YÖNETİM ORGANİZASYON BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE ve DÜNYADA ELEKTRONİK DEVLET
UYGULAMALARI BAĞLAMINDA RİSK FAKTÖRLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Özgür SAYAR
Okul No: 050744026

Danışman
Prof. Dr. Münevver ÖLÇÜM ÇETİN

İSTANBUL, 2007

TÜRKİYE’DE ve DÜNYADA ELEKTRONİK DEVLET UYGULAMALARI BAĞLAMINDA RİSK FAKTÖRLERİ

Tezi Hazırlayan: Özgür SAYAR

Özet

Günümüzde teknoloji, özellikle bilişim teknolojisinin geldiği nokta, insanoğlunu hayrette bırakan bir hal almıştır. Kullanım alanı artan bilişim teknolojileri, günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bilişim teknolojisinin en önemli ürünlerinden olan internetin doğuşu ve hızla tüm dünya üzerinde yayılması, birçok kavramın yeniden tartışılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu kavramlardan birisi de, birçok bürokratik işlemin elektronik ortamda yapıldığı “elektronik devlet” kavramıdır. E-devlet, hükümetlerin vatandaşlarına daha iyi hizmet götürebilmesi, vergi mükelleflerinin bürokratik işlemler nedeniyle oluşan şikayetlerinin azaltılması, devlet ve vatandaş arasında sağlıklı, hızlı bir iletişim kurularak halkla ilişkilerin geliştirilmesi ve demokratik katılımın artırılması amaçlarıyla kabul gören uygulamalardır. Ülkemizde de birçok uygulaması görülen elektronik iş ve e-devlet uygulamalarının onlarca faydasının yanı sıra bir takım sorun ve riskleri de beraberinde getirmektedir. Bunlar; işlemlerin yapılması ve değerlendirilmesinin, katılımın, problem çözmenin, verimliliğin, işlemlerin kısa sürmesi gibi e-devletten beklenen faydaların, sadece makinelerden beklenmesi ve e-memur olmamak için hiç gayret gösterilmemesi, bilgisayarlar aracılığı ile hırsızlık, hakaret, ızzar, dolandırıcılık, kalpazanlık, cinayet, terör gibi suçların işlenmesi, kullanıcıların bıraktığı izleri toplayıp takip ederek gerçekleştirilen elektronik gözetimdir.

Anahtar Kelimeler: Elektronik Devlet, İnternet, Bilişim Suçları, Elektronik Gözetim, Yönetime Katılım.

RISK FACTORS IN THE ELECTRONIC GOVERNMENT PRACTICES OF STATE IN TURKEY AND WORLD

Presented by: Özgür SAYAR

Abstract

The technology, especially it technology has become very important situation which is humanity is watching amazingly. Today, it is used in everywhere in our most important parts of daily life. As a result of widely using internet have caused by being discussed most of concepts. One of the concepts is e-government which means many public services can be done by using communications technologies. Turkey has e-government and e-business practices. In practice, there are some advantages but also have some risks. One of the risks is just waiting from computers good practices of e-government functions like making process and analyzing, sharing managements, solving problems, efficiency about jobs, shorting job time and challenge of being an e-servant. Second risk is that computer related crimes like theft, insult, swindling, counterfeiting, murder and terrorism are seeing widely. Third risk is that electronic watching is becoming important issue which is making by collecting every trace of it and e-government users.

Keywords: Internet, e-Government, Electronic Watching, Cyber Crime, Participating In Administration.

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim. 25.09.2007

Aday :Özgür SAYAR

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Sekil No.</u>	<u>Sayfa</u>
E-Devlet Şeması	10
Geleneksel Devlet Ve E-Devlet Kıyaslaması	21

TABLULAR LİSTESİ

<u>Tablo No.</u>	<u>Sayfa</u>
Türkiye’de Yıllara Göre İnternet Kullanıcı Sayısı	7
En Üst Seviyede Kullanılan Bazı Domain İsimleri	8
Türkiye’deki İnternet Alan Adı Sayıları	15
Ülkelere Göre E-Devlet Kullanımı	16
Dünyadan E-Devlet Sitelerine Örnekler	17
E-Devlette Etkileşim Alanları ve e-Devletin Sağlayacağı Avantajlar	24
Geleneksel E-Devlet Karşılaştırması	26

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.k	Adı Geçen Kitap
a.g.m	Adı Geçen Makale
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BİLGEM	Milli Eğitim Bakanlığı Bilgisayar Eğitimi ve Hizmetleri Genel Müdürlüğü
bkz	Bakınız
BT	Bilişim Teknolojileri
CIA	Amerika Birleşik Devletleri İstihbarat Dairesi
CIRA	Fransa Bakanlıklar Arası Yönetimsel Danışma Merkezi
COSA	Fransa Yönetimin Basitleştirilmesi Komisyonu
DNS	Alan Adı sunucusu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FBI	Amerikan Birleşik Devletleri Federal Polisi
GSM	Global System for Mobile communication
IP	İnternet Protokol
İLSİS	Milli Eğitim Bakanlığı İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetim Bilgi Sistemi
İSS	İnternet Servis Sağlayıcılar
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
MEBSİS	Milli Eğitim Bakanlığı Bütünleşik yönetim Bilgi Sistemi
MERNİS	Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi
MHZ	Mega Herz (1 Mhz= 1.000.000 İşlem/saniye Ölçü Birimi)
NASA	Amerika Birleşik Devletleri Uzay ve Havacılık Dairesi
NSA	Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Dairesi
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
RTUK	Radyo Televizyon Üst Kurumu
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon
TV	Televizyon

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Jüri Sayfası	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler (Abstract)	
Tablolar Listesi	IV
Şekiller Listesi	V
Kısaltmalar Listesi	VI
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

1. ELEKTRONİK DEVLET ve EN BÜYÜK ALT YAPISI İNTERNET	5
1.1 İnternet Tanımı Ve Tarihçesi	5
1.2 Türkiye’de İnternet’in Gelişimi	6
1.3 İnternet Adresleri	7
1.4 Elektronik Devlet	9
1.4.1 Elektronik Devletin Tanımı	9
1.4.2 Elektronik Devletin Ortaya Çıkışı	13
1.5 Türkiye’de E-Devlet	16
1.5.1 Türkiye’de İnternet Ve E-Devlet Kullanımına İlişkin Rakamlar	16
1.5.2 E-Devlet Kullanımı	17
1.5.3 Türkiye’deki Bazı Elektronik Devlet Uygulamaları	19

II. BÖLÜM

2. ELEKTRONİK DEVLETİN FIRSATLARI	21
2.1 Elektronik Devlet’ten Temel Beklentiler	21
2.2. E-Devlet Uygulamalarının Faydaları	24

2.3 E-Devlet Uygulamaları Örnekleri Olarak Mernis ve İsis	28
2.3.1 Mernis Modülü	28
2.3.2 İsis Modülü	30
2.4 E-Devlet Ve Yönetime Katılım	32
2.4.1 Yönetime Katılım Ve İnternet İlişkisi	35
2.4.2 E-Devlet Uygulamalarının Yönetime Katılıma Etkisi Örnekleri	35

III. BÖLÜM

3. İNTERNET VE E-DEVLETİN RİSK FAKTÖRLERİ	42
3.1 Risk Kavramı	42
3.1.1 Risklerin Sınıflandırılması	42
3.2 Elektronik Devlet Bağlamında Risk Faktörleri	43
3.2.1 Risk faktörü olarak E-Vatandaş Sorumlulukları	43
3.2.2 Bilişim Suçları	46
3.2.3 Siber Korsanlar	48
3.3 Bilişim Suçlarından Örnekler	52
3.3.1 Hackerların faaliyetleri	52
3.3.2 Bilişim Suçlarına Dünyadan Somut Örnekler	54
3.3.3 Bilişim Suçlarına Türkiye'den Somut Örnekler	56
3.4 Risk Faktörü Olarak Elektronik Gözetim	59
3.4.1 Foucault ve Gözetim Kavramı	60
3.4.2 Teknolojik Hayat ve Elektronik Gözetleme	62
3.4.3. İstenmeyen E-Postalar (Spamler)	64
3.5 Özel Hayatın Ve İletişimin Korunması İlkesi	65
3.6 Büyük Birader Yazılımları	67
3.6.1 Promis	67

3.6.2 Echelon	68
3.7 Elektronik Gözetime Tepkiler	69
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	75
EK	82

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No.</u>	<u>Sayfa</u>
Türkiye’de Yıllara Göre İnternet Kullanıcı Sayısı	7
En Üst Seviyede Kullanılan Bazı Domain İsimleri	8
Türkiye’deki İnternet Alan Adı Sayıları	15
Ükelere Göre E-Devlet Kullanımı	16
Dünyadan E-Devlet Sitelerine Örnekler	17
E-Devlette Etkileşim Alanları ve e-Devletin Sağlayacağı Avantajlar	24
Geleneksel E-Devlet Karşılaştırması	26

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Sekil No.</u>	<u>Sayfa</u>
E-Devlet Şeması	10
Geleneksel Devlet Ve E-Devlet Kıyaslaması	21

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.k	Adı Geçen Kitap
a.g.m	Adı Geçen Makale
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BİLGEM Müdürlüğü	Milli Eğitim Bakanlığı Bilgisayar Eğitimi ve Hizmetleri Genel Müdürlüğü
bkz	Bakınız
BT	Bilişim Teknolojileri
CIA	Amerika Birleşik Devletleri İstihbarat Dairesi
CIRA	Fransa Bakanlıklar Arası Yönetimsel Danışma Merkezi
COSA	Fransa Yönetimin Basitleştirilmesi Komisyonu
DNS	Alan Adı sunucusu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FBI	Amerikan Birleşik Devletleri Federal Polisi
GSM	Global System for Mobile communication
IP	İnternet Protokol
İLSİS	Milli Eğitim Bakanlığı İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetim Bilgi Sistemi
İSS	İnternet Servis Sağlayıcılar
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
MEBSİS	Milli Eğitim Bakanlığı Bütünleşik yönetim Bilgi Sistemi
MERNİS	Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi
MHZ	Mega Herz (1 Mhz= 1.000.000 İşlem/saniye Ölçü Birimi)
NASA	Amerika Birleşik Devletleri Uzay ve Havacılık Dairesi
NSA	Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Dairesi
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
RTUK	Radyo Televizyon Üst Kurumu
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon
TV	Televizyon

GİRİŞ

İnsanoğlunun oluşturduğu en temel yapı olan devletin, tarih içinde değişmeden kalan tek niteliği, toplumsal sistemi yeniden üretmek ve devamı için gerekli koşulları sağlamak olmuştur.¹ Değişim, insanın var olduğu her yerde bir kaçınılmazdır.

Demokrasi tarihinde insanlık, ihtiyaçlarını gidermek uğruna, bir takım haklarını, adına devlet dediğimiz kurumsal yapıya devretmiş, ancak kendisinin muhatap olduğu uygulamaları sürekli sorgulamış ve devrettikleri hakların uygulamalarını takip etmişlerdir. “yönetim” ve “yönetilenler” kavramları sürekli bir karmaşa ve kavgaların aktörleri olmuşlardır.

Tarih, medeniyetlerin gelişmesine ve teknolojinin ilerlemesine imkan tanımış, insanoğlu ise karşılaştığı zorlukları, teknolojiyle ve yönetim modelleri üzerinde tartışarak, mükemmellik arayışı yolculuğunu sürdürmüştür. Atölyeden fabrikaya geçiş, pamuğu ipliğe dönüştüren ilk tekstil fabrikaları ve buhar makinelerinin başlattığı sanayi devrimi, sosyal yaşamda köklü dönüşümlere yol açmıştır.² Günümüzde teknoloji baş döndürücü bir ivme ile zaman ve mekan bağımlılığını azaltacak bir seviyeye gelmiş, yoğun bir zaman ve uğraş gerektiren bir çok işlem makine ve cihazların yardımıyla kolay yapılabilir bir hale dönüşmüştür. Modern iletişim teknolojilerinin ortaya çıkmasına neden olan gelişmeler ve iletişimin teknolojik doğası, modern dünyada sembolik üretim ve değişiminin doğasını da değiştirmiştir.³ Küreselleşmenin de etkisiyle, etkinliği artan elektronik iletişim ağı internet, küresel boyutta internet gerçeğinin dışında kalanların var olma haklarının kalmayacağı bir ortama doğru götürmektedir.⁴

¹ Yüksel, M., Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye, Ankara, 2001, s.14.

² Argüden, Y., “E-Birey”, Sabah İşte İnsan Eki, 17.09.2004

³ Timisi, N., Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi, Ankara, 2003, s.9.

⁴ Biber, A., “Küreselleşen Dünyada Gelişen İnternet ve Değişen Halkla İlişkiler”, Ankara, Sayı.8, 2000, s.157-158.

Günümüzde yüksek teknolojiye dayalı medya toplumunda ortaya çıkan yeni değişim ve dönüşüm sürecinin yeni kavram ve teoriler gerektiren bir toplumsal-kültürel oluşum ve tarihsel bir süreç başlattığı söylenmektedir.⁵

Teknoloji, küreselleşme sürecinde yeterli koşul değildir; ancak olmazsa olmaz koşuldur. Günümüzde olağanüstü bir hızla ucuzlayarak yaygınlık kazanan enformasyon teknolojileri, uluslararası değişim/etkileşim sürecinde, küresel dönüşümü hızlandırmaktadır.⁶

Bu süreç, üzerinde her ne kadar tanım birliğine varılamamış, farklı eğilim ve yaklaşımlarla ele alınan yeni toplumsal oluşumlar, yeni tür siyasi kimlikler yaklaşımı ile özdeş bir çerçevede yorumlanabilecek⁷ postmodernizm ile de özdeşleştirilebilir. Geride kalan bir dönem olduğu ve yeni girilmiş bir dönemin başladığı anlamını verecek şekilde de kullanılan postmodernizm, günümüzde teknolojik gelişmelerin de desteğinde ortaya çıkan bilgi çağıyla çok yerde örtüşmektedir. Örneğin Lyotard teknolojiyi, modern toplumdan postmodern topluma geçişte bir değişken ve postmodern aşamaya bilişim ve iletişim devrimlerinin egemen olduğunu düşünür.⁸

Teknolojik imkanlar, devlete ait işlemlerin internet ve bilgisayar teknolojisi sayesinde yapılabirliği fikrinden yola çıkarak bir e-devlet kavramını ortaya çıkarmış, vatandaş ve devlet arasında iletişim ilişkilerini bu ortamda düzenleme arayışına girmiştir.

E-devlet sistemleri sayesinde demokrasi anlayışı bir dönüşüm geçirmekte, işlem süreleri kısalmakta, zor işlemler kolaylaşmakta, her yerden ulaşılabilir, daha iyi hizmet sunan bir devlet modeli yaratılmaktadır.

E-devlet konusundaki eleştirel bir tartışma; egemen güçlerin bireysel mahremiyetleri ihlal hususunda, e-devlet öncesine kıyasla daha etkili imkanlara sahip olmaları ve insan unsurunu bir veri öznesi haline getirerek bireysel mahremiyet kavramının yok olması tehlikesine ilişkindir. Hız, kolaylık, etkinlik gibi imkanlar sunan e-devlet, e-

⁵ Yüksel, M., Modernite Postmodernite ve Hukuk, Ankara, 2004, s.29.

⁶ Bozkurt, V., Küreselleşme, <http://www.isguc.org/vbozkurt1.htm>. (26.04.2006)

⁷ Şaylan, G., Postmodernizm, Ankara,2006, s.21.

⁸ Yüksel, a.g.k., s.31.

gözetimle birlikte e-suç adını verebileceğimiz bilişim suçlarını da beraberinde getirmektedir.⁹

Literatür taraması yöntemiyle meydana getirilen çalışmada hedeflenen; elektronik devletin, toplumların yaşadığı siyasal, hukuki, bürokratik ve ekonomik her soruna çare ve çözüm olarak servis edilen akademik ve amprik yazına karşın, eleştirel yaklaşımla, çok dar¹⁰ bir çerçevede değinilen e-devlet risklerinin geniş bir şekilde ortaya konulmasını ve üzerinde devlet çalışan teknolojik dönüşümün fırsatlarını ihmal etmeden, yarattığı sorunların da tartışılmasıdır.¹¹

Bu amaç çerçevesinde şekillenen belli başlı sorular şunlardır;

1) Elektronik devlet ve bilişim teknolojileri demokratik katılımı artırabilme ve temsili demokrasiyi, doğrudan demokrasiye dönüştürebilme imkanına sahip midir?

2) Vatandaş ve devlet arasındaki tüm sorunlara liberal yaklaşımla çözüm olarak gösterilen e-devlet, insan unsuru, kamu görevlilerinin kusurları nedeniyle umulan iyileşmenin önünü tıkayabilir mi?

3) Bilişim suçları ve elektronik gözetim insan hayatına daha önceki dönemlerde karşılaşılmadığı kadar büyük sorunlar getirmekte midir?

4) e-devlet fırsatlarının yanında, ciddi riskler de taşıyan bir dönüşüm müdür?

Çalışmada özellikle yukarıda belirtilen konu ve soruların ele alınmasının nedeni; e-devlet uygulamaları ve beraberinde insan hayatında meydana gelen dönüşüm hakkında, ülkemizde henüz az sayıda ve çoğunluğu internet ortamında yazılı metinlerden oluşan yazına katkıda bulunmaktır. Diğer taraftan bu alana ilişkin yapılmış çalışmalar genellikle sadece liberal bir yaklaşımla e-devletin sunduğu imkan ve kolaylıkları ele almakta ve eleştirel yaklaşımı yok saymaktadır. Bu çalışma sadece liberal veya eleştirel olarak değil

⁹<http://www.olympus.org/article/articleview/1745/1/10/internet-suclari-ile-mucadele-ederken-bireysel-mahremiyetin-korunmasi-hukumetlerin-ikilemi> (08.06.2006)

¹⁰ Tanılır, M.N., İnternet Suçları ve Bireysel Mahremiyet, Ankara, 2002, s.1.

¹¹<http://inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiriler/166.doc> (08.06.2006)

her iki yaklaşıma da yeterince yer vererek, meydana gelen dönüşümün değerlendirilmesini kamuoyuna bırakmak amacıyla tercih edilmiştir.

1. BÖLÜM

1. ELEKTRONİK DEVLET ve EN BÜYÜK ALT YAPISI İNTERNET

Elektronik devleti doğru kavramak için; e-devletin en temel alt yapısını oluşturan internetin tarihini, işleyişini ve yeteneklerine iyi anlamak gereklidir.

1.1 İnternet Tanımı Ve Tarihçesi

İnternet, birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu, dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen bir iletişim ağıdır.

İnternetin en temel işlevi aslında haberleşme ve iletişim aracı olarak kullanılmasıdır. İnternet, Amerikan Federal Savunma Bakanlığı'nın insanların buldukları yerlerden bilgiye bağımsız bir şekilde erişebilmeleri ve bilginin paylaşılabilmesi olarak askeri amaçlarla ortaya çıkmış olmasına rağmen, insanların "üretilen bilgiyi saklama/paylaşma ve ona kolayca ulaşma" istekleri neticesinde etkinleşmiş ve vazgeçilmez hale gelmiş bir teknolojidir.¹² Bu teknoloji yardımıyla insanlar, pek çok alandaki bilgilere kolay, ucuz ve hızlı bir şekilde erişebilmektedir. İnternet bu haliyle bir bilgi denizine, ya da büyükçe bir kütüphaneye benzetilebilir.

İnternet'in ortaya çıkışı Amerikan Federal Hükümeti Savunma Bakanlığı'nın araştırma ve geliştirme kolu olan "Savunma İleri Düzey Araştırma Projeleri Kurumu"na (Darpa- Defence Advanced Research Project Agency) dayanır.¹³ 1969'da çeşitli bilgisayar bilimleri ve askeri araştırma projelerini desteklemek için Savunma Bakanlığı Arpanet adında paket anahtarlamalı ağı oluşturmaya başladı. Bu ağ ABD'deki üniversite ve araştırma kuruluşlarının değişik tipteki bilgisayarlarını içererek büyüdü. 1973 yılında, ağ için bir protokol seti geliştirmek amacıyla Stanford Üniversitesi'nde bir internetworking projesi başlatıldı.

¹² Yıldırım, H., Kaplan, V., Çakmak, T., Üstün, C.C., Her Şeyi e-leştirdik, Ankara, 2003, s.20.

¹³ Yıldırım, H., Kaplan, V., Çakmak, T., Üstün, C.C., e-Devlet Başa, Ankara, 2003, s.26.

Bugünkü internet, pek çok farklı tasarıma sahip, birbirinden bağımsız açık mimarili ağ adı verilen bir kavrama dayanır.¹⁴ 1978'e kadar iletim kontrol protokolu'nun (TCP - Transmission Control Protocol) uyarlaması geliştirildi ve denendi. 1980'de Arpanet'e bağlı bilgisayarlar arasındaki iletişimi kolaylaşmıştı. 1983'te bugün internetin iletişim omurgasını oluşturan iletim kontrol protokolu / internet protokolu (Tcp/İp Transmission Control Protocol/Internet Protocol) olarak bilinen yeni protokole geçiş yapıldı. Tcp/İp ile internet üzerinde yer alan farklı özellikteki bilgisayarların ve ağların birbirleriyle sağlıklı bir şekilde iletişim kurabilmelerini sağlayan ortak bir dil geliştirildi. İnternetin gelişmesindeki son aşama ise www'nin (World Wide Web) geliştirilmesidir.¹⁵ www internet kullanımı ve kullanıcısının artmasında sağladığı kolaylıkla önemli bir işlevi yerine getirmiştir.¹⁶

1.2 Türkiye'de İnternet'in Gelişimi

Türkiye'de ilk internet bağlantısı Nisan 1993 yılında ODTÜ tarafından gerçekleştirilmiştir. 64kbit/san hızında olan bu hat, çok uzun bir süre, tüm ülkenin tek çıkışı olmuş ve daha sonra internet tüm Türkiye'de (öncelikle akademik ortamlarda) yaygınlaşmaya başlamıştır. Ege Üniversitesi'nden olan bağlantı ise, 1994 başlarında, 64kbit/san. hızı ile gerçekleştirilmiştir. Ardından sırayla, Bilkent Üniversitesi (1995 Eylül), Boğaziçi Üniversitesi (1995 Kasım) ve İTÜ (1996 Şubat) bağlantıları gerçekleşmiştir.

İlk birkaç yıl daha çok akademisyenler ve büyük şirketlerdeki kişiler tarafından kullanılan internet 1996 yılından itibaren Tur-Net'in devreye girmesinden sonra internet hizmeti vermek üzere bir çok İSS (İnternet Servis Sağlayıcı) firma faaliyete geçmiş ve internetin alt yapısının düzene girmesi sağlanmıştır. Özel şirketlerin internet sağlayıcılığına soyunmasıyla internet kullanımı bireysel baza inmiş ve kullanım oranı her geçen gün artmaktadır.¹⁷

¹⁴ Yıldırım, Kaplan, Çakmak, Üstün, a.g.k., s.26.

¹⁵ Yıldırım, Kaplan, Çakmak, Üstün, Her Şeyi e-leştirdik, Ankara ,2003 ,s.21.

¹⁶ Beceri, Y., <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/yasinbeceni>. (08.08.2007)

¹⁷ Tuna, M., İnternet ve Üniversiteler, Bilişim Toplumuna Giderken, Sayı14, Ankara, 2001, s.159.

İnternet Türkiye’de özellikle 2000’li yıllardan sonra önem kazanmıştır. 2000’li yıllarda kullanıcı sayısı 1.785.000 olan internetin bir yıl içinde %100 den daha fazla artışlar göstererek 2005 yılında 13 milyon kullanıcı, 2007 yılında 16 milyon kullanıcı seviyelerine gelmiştir.¹⁸

Tablo 1. Türkiye de yıllara göre İnternet Kullanıcı Sayısı

YIL	İnternet Kullanıcısı Miktarı (x 1000)
1998	293
1999	580
2000	1.785
2001	3.500
2002	6.050
2003	7.500
2004	10.000
2005	14.000
2007	16.000

Kaynak: <http://www.internethaftasi.org.tr/hafta06/docs/turkiye-internet-raporu.pdf>

1.3 İnternet Adresleri

İnternete bağlı her bilgisayarın kendine has bir adresi vardır. Teknik olarak bir internet web sitesine bağlanabilmek için modem vasıtasıyla bağlanılacak sitenin internet sözleşme sayısının yani “IP” (İnternet Protocol) numarasının kodlanması gerekmektedir. Ancak internette dolaşırken kullanılması gereken onlarca/yüzlerce numaranın akılda tutulması zor olacağından, yine IP numarasına otomatik olarak yönlendirilmek kaydıyla, sitelere harflerden oluşan bir alan adı ile ulaşılabilmektedir. Yani bir siteye girerken bir isim takımından oluşan adres, gerçekte o adres aracılığı irtibatlandırılmış numaralar grubudur. “Alan Adı” (Domain Name System) (DNS) olarak adlandırılan hiyerarşik bir isimlendirme sistemi ile internete bağlı bilgisayarlara ve bilgisayar sistemlerine isimler verilmektedir.¹⁹

¹⁸ <http://www.bildirgec.org/yazi/turkiyede-16-milyon-internet-kullanicisi> (08.08.2007)

¹⁹ <http://www.po.metu.edu.tr/links/inf/css25/bolum1.html#7> (08.06.2007)

İnternet sitelerinin özellikleri ve yayına sunuldukları yerleri belirtmek ve düzenlemek amacıyla bir alan adları sistemi getirilmiştir. Her ülke, kendi ülke sitelerini belirlemek için web sayfa isimlerinin sonuna iki harften oluşan bir harf takımını ekleyerek tescil etmektedir. Buradaki tek istisna internetin doğum yeri olan A.B.D dir. Amerika sitelerinin sonunda herhangi bir ülke tanım harf takım bulunmaz.²⁰

Örnek domain adresleri :²¹

www.beykent.edu.tr (tr=türkiye)

www.yargitay.gov.tr

www.hokudai.ac.jp (jp=japonya)

www.nea.fr (fr=fransa)

www.bbc.co.uk (uk=ingiltere)

www.google.com

Tablo 2. En üst seviyede kullanılan bazı domain isimleri

Com	Ticari kuruluşlar (commercial)
Edu	Eğitim kuruluşları (education)
Gov	Devlet kuruluşları(government)
Org	Ticari olmayan kar amacı gütmeyen kuruluşlar
Mil	Askeri kuruluşlar (military)
Net	Ağ organizasyonları (network)
Ac	Akademik kuruluşlar (bazı ülkelerde "edu" karşılığı)
Ülke kodu	Iso standart ülke kodu
İnt	Uluslar arası organizasyonlar, kuruluşlar

Kaynak: http://www.cc.boun.edu.tr/training/internet_tur.doc

²⁰ <http://blog.internetaddressbook.com/> (09.06.2007)

²¹ <http://www.bilgiportal.com/v1/idx/18/958/internetBilim-Szl/makale/Internet-adreslerinde-grlen-ksaltmalar-ne-anlama-gelir.html> (09.06.2007)

1.4 Elektronik Devlet

İnsanlık tarihi süreç içinde, medeniyet kurmak, kurduğu medeniyetleri geliştirmek, karşılaştığı problemleri kolaylıkla çözebilmek, kendini korumak ve güç sahibi olabilmek için, teknolojiyi geliştirmeye ve dönemine ait en yüksek teknolojiye sahip olmaya çalışmıştır. Günümüzdeki teknolojinin geldiği nokta, yaratıcısı olan insanoğlunu bile hayrete düşürür ve başını döndürür hale gelmiştir. Yüksek hızlı bilgisayar teknolojisi, internet, televizyon, ATM makinaları, cep telefonu, uydu teknolojisi, dijital kayıt sistemleri, robotlar, lazer teknolojisi artık hayatımızdan çıkmamacasına ve her gün daha fazla etkin olan bir şekilde hayatımıza girmiş, devlete ait işlemlerde de kullanılır hale gelmiştir.

1.4.1 Elektronik Devletin Tanımı

İnternet, daha önceki medyaların bir çok imkanlarını kapsayan yeni bir medya olarak sanal dünyanın temelini oluşturmuş ve yeni bin yıla damgasını vuran bir yaşam biçimine dönüşmüştür.²² İnterneti tanımlarken “gerçekliğin bir yansıması olan, sanal dünya” olduğu varsayımı birçoğumuz tarafından üzerinde fazla düşünmeden kabul edilmiştir. Ancak internetin ve ilişkili teknolojilerin işlevlerine, tüm sosyal hayatıyla “insan” girince, insana ait birçok sosyal faaliyet de bu medya üzerine taşınmıştır. Yani internet maddesel olarak sanal, ancak işlevsel olarak gerçektir.²³ İnternetin insana ait birçok kavramdaki dönüşüme sebebiyet vermesi bu nedenledir.

Bu teknolojik ve sosyal değişimin etkisiyle dünya çok boyutlu, köklü, dinamik bir değişim sürecinden geçmekte ve toplumlar, devletler, ekonomiler, kültürler, insanlar bu güne değin kurmuş oldukları siyasal, kültürel ve ekonomik yapıları bilim ve teknolojinin etkisiyle dönüştürerek mevcut duruma ayak uydurmaya çalışmaktadırlar.²⁴

²² Pekgüleç, A.İ., Açılış Konuşması, Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji, Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu, Ankara, 2001, s.XII.

²³ Şen, B., “Bilişim Suçlarının Getirdikleri ve Üzeyir Garip Cinayeti”, Polis Dergisi, Sayı.29, Ankara, 2002, s.13.

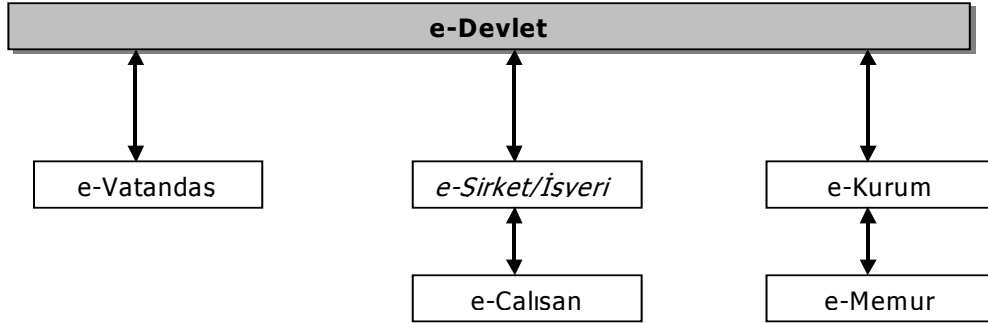
²⁴ Yüksel, M., Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye, s.1.

“üretim süreçlerinin ve piyasaların globalleşmesi çerçevesinde sermayenin, malların ve hizmetlerin sınır aşan nitelik kazanması, iletişim ve bilişim teknolojisindeki çok hızlı ilerlemelere bağlı olarak kültürel değerlerin, fikir ürünü eserlerin, haberlerin, bilgilerin ve ideolojilerin dünya çapında hızlı bir dolaşıma girmesi, devlet yapılarını ve bu yapı içindeki ulusal hukuk düzenlemelerini yoğun bir şekilde etkilemektedirler.”²⁵

Bu hızlı değişim, devletçe yürütülen işlemlerin de teknolojinin nimetlerini kullanarak sanal/dijital/elektronik ortamlar aracılığı ile gerçekleştirilmesi fikrini ortaya çıkarmış ve günümüzde bu teknolojiler aracılığı ile yapılan işlemler adım adım bir dönüşüm geçirerek devlete ait işlemlerin internet üzerinden yapılmasını mümkün kılan bir “elektronik devlet” kavramını ortaya çıkarmıştır.

Kısaca “e-devlet” adı verilen kavram beraberinde e-vatandaş, e-posta, e-güvenlik, e-ticaret, e-iş, e-banka, e-hizmet, e-sağlık gibi onlarca kavramı da beraberinde getirmektedir. “sanal devlet” veya “dijital devlet” olarak da adlandırılan elektronik devletin” temelini telefon, kiosk, e-posta ve web sayfaları dörtlüsü oluşturmaktadır.²⁶

Şekil 1. E-devlet şeması

Kaynak:E-devlet çalışma grubu raporu, Mayıs, 2002, www.bilisimsurasi.org.tr

²⁵ Yüksel, a.g.k., s.1,2.

²⁶ Kaşca, A., Elektronik Devletler Sürecinde Kayıt Dışı Ekonomi Gerçeği, Birikim Dergisi, Sayı.136, Ankara, 2000, s.99.

“elektronik devlet” ile gerçekten “devlet” kavramı ifade edilmektedir. Elektronik devlet teknolojisinin; yürütmeden öte yasama ve yargıda da kullanılabilmesi için teoride bir engel gözükmemektedir.²⁷

“21. Yüzyılda ideal anlamda e-devlet (dijital devlet); sistem entegrasyonu ve ölçeklenebilirliğin olanakları ve sınırlarını teknolojik, kurumsal ve politik olarak araştırarak, birbiriyle uyumlu çalışabilen güvenli sistemler geliştiren, internet teknolojileri, devlet bilgisine ulaşım, elektronik oy verme ve elektronik vergilendirme sistemini mümkün kılan, vatandaşların demokratik süreçlere katılması için yöntem ve ölçümler geliştiren ve kendini sürekli yenileyen, internet kullanımının kamu sektöründe ve halk arasında daha yaygın hale gelmesiyle yeni ve entegre hizmetler veren, devlet tarafından verilen hizmetlerin özel girişim ve STK ortaklıkları ile başka kuruluşlar tarafından verildiği, bilginin araştırılması, seçilmesi, analizi ve paylaşımı için geliştirilecek teknolojilerin kamu görevlilerinin karar verme süreçlerini derinden etkilediği, bu teknolojilerin kullanımıyla birlikte, halk katılımı ve açık devlet kavramlarının mümkün kılındığı, kamu sektöründe, elektronik arşivleme ve kayıt yönetiminin gündelik hayatın bir parçası haline geldiği, daha gelişmiş ve sürekli gelişmeleri takip eden bilgi teknolojileri yönetiminin var olduğu, araştırma kaynaklarının kullanılabilir bilgi sağladığı ve uygulanabilir yöntemler geliştirebildiği, devlette gerçekleştirilecek ileri düzeydeki tüm BT uygulamalarının, politikalar, süreçler, bilgi ve teknoloji ile bütünleştirildiği, devlettir.”²⁸

Elektronik Devlet kavramı her ne kadar yeni bir kavram gibi görünse de, elektronik devleti yeni yapan içinde barındırdığı teknolojik faktörlerdir. 90’lı yılların sonundan itibaren özellikle 2000’li yıllarda birçok kişinin kurtarıcı olarak gördüğü e-Devlet kavramı ortaya çıkarak on yıl olmadan geleceğin devleti olarak görülmektedir. E-Devlet için yapılan başka bir tanımda “*kamunun hizmet verdiği alanlarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması yoluyla daha şeffaf, vatandaşa daha yakın, daha ucuz ve daha iyi çalışan bir idari yapıdır*”²⁹ şeklindedir.

²⁷ İnce, M., Elektronik Devlet, Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar, www.dpt.gov.tr. (22.04.2006)

²⁸ Büyükbalkan, U., <http://www.muğla.smmmo.org.tr/yayinlar/Haz0117.htm>. (02.06.2007)

²⁹ İnce, a.g.m.,s.28

E-devlet en yalın biçimiyle; "Devletin vatandaşlara karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetler ile vatandaşların devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin karşılıklı olarak elektronik iletişim ve işlem ortamlarında kesintisiz ve güvenli olarak yürütülmesidir."³⁰

³⁰ Bilişim Şurası, E-Devlet Çalışma Grubu Raporu,2002 , www.bilisimsurasi.org.tr. (30.05.2007)

1.4.2 Elektronik Devletin Ortaya Çıkışı

Kamu yönetimi, toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek ve üstlendiği görevleri etkili bir şekilde yerine getirmek amacıyla kurulmuştur. Bu sebeple yönetimin kuruluş amacına uygun olarak hizmetin gereklerine ve değişen koşullara uyumun sağlanması için sürekli gözden geçirilmesi ve kuruluş amaçlarına uygun hale getirilmesi gerekmektedir.³¹ Ancak tüm dünya ülkelerinde vatandaş devletten beklentilerine yeterince cevap alamamakta ve sık sık bir takım memnuniyetsizlikler ortaya çıkmaktadır.

Türkiye örneği ele alındığında; Türkiye’de devlet, her şeyi geriden izleyen, kendisinin üretip devleştirdiği yazılı hukuka göre halkıyla mahkemelerde sürtüşen, vatandaşına güvenmeyen, hantal,³² aşırı istihdam yapan, engelleyici bürokratik zihniyete sahip bir yapıyla gelişmelerin önünü tıkamaktadır.³³ Kamu, hantal, karmaşık dev bir bürokratik yapı haline gelmiştir. Küçülme girişimleri sonuçsuz kalmış, aksine bu yöndeki her girişim personel ve kurum sayısının artmasına sebep olmuştur.³⁴ Bu karmaşık yapı içerisinde; hangi işlemi, kimin, nasıl ve ne şekilde yapacağı bilgisini edinebilmek, vatandaş için çoğu zaman ciddi bir problem haline gelmiştir. Vatandaş bir devlet dairesinden diğerine gönderilmekte, işlemin gerçekleştirildiği yeri bulabilme bir uzmanlık bilgisi gerektirmektedir.

İşlemin yapılacağı yeri bulabilen “uzman kişiler” bu kez de bir başka sorunla karşılaşmaktadırlar. Kurumların birbirleriyle irtibatı olmadığından, gerekli tüm bilgilerin vatandaş tarafından getirilmesi istenmektedir. Bilgileri klasik sistemde edinebilmenin tek yolu ise belge almaktır. Bu nedenle vatandaş bir takım kağıtları kurumlar arasında birbirine ulaştırarak işlemlerini yürütmeye çalışmaktadır.

“Gerekli belgeler” olarak adlandırılanların neye göre ve niçin istendiği ise bir başka sorundur. Aynı soru, yapılan işlemlerde de maalesef geçerlidir. Kâğıtların üzerine vurulan imza ve mühürlerin gerekliliği ise sorgulanmamaktadır. Birçok müdür, amir, memur

³¹Banger, G., E-Türkiye, Uzman-Der,2001, s.3.

³² Selçuk, S., Konuşma, Ankara,1999, s.3.

³³ Banger, a.g.m. s.3.

³⁴ Kazancı, M., Kamuda ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler, Ankara, 2002, s.314.

sadece kâğıt üzerine damga basarak mesai doldurmaktadır. Neyi, niye yaptığını bilmeyen sistem, çoğu zaman üretmemekte, aksine üretimin önüne engeller koymaktadır.

Devlet dairelerinde beklemek ve bekletilmek adetten olmuştur.³⁵ Kamu bürokrasinin işlemleri halletme süresi ise traji-komik bir hal almıştır. Açılan bazı davaların karara bağlanması için bir insan ömrü yetmemektedir. Ülkemizde ebeveynlerinin vefatından sonra, davaları, çocukları takip etmektedir. Çünkü yargılama sırasında nüfus, tapu, imar, vergi, SSK, emniyet, jandarma, sağlık kayıtlarına ulaşmak ve oradaki bilgileri dava dosyasına getirmek için aylar yıllar süren yazışmalar yapılmaktadır.³⁶

Yönetimler, halka halkı ilgilendiren hususlarda bilgi vermemekte, bilgiyi saklamaktadır.³⁷ Çok basit işlemler bile çok bilinmeyenli denklemlere ve sorunlara dönüştürülmektedir. Eski başbakanlarımızdan Bülent ECEVİT tarafından, hem de başbakan olduğu bir dönemde, bir yabancı kuruluşun yatırım yapmak için başvurduğunda 40 kapıyı çalmak zorunda kaldığı ve bu 40 kapıdan beklenen cevapların aylar, bazen yıllar sürdüğü bunun ise Türkiye'ye yatırım heveslerinin kırılmasına sebep olduğunun dile getirilmesi, problemi daha net ortaya koymaktadır.

Kamu görevlilerinin istihdamında, eş – dost – akraba - hemşericilik ve siyasal düşünce kriterlerine göre insanlara iltimas, diğer bir ifadeyle nepotizm olarak ifade edilen kayırmacılık yapılması³⁸ maalesef yaygın bir uygulamadır.

Rüşvet ve yolsuzluk her akşam ayrı bir televizyon kanalına haber konusu olmakta ve televizyon kanalları bu alanda malzeme bulabilmek için hiç zorlanmamaktadırlar. Kamu görevlileri, yasalara aykırı bir işlemin yapılması karşısında rüşvet almakta, hatta normal kamu görevi olan bir hususta dahi ayak sürerek veya işlemleri geciktirerek, işlemi sorunsuz yapmak karşılığı olarak, rüşvet talep etme eğiliminde bulunmaktadırlar.

³⁵ Kazancı, a.g.k., s.313.

³⁶ Akçamete B., Bilişim Toplumundan Ne Bekliyoruz? Bu konuda Neler Yapıyoruz?, Bilişim Toplumuna Giderken, Ankara, 2001, s.7.

³⁷ Kazancı, a.g.k., s.31.

³⁸ Eken M., Kamu Yönetiminde Kötü Yönetim Olgusu, Türk İdare Dergisi, Sayı.419, Ankara,1998, s.132.

Kamu görevlileri bir sorunu çözmek istemediklerinde kanunların, kuralların arkasına saklanmaktadır. Kanunlar, yönetsel yapılar da çoğu zaman memurlara, inisiyatif kullanma hak ve yetkisi vermemektedir. Bu sebeplerden memurlarda inisiyatif kullanmama yönünde bir eğilim içindedirler. Ayrıca devlet dairelerinde sürekli karşılaşılan “bu gün git, yarın gel, evraklar, imzalar eksik” gibi yönetsel tavırlar artık vatandaşı bıktırmıştır.³⁹

Kısaca günümüzde vatandaşlar, vergisini ödediği halde, kendisine hizmet için kurulan yönetsel varlıkların kapılarında yeterli hizmet alamamaktadır. Bu sebeplerle, muhatap olduğu uygulamalar ve sunulan hizmetlerden tatmin olmak istemekte ve bu amaca ulaşabilmek için sürekli bir arayış içindedirler.⁴⁰

Diğer taraftan hizmet alma konusunda değil yükümlülükleri yerine getirme konusunda da vatandaş eziyet görmektedir. Vergi ödemedi kaçınma değil, ülkemizde mükellefin ne kadar vergi vermesi gerektiği, ne zaman ödemesi gerektiği bilgisine ulaşması da kolay değildir. İkinci aşama olan vergi ödeme işlemi de ancak uzun kuyruklarda bekledikten sonra ödenebilmektedir.

Sadece Türkiye’de değil birçok ülkede, ihale süreçleri, teftiş ve denetimler, bütçeleme, personel kanunları, en küçük bir yanlış önlemek üzere planlanmıştır. Bu uygulamalarda kontrolleri ve bürokratik engelleri artırmaktadır. Vergi mükellefleri artık daha iyi hizmet ve daha şeffaf bir hükümet istemektedirler.⁴¹ Eğitimde verimliliğin artırılmasını, ölü projelere yapılan yatırımların engellenmesini, israfın önlenmesini istemekte ve anlamsız bürokratik işlemlerle uğraşmak zorunda kalmayı istememektedirler. Devletin vatandaşına güvenmesini, vatandaşlar da kendi devletlerine güvenmek istemektedirler. Bu isteklerin yerine getirilmesi ve yukarıda bir bölümünden örnekler verdiğimiz sorunlar hakkında, elektronik devlet uygulaması umut haline gelmiştir.⁴²

³⁹ Eken, a.g.m. s.131.

⁴⁰ Eken, a.g.m., s.130.

⁴¹ Tükenmez A.İ., <http://members.tripod.com/orhan.turan/ic-edevlet.htm>. (11.12.2006)

⁴² Tükenmez, a.g.m, s.10

1.5 Türkiye’de E-Devlet

1.5.1 Türkiye’de İnternet Ve E-Devlet Kullanımına İlişkin Rakamlar

Türkiye’de resmi alan adları ODTÜ tarafından verilmektedir. 08.08.2007 tarihi itibariyle kategorilerine göre verilmiş olan alan adlarının sayısı aşağıdaki tabloda verilmektedir.⁴³ Ülkemizde 2431 devlet kurumu, kamu kurumlarını tanımlayan “gov.tr” uzantılı alan ismini tescil ettirmiştir.

Tablo 3. Türkiye’deki İnternet Alan Adı Sayıları

Alan adı	Adet
Av.tr	639
Dr.tr	4
Bss.tr	20
Bel.tr	804
Biz.tr	174
Com.tr	48133
Edu.tr	182
Gen.tr	6637
Gov.tr	2431
K12.tr	1599
Mil.tr	8
Name.tr	867
Net.tr	178
İnfo.tr	98
Nom.tr	186
Org.tr	2824
Pol.tr	110
Tel.tr	4
Web.tr	2395
Toplam	67293

Kaynak:<https://artemis.nic.tr/basin/>

⁴³https://www.nic.tr/content.tr/static_pages/files/press_18022005.pdf?PHPSESSID=116095555266249724766647 (08.08.2007)

1.5.2 E-Devlet Kullanımı

Tablo 4. Ükelere göre e-devlet kullanımı

İsveç(%57)	Norveç (%56)
Danimarka(%53)	Singapur (%53)
Faroe adaları(%52)	Finlanda (%49)
Kanada (%48)	Avustralya(%46)
Amerika (%43)	Hollanda (%41)
Yeni zellanda (%40)	Hong hong (%37)
Hindistan (%31)	Estonya (%31)
Tayvan(%30)	İrlanda (%26)
İspanya (%26)	Fransa(%25)
Almanya (%24)	Güney kore (%23)
İtalya (%20)	Çek cumhuriyeti(%18)
Slovakya (%14)	Japonya(%13)
İngiltere(%13)	Türkiye (%13)
Malezya (%12)	Latvia (%8)
Litvanya (%8)	Polonya (%4)
Macaristan (%3)	

Kaynak: <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/TNSTurkiye.pdf>

Tablo 5. Dünyadan e-devlet Sitelerine Örnekler

Ülke Adı	Site Adı	Fonksiyonu
Avusturya	www.help.gv.at	Kamu paylaşım portalı
Bulgaristan	http://portal.government.bg	Kamu paylaşım sitesi
Çek Cumhuriyeti	www.uvis.cz	Kamu başvuru sitesi
Danimarka	www.danmark.dk	Kamu bilgilendirme sitesi
Estonya	www.riik.ee	Sosyal bilgilendirme sayfası
Finlandiya	www.opas.vn.fi	Bilgilendirme Sitesi
Fransa	www.service-public.fr	Kamu bilgilendirme sayfası
Almanya	www.bund.de	Kamu başvuru sitesi
İtalya	www.paforum.net	Kamu bilgilendirme sayfası
Hollanda	www.overheid.nl	Kamu başvuru sitesi
Polonya	www.mg.gov.pl	Maliye bakanlığı sitesi
Portekiz	www.infocid.pt	Kamu servis portalı
Slovenya	www.gov.si/mid	Sosyal bilgilendirme sayfası
İsveç	www.statkontoret.se/egov	İsveç ulusal e-devlet sitesi
İsviçre	www.admin.ch	Birleşik e-devlet sitesi
İngiltere	www.ukonline.gov.uk	Kamu bilgilendirme sitesi
Hongkong	www.esd.gov.hk	e-devlet hizmetleri
Singapore	www.gov.sg	Kamu Portalı
Güney Afrika	www.gov.za	e-devlet portalı
Amerika Birleşik Devletleri	www.firstgov.gov	e-devlet hizmetleri

Kaynak: Curtin, G.G.,Sommer,M.H.,Sommer, V.V., The World Of E-Government, Newyork, 2003,s.87-88

1.5.3 Türkiye'deki Bazı Elektronik Devlet Uygulamaları

- **Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi**

Kamu kurum ve kuruluşlarına bu sayfalardan erişebilir, kamuyla ilgili haber, duyuru ve hizmetlere rahatlıkla ulaşılabilir.

- **Devlet Malzeme Ofisi**

Elektronik satış merkezine, yurt içi ve yurt dışı ihale duyurularına ulaşılabilir.

- **Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü**

Sandık başvuru formları, anlaşmalı sağlık kurumları, emeklilik mevzuatı ve maaş hesaplama bilgilerine ulaşılabilir.

- **Emniyet Genel Müdürlüğü**

Sürücü ceza puanı sorgulama ekranına giderek sürücü belgesine uygulanmış olan ceza puanını sorgulanabilir.

- **Gelirler Genel Müdürlüğü**

Vergi takvimi, vergi istatistikleri, vergi beyanname örnekleri, vergi kimlik numarası sorgulama ve internet vergi dairesine ulaşılabilir.

- **Kimlik Numarası Uygulaması**

Kimlik numaralarının nüfus kayıtlarına verilmesi işlemi 28 Ekim 2000 tarihinde tamamlanmıştır. Bu sayfadan kimlik numaraları alınabilir.

- **Önemli Telefonlar**

İllere göre arama yapabileceğiniz itfaiye, polis, arıza , cenaze işlemleri, valilikler, müdürlükler, parti merkezleri gibi ihtiyaç duyacağınız önemli telefonlara ulaşılabilir.

- **Özürlüler İdaresi Başkanlığı**

Özürlüler için kimlik kartı, vergi indirimi, girişimci kredisi ve sakatlık aylığı bilgilerine ulaşılabilir.

- **Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı**

İşsizlik sigortası, ne zaman emekli olurum ve sanal sigorta hizmetleri bilgilerine ulaşılabilir.

- **Türkiye Telefon Rehberi**

Alan ve ülke kodları, şahıs, firma ve resmi telefon numaralarına ulaşılabilir.

- **ÖSYM**

Ösym'nin yaptığı sınavlara ilişkin başvuru bilgileri ve sınav sonuçları öğrenilebilir.

II. BÖLÜM

2. ELEKTRONİK DEVLETİN FIRSATLARI

2.1 Elektronik Devlet'ten Temel Beklentiler

E-devlet uygulamasından temel beklentileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Teknoloji ile birlikte daha etkin çalışma araç ve sistemlerin sağlanarak, vatandaşları çileden çıkartan, bir takım işlemleri yerine getirebilmek için uzmanlık gerektiren, hatta bu uzmanlık bilgilerinin bir iş kapısı oluşturduğu¹ hantal, anlamsız güvensizlikten ve koordinasyonsuzluktan kaynaklanan, zaman ve masrafa mal olan bürokratik işlemlerin, birkaç tuş marifetiyle, zahmetsiz ve daha hızlı bir şekilde yerine getirilmesi, kısaca kamunun hizmet verdiği vatandaşların yaşamlarının kolaylaştırılması,

Sadece mesai saatlerinde çalışan değil 7 gün 24 saat görev yapan ve internet erişiminin bulunduğu her yerden ulaşılabilen bir devlet,

Bilginin, bilimin, entelektüel emeğin öne çıktığı ve bir üretim faktörü olarak yerini aldığı, ayrıca devletin sunduğu bilgi ve hizmetlere bir bütün olarak erişim imkanının olduğu bir yönetsel yapı,

Günümüzde farklı kurumlarda değil, aynı kurumun farklı birimlerinde bile farklı uygulamaların gerçekleştirildiği faaliyetlerin, tüm devlet kurumlarında standart bir hizmetin sunulduğu bir devlet,²

Eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerinde bilginin kolay ulaşılabilir ve paylaşımcılık esasına göre derlendiği bir devlet,

¹ Yıldırım, H., Kaplan, V., Çakmak, T., Üstün, C.C., e-Devlet Başa, Ankara, 2006, s.51

² Yıldırım, Kaplan, Çakmak, Üstün, a.g.k., s.52

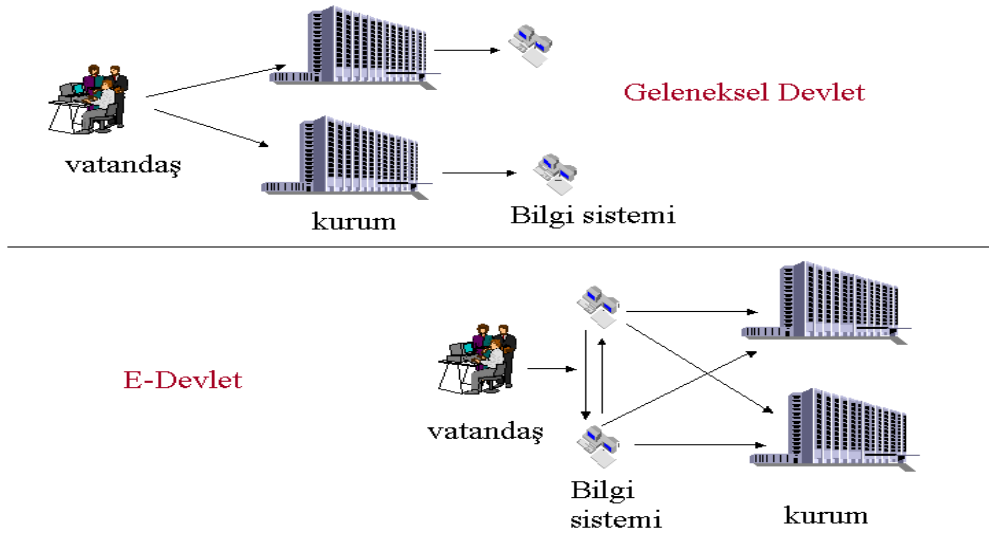
Yasama, yürütme ve yargının tüm eylemlerini vatandaşlarıyla paylaştığı, vatandaşın sorularına cevap verildiği, icraatların sorgulanabildiği şeffaf, saydam bir devlet,³

Her düzeyde vatandaşın, yönetime katılımını sağlayan ve vatandaşın talepleri çerçevesinde politikalarına yön veren bir devlet,

Kurumlar arası bilgi alışverişinin sağlanarak iş ve veri mükerrerliklerini önleyen bir devlet,

Karar vericilerin, bilgiye dayalı karar verme süreçlerini geliştiren ve hızlandıran bir devlet.

Şekil 2: Geleneksel Devlet ve e-devlet Kıyaslaması

Kaynak: <http://www.bilisimsurasi.org.tr>

Şekilde de görüldüğü gibi geleneksel devlette vatandaşla bilgi sistemleri arasında, aşılması gereken kamu kurumları bulunmaktadır. E-devlette vatandaş bilgi sistemine engelsiz ve aracısız ulaşabilmektedir.

³ http://bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=221 (04.04.2006)

Günümüzde özellikle bilgisayar, internet teknolojisi sayesinde kamu hizmetlerinin sunumu, aşağıdaki alanlarda gerçekleştirilebilmesi mümkündür;⁴

- Kamu bilgilerine erişim,
- Kurumlar arası, kurum içi, vatandaş/şirket-kurum arası iletişim,
- Vergi tahakkuku, ödemeler,
- Sosyal yardımlar ve transferler,
- Kamu alımları,
- Başvurular,
- Uluslararası ticaret,
- Bankacılık hizmetleri,
- Hukuki işlemler,
- Sağlık,
- Eğitim,
- Kütüphane hizmetleri,
- Ticaret,
- Tapu işlemleri,
- Nüfus işlemleri,
- Vergi işlemleri,
- Gümrük ve pasaport işlemleri,
- Ruhsat işlemleri,
- Adli sicil hizmetleri,
- Veri güvenliği vb.

⁴ <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilisim/incem/e-devlet.pdf> (08.01.2007)

2.2. E-Devlet Uygulamalarının Faydaları

İnternet altyapısını kullanan e-devlet için de, klasik devlet gibi halkla ilişki kurmak, halkı dinlemek, halkı bilgilendirmek, yasamak, yargılamak ve hizmet vermek temel faaliyetlerdendir.

Vatandaşlarına ulaşmakta zorlanan devlet, e-devlet sayesinde çok geniş bir kitleye, ekonomik bir şekilde ve kısa zamanda ulaşabilecektir. Klasik devlette, devlet kanun, tüzük, düzenleme, ilan ve uygulamalarını, devlete ait televizyon, radyo, resmi gazete gibi medya araçlarını kullanarak duyurmaya çalışmaktadır. Ayrıca vatandaşlara yönelik bir düzenleme yapılacağı zaman, vatandaşların, bölgelerin, illerin düşünce ve görüşlerini almak, şikayet, öneri ve taleplerini tespit edebilmek çok güçtür. Klasik devlet, vatandaşları ve ülkenin bölgeleri hakkında, uygulamalarına esas olabilecek doğru verilere ulaşabilmek için, anketörler ve uzmanlar tutarak ekonomik olmayan ve günler alan çaba ve masraflı olan bir yönetime başvurmak zorundadırlar. Bunca çaba ve masraftan sonra derlenen bilgilere ilişkin hata yapma olasılığı her zaman büyük olduğundan, bilgilerin gerçekçi olup olmadığı şüphesi de uygulamacıları her zaman tedirgin edecek ve yanlış bilgiler, yanlış uygulamalara sebebiyet verebilecektir. Elektronik devlet, vatandaşlarına, kamu uygulamalarına ilişkin duyurmak istediği hususları haftada 5 gün değil 7 gün, gün içinde sadece mesai saatlerinde değil 24 saat internet, cep telefonu, kiosk ile ulaşabilecektir.⁵

Ayrıca elektronik devlet sayesinde vatandaşlar, istediği kuruma istediği zaman evinden veya işyerinden bilgisayar başında, cep telefonundan sokakta, piknikte, kısaca telefonu çalıştığı her yerden şikayet, öneri ve isteklerini devlete ulaştırabilecektir. Böylece devlet her zaman doğru bilgilere ekonomik ve kolay bir şekilde ulaşabilecek, daha doğru uygulamalara imza koyabileceklerdir. Bu uygulamalarda vatandaşın talebi ön plana çıkmış olacaktır.

⁵ <http://www.ubak.gov.tr/tr/hgm/mevcut.htm> (06.02.2007)

Tablo 6. e- Devlette Etkileşim Alanları ve e-Devletin Sağlayacağı Avantajlar

Etkileşimin Yönü	Etkileşim Alanları	Avantajlar
Devletten Vatandaşa	Bilgilendirme Vergi Sağlık Eğitim Kültür	Alternatif dağıtım kanallarının kullanılması, Kişiselleştirilmiş hızlı ve kolay hizmetler Açıklık ve düşük işlem maliyetleri
Devletten Ticari Kurumlara	Destek programları Tavsiye ve yol gösterme Düzenlemeler Vergi	Hızlı ve etkin etkileşim Daha az bürokrasi Düşük işlem maliyetleri
Devletten Tedarikçilere	E-Satın Alma	Verimlilikte artış Düşük İşlem Maliyetleri
Kamu Kuruluşları	Kamu kurumları arası iletişim, Merkezi ve yerel yönetimler arası iletişim	Verimlilikte artış Etkin bilgi paylaşımı Esnek çalışma ortamı

Kaynak: <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/dergi2.asp?id=411>

Doğru verilere dayanan, akılcı ve bilimsel yöntemlere dayalı uygulamalar, devletin kendisini duyduğunu, bildiğini hisseden vatandaşlarda güven hissini artacak ve insan memnuniyeti artacaktır. Uzun zamanda, vatandaşını duyan ve vatandaşının talepleri çerçevesinde hizmet üreten devlet ile vatandaş arasındaki çatışma azalacak, hatta terör eylemleri azalacak ve terör konusundaki tahrik, kışkırtma ve körüklemeler, devletine güvenen ve memnun olan vatandaşlar arasından kolaylıkla taraftar bulmakta zorlanacaktır.

Vatandaş devletle ilgili işlemler için devlet kapılarında saatler ve günlerce beklemeyecek, vergi beyannamesi doldurmak, telefon, su, elektrik doğalgaz ödemeleri, tescil, ruhsat, pasaport, kimlik ehliyet başvuruları gibi birçok işlemi bilgisayar başından gerçekleştirilebilecektir.⁶

Tüm ülke, basit işlemler için bile başkente taşınmak zorunda kalmayacak, elektronik sistemler iletişimi kolaylaştırdığından vatandaşlar köyünden, kentinden, ilinden ilçesinden devlete ait işlemlerini yürütebileceklerdir.

Vatandaşlar talep ve işlemleri için kapı kapı dolaşmadan, hangi kuruma başvuracağını araştırmak zorunda kalmadan, tek bir devlet ana temas noktasından (e-devlet portalı) işlemlerini nasıl yürüteceği bilgisine ulaşabilecek ve memur hataları yüzünden mağdur olmayacaktır.⁷

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ilk kuruluş maliyeti yüksek olmasına karşın, zaman içinde toplam sahip olma maliyetinin düşmesi, verilecek olan hizmetin daha hızlı sunulması, işletme giderlerinin azalması, doğru bilgiye ulaşım vs. gibi olumlu hizmetlerin elektronik olarak sunumu, harcama kalemlerini azaltacaktır. Örneğin; devlet dairelerinin harcama kalemi içinde büyük bir yekün tutan kağıt ve kalem tüketimi dijital imza ve dijital evraklar sayesinde azalacak ve tasarruf sağlanacaktır. Hükümetin bir kargo uçağı için hazırladığı teknik şartnamenin kağıda basılmış ağırlığı 3,5 tondur, oysa aynı belge iki compac disk'ye (CD) sığdırmak mümkündür.⁸ Devlet gereksiz harcamalardan kurtulacak ve tasarruflarını hizmet olarak vatandaşına aktarabilecek böylelikle hayat kalitesi artacaktır.

Kendisini duyan, taleplerine olumlu veya olumsuz cevap veren devletin vatandaşlarında, bireysel katılım hissi ve demokratik katılım artacak, devlet seçilen bir azınlık tarafından değil, gerçek hak sahibi olan halk tarafından yönetilecektir.

⁶ <http://turkey.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=8231> (10.07.2007)

⁷ <http://www.telepati.com.tr/nisan07/konu8.htm> (21.06.2007)

⁸ Gates, B., Düşünce Hızında Çalışma (Çev. A. Akkoyunlu), İstanbul, 1999, s.331.

Yukarıda bahsedilen e-devlet uygulamalarının faydaları ve klasik devlet e-devlet arasındaki farklılıkları ve e-devletin sunduğu fırsatları aşağıdaki şema çerçevesinde özetlemek mümkündür:

Tablo 7. Geleneksel e-devlet Karşılaştırması

Geleneksel devlet	E-devlet
Pasif yurttaş	Aktif müşteri- yurttaş
Kağıt temelli iletişim	Elektronik iletişim
Dikey/hiyerarşik yapılanma	Yatay/koordineli ağ yapılanması
Yönetimin veri yüklemesi	Yurttaşın veri yüklemesi
Eleman yanıtı	Otomatik sesli posta, çağrı merkezi vb.
Eleman yardımı	Kendi kendine yardım/uzman yardımı
Eleman temelli denetim mekanizması	Otomatik veri güncellemesiyle denetim
Nakit akışı/ çek	Elektronik fon transferi (eft)
Tek tip hizmet	Kişiselleştirilmiş hizmet
Bölümlenmiş/ kesintili hizmet	Bütünsel/sürekli/tek duraklı hizmet
Yüksek işlem maliyetleri	Düşük işlem hizmeti
Verimsiz büyüme	Verimlilik yönetimi
Tek yönlü iletişim	Etkileşim
Uyruk ilişkisi	Katılım ilişkisi
Kapalı devlet	Açık devlet

Kaynak: Uçkan, Ö., E- Demokrasi ve E- Türkiye, İstanbul, 2003.s.47

Tabloda da görüleceği üzere, e-devlet, günümüzde vatandaşların devlet organından temelde şikayet ettikleri hususların büyük bölümüne çözüm ve iyileştirmeler getirmektedir. Devlet, elektronik sistemler aracılığıyla özellikle bir yönetim anlayışı olan halkla ilişkiler alanında temel sorunlarını teoride çözmüştür. Pratikte elbet sorun ve problemler oluşacaktır ancak insan unsurunun etkili olduğu her zaman, mekan ve ortamda sorunsuzluk günümüz için bir ütopyadan başka bir şey değildir.

2.3 E-Devlet Uygulamaları Örnekleri Olarak Mernis ve İsis

2.3.1 Mernis Modülü

Kısa adı Mernis olan “Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi Projesi”, sadece il merkezlerinde değil, hizmetlerin ilçelerde bilişim teknolojileri kullanılarak verilmesi, ilçe nüfus veri tabanlarının bir kopyalarının genel merkezde bütünleştirilerek merkezi nüfus veri ambarının oluşturulması, Türkiye cumhuriyeti vatandaşlarına birer kimlik numarası verilmesi, kimlik numaraları aracılığıyla, kişi düzeyinde işlem yapan, kamu ve özel sektör bilişim projeleri arası bilgi alışverişinin alt yapısının hazırlanması, nüfus istatistiklerinin bilişim teknolojileri ile daha sağlıklı elde edilmesi sağlanmaktadır.⁹

Mernis projesiyle Türk nüfus kütüklerine kayıtlı sağ ve ölü yaklaşık 110 milyondan fazla kişiye ait nüfus kayıtlarının bilgisayarlarla tutulması suretiyle, hizmete etkinlik ve sürat kazandırılması, doğru ve güncel nüfus ve demografik bilgilerinin, ekonomik yöntemlerle ve vatandaşları evlerine hapsedmeden temin edebilmeyi amaçlamaktadır.

Mernis projesi sayesinde;

Yurtiçindeki ve yurt dışındaki vatandaşlarımıza çok daha kaliteli ve süratli nüfus hizmetleri verilecektir. Vatandaşlar nüfus işlemlerini gerçekleştirebilmek için nüfusa kayıtlı oldukları illere faks çekmek zorunda kalmayacak, 1-2 gün beklemek zorunda kalmayacak ve işlemlerini yürütebilmek için hiçbir masrafa girmeyecektir.

Nüfus kayıtları için elde edilecek veriler, kamu yönetimindeki diğer fonksiyonlar için de bir bilgi havuzu teşkil edecektir. Proje çerçevesinde verilecek Türkiye cumhuriyeti kimlik numarası kullanımı ile vergi, güvenlik, seçim, eğitim, sağlık, askerlik, bankacılık, sosyal güvenlik ve diğer alanlarda verilen hizmetlerin elektronik ortamda daha hızlı, rasyonel ve güvenilir olması sağlanacaktır.¹⁰

El emeğiyle yürütülmekte olan sistemin iyi işlememesi veya bozuk olması nedeniyle yapılan yanlışlıklardan dolayı vatandaşın emek ve zaman kaybı ile bu

⁹ http://www.nvi.gov.tr/11.Ana_Sayfa_Mernis_Projesi.html (20.06.2007)

¹⁰ http://www.nvi.gov.tr/11.Ana_Sayfa_Mernis_Projesi.4.html (20.06.2007)

yanlılıkların düzeltilmesi için yapılacak çalışmalar nedeniyle kamu yönetimlerinin iş hacimlerinin büyümesi ve zaman kaybının yarattığı savurganlık ve işgücü kaybı önlenecektir.

Kişilere ilişkin kamu yönetiminin ihtiyaç duyduğu birçok bilginin toplanmasına kolaylık sağlayacaktır.

Sosyal güvenlik ve yardım kuruluşlarının ihtiyaç duydukları bilgiler kolaylıkla tespit edilerek verilebilecek ve bu kuruluşların tutmakta oldukları kayıtlar süratle güncelleştirilebileceklerdir.

Yeni nüfus cüzdanı ve kimlik numarası ile tahrifat, sahtecilik ve dolandırıcılığın azaltılması sağlanacaktır.¹¹

Ülke yönetiminden sorumlu olanlar ile onlara yardımcı olan planlamacıların en çok ihtiyaç duyduğu husus işlenmiş ve doğru bilgidir. Ülkenin gelişmesi için yapılacak planlamalarda ve verilecek kaynak aktarımı benzeri kararlarda, ihtiyaçlar kolaylıkla tespit edilebilecek, nüfus hareketlerinin izlenmesi ile daha doğru ve sağlıklı yatırımlar, uygulamalar yapılabilecek ve devlet veya özel sektör tarafından yapılan ölü yatırımların önüne geçilebilecektir.

Özellikle tapu ve adliyede sıklıkla görülen isim karışıklıkları veya benzerlikleri nedeniyle kamu kuruluşları arasındaki uzun yazışmalar sona erecektir.

Nüfus kayıtlarının hukuki ve teknik açıdan denetlenmesi mümkün olacaktır.

Avrupa ülkelerine, o ülkede yaşayan vatandaşlarımızla ilgili kişisel ve aileleri hakkında bilgi gönderme kolaylığı sağlanacaktır.

Gelecekte yapılacak ve yapılması muhtemel, bireysel sigorta, mali kayıtlar, eğitim kayıtları veya elektronik seçmen listesi çalışmaları da Mernis'in alt yapısı üzerine bina edilebilecektir.

¹¹ <http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=8403> (20.06.2007)

Nüfus kütükleri üzerinde tam bir denetim kurularak, nüfus kütüklerinin güvenilirliği sağlanacaktır.¹²

Yukarıda belirtilenler, elektronik devletin ilk adımlarından olan Mernis'in kısa vadede getirileridir. Bu ilk adımlar bile vatandaşların hayatını kolaylaştırmada kamunun çarklarının daha az sorunsuz çalışmasında çok büyük bir katkı getirmektedir. Yakın bir gelecekte e-devlet uygulamaları sayesinde vatandaşlar kurumlar arasında evrak taşımaktan kurtulacak ve işlemlerin çok büyük bir bölümü bir kaç tuş tıklamasıyla yapılabilir hale gelecektir. Örneğin www.devlet.gov.tr isimli siteyi açan vatandaş tüm devlet kurumlarını ve hizmetlerini karşısında bulundurabilecektir. Kimlik numarasını giren vatandaş elektronik sistem tanıyacak ve kişinin ödemesi gereken vergiler, yükümlülükler, borçlar, alacaklar hususunda e-posta ile, cep telefonu mesajı ile uyarılacaktır.

Tüm kurumlar birbiriyle irtibatlandığı için vatandaşlar bir takım belgeleri kurumlar arasında ulaştırmak için koşturmayacak. Bir işlem için dört beş kamu kapısına değil tek bir kapıya başvurmak yeterli olacaktır. Yani işlemlerini yürütebilmek veya yükümlülükleri nedeniyle maddi manevi ceza görmemek için devletin kanun, yönetmelik, ilan ve duyurularını takip etmek hatta uzmanlar tutmak zorunda kalan vatandaş ve özel sektör, kendisini tanıyan ve kişiselleştirilmiş işlem ve yükümlülüklerini kendisine teknolojik imkanlarla duyuran yepyeni bir devletle tanışacaklardır.

Devlet anlayışı, kökten değişerek gerçekten vatandaşının hizmetinde olan bir devlet hayata geçecektir. Yani devlet, vatandaşının kişisel ihtiyaç ve görevleri konusunda yönlendirme hizmeti verecek ve tüm işleri ve hayatı kolaylaştıracaktır. Vatandaş hizmet alabilmek için devletin peşinde değil, devlet vatandaşın peşinde, hizmet vermek için koşacaktır.

2.3.2 İlsis Modülü

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tüm okulların gerek idari gerekse eğitim olarak bir çatı altına toplanması, okullar arasında bilgi paylaşımı ve haberleşme, okulların dış

¹² <http://www.interpro.com.tr/bilisimodulleri/odulkocsistem2.html>. (07.06.2007)

dünyaya açılması ve bilgiye ulaşması sağlanacak ve teknoloji kullanımı yaygınlaşmasını sağlayan İlsis Projesi başarıya ulaşmış bir modüldür. ¹³

İl ve ilçe Milli Eğitim Müdürlüklerinin işlevlerinin bilgi teknolojileri desteğiyle yürütülmesi amacıyla bir yönetim bilgi sistemi projesi oluşturulma çalışmaları 1987 yılında başlamıştır. Bu yılda MEBSİS projesinin bir alt sistemi olarak tasarlanan İLSİS projesinin master plan çalışması yapılmıştır. 1995 yılı, Temmuz ayına kadar projeye ilgili, kayda değer herhangi bir çalışma yapılamamıştır. 1995 yılı, Temmuz ayında Dünya Bankası kaynaklı kredi ile yazılım ve donanım ihalesi yapılmıştır. İhaleyi kazanan firmalar 1996 yılı Ocak ayından itibaren çalışmalara başlamıştır. İlk geniş alan ağı iletişim altyapısı Türk Telekom A.Ş.'nin Turpak X.25 protokolü ile 14.4 Kbps hızında 2 İl, 2 İlçe, Bakanlık merkez bina ve Balgat binası arasında tesis edilmiştir. Tüm İllere gönderilen yazılımlar henüz illerle bağlantı olmadığından başlangıçta; 1999 yılında dial-up bağlantı sağlanmıştır.

Proje için belirlenen İlk Pilot Bölgeler aşağıda listelenmiştir;

- Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü
- Çankırı İl Milli Eğitim Müdürlüğü
- Çankaya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
- Polatlı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
- BİLGEM Balgat Binası
- Bakanlık Merkez Bina Bilgi İşlem Bölümü

Pilot bölgede yazılımlar geliştirilmeye devam ederken yaygınlaştırma işlemine başlanmıştır. 2000 yılı Temmuz ayında tüm İl Milli Eğitim Müdürlüklerine yazılım ve donanım kurulum işlemleri tamamlanmıştır.

İLSİS uygulama yazılımları; Milli Eğitim Bakanlığı Personel (özlük, atama,teftiş-soruşturma), bütçe- muhasebe, kurumlar (özel kurumlar, devlet kurumları), demirbaş-

¹³ http://sinop.meb.gov.tr/htm/birimlerimiz/ilsis/RESM%C4%B0_YAZI.htm (02.06.2007)

aynıyat, arşiv-evrak, yatırımlar-tesisler ve istatistik ana modüllerinden oluşmaktadır. Bu modüller içinde 30 alt modül ve 600 modül bulunmaktadır.¹⁴

İLSİS uygulama yazılımları ile personelin hizmet belgesi, hizmet puan kartı, özlük bilgi kartı, kadro ve terfi işlemleri, maaş bordroları, izin belgeleri, atama kararnamelemleri, ödül ve ceza işlemleri takip edilebilmektedir.

Yukarıda bahsi geçen otomasyon projeleri halen devam etmekte olup, ülkenin bilgi toplumu olma yolunda başlatılmış önemli projelerini oluşturmaktadır. Bu projelerin başarı ile tamamlanmaları dönüşüm sürecine ivme kazandıracaktır.

Türkiye’de e-Devlet süreçlerinde yukarıda bahsedilen projeler dışında, bilgilendirme amaçlı, birbirinden bağımsız ve yetersiz elektronik hizmetler verilmektedir. Hemen hemen bütün kamu kuruluşlarının web sayfası bulunmaktadır. Kurumların hazırladıkları web sayfaları, çoğunlukla statik bilgiler içermekte ve kurumsal tanıtım yapılmaktadır. Son dönemde yukarıda saydığımız projelerin de bir neticesi olarak çevrimiçi birtakım hizmetler de başlamıştır. Son yıllarda e-Devlet kavramının benimsenmesi dolayısıyla kurumlar arası iletişim kurma, bilgilendirme ve etkileşimli hizmet servisleri üst seviyeye çıkmış bulunmaktadır. Vatandaşın e-devlete yönelmesi ve işlemlerini e-devlet aracılığıyla hızlandırması e-devlet bazında otomasyonu tamamlayacaktır.

2.4 E-Devlet Ve Yönetime Katılım

Bireylerin, devletin çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkileme eylemlerine, “yönetime katılım” denilmektedir.¹⁵ İnsan ve insan topluluklarının yönetimi, tarihi süreç içinde, üzerinde en çok konuşulan ve fikir yürütülen kavramlardan birisi olmuştur. Bireyin ve toplumun hayatına çok ciddi etki eden yönetimin, nasıl olması ve kim tarafından yapılması gerektiği tartışmasında, demokrasi, insan hayat ve yapısına en uygun

¹⁴ http://ilsis.meb.gov.tr/MEBSIS/MEBSIS_dosyalar/frame.htm (02.06.2007)

¹⁵ Kışlalı, A.T., Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, Ankara, 1995, s.183.

bir model olarak uygulamaya geçirilmiştir. Demokrasi, insanlar arasında toplumsal kökenli eşitsizlikleri gidermek için verilen mücadelenin bir diğer adıdır.¹⁶

Tarihin ilk tanıdığı demokrasi eski Yunan'da bir "kent devleti" çerçevesinde var olmuştur.¹⁷ Buradaki doğrudan demokrasi, en ideal bir yönetim biçimi olarak değerlendirilmektedir. Burada vatandaşlar bir meydanda toplanıyor ve kararlar el kaldırma yöntemiyle oybirliğiyle alınıyordu. Eski Yunan'da karar vericiler, seçilmiş vekiller değil bizzat halkın kendisi idi. Ülkelerde nüfusun artması ve ortaya çıkan coğrafi uzaklıklar nedeniyle, insanlık doğrudan demokrasiden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Çünkü halkın görüşüne başvurmak, nüfusun ve mekansal uzaklığın artmasıyla giderek zorlaşmıştır. Bu nedenle toplum kendi arasından temsilciler seçerek, merkezi yönetime görüş ve fikirlerini ulaştırarak, yönetimi etkileme yoluna gitmişlerdir. Kısaca "temsili demokrasi" ye geçilmiştir.

"Temsili demokrasi, yetişkin insanların eşit olarak siyasal gücü kullananların halkın temsilcisi olarak halk tarafından seçilmesini ve denetlenmesini kapsayan, uzun dönemden beri idealize edilen siyasal rejim türü olarak ifade edilmektedir"¹⁸.

Demokrasi kavramının teorisyenlerinden Robert Dahl, temsili demokrasiyi "asıl olması gerekenin yerine kusurlu bir kopya" olarak tanımlamaktadır.¹⁹

Sandık demokrasisi olarak da adlandırabilecek olan bu yönetim modeli, beraberinde birçok hastalık getirmiş ve seçilmişler, seçim sürecini aştıktan sonra, temsil ettikleri toplumun sesini duymaz, duyamaz hale gelmiş ve gerçek yönetici olan halkta ciddi memnuniyetsizlikler baş göstermiştir.

Giderek işlevsizleştiği gündeme gelen²⁰ temsili demokratik sistemin en zayıf yönü; seçilmişlerin kamu menfaati perdesi altında partizan çıkarları tercih etmeleri, seçmenler

¹⁶ Kışlalı, A.T, Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce, Amme İdaresi Dergisi,Sayı.1, Ankara, 1984. s.63.

¹⁷ Güney, S., Yönetim ve Organizasyon, Ankara, 2001,s.259

¹⁸ Şaylan, a.g.k., s.15.

¹⁹ Altınok, R., İnternet Demokrasi ve Devlet, Türk İdare Dergisi, Sayı 433. Ankara, s.138.

²⁰ Şaylan, a.g.k., 16

için neyin daha faydalı olacağını tespit etme ve kararını alma tekeli kendilerinde görmeleri ve partilerinin taleplerine seçmenlerinin taleplerinden daha duyarlı olmalarıdır.²¹

Bu rahatsızlıklar yaşanırken, gelişen bilgi teknolojileri ve internet sayesinde; kamuoyu yoklaması, referandum, telekonferans, tartışma grupları gibi imkanların ortaya çıkmasıyla, temsili demokrasinin meşruiyeti tartışılır hale gelmiştir.²² Temsili demokrasinin sınırlılıklarını aşmanın bir yolu olarak teknolojiye yararlanmayı öneren Mclean, teknolojik imkanlarla geçmişte sahip olduğumuz demokrasiden daha tatminkar bir demokrasi anlayışına sahip olabileceğimizi söylemektedir.²³ Abramson'da uydu ve bilgisayar temelli yeni iletişim teknolojilerinin, bilgiyi içerme kapasitelerinin genişliği hızı, ve bireyselleşmenin ve ademi-merkezleşmenin özellikleri sayesinde demokrasi sınırlarının genişleyeceğini iddia etmektedir.²⁴ Çünkü bilgi teknolojileri, ucuz, hızlı ve birçok insana hitap edebilir bir iletişim ortamı sunabilmektedir. Bu iletişim vatandaştan yönetime doğru olabileceği gibi, vatandaşlar arasında da olabilmektedir. İşte burada özellikle internet çok yönlü interaktif iletişim imkanları, bireyi etkin katılıma ortak edebilecek özellikleriyle, potansiyel bir yenilik olarak ortaya çıkmaktadır.²⁵ Elektronik demokrasi olarak ifade edebileceğimiz bu değişim, Atina demokrasisi ve temsili demokrasiden sonra üçüncü önemli devrim sayılabilir.

Yurttaşlarına erişmek ve meşruiyetini yeniden kazanmak için, yeterince yurttaşın devlete erişimini güvence altına almak zorunda olan devlet, bu görevini hiçbir zaman tam olarak yerine getirememiş, ancak teknoloji bu görevin yerine getirilmesi için yeni bir imkan sunmuştur.²⁶

²¹ Ferdinand, P., "The Internet, Democracy and Democratization, Democratisation", (Çev.R. Altınok), Ankara, 2002, s.139.

²² Th.M.Snellen I., "ICT Bureaucracies, and the Future of Democracy " Communications of the ACM, A monthly publication of ACM", (Çev. R.Altınok), Sayı.45, New York, U.S.A., 2001,s.139.

²³ Timisi, a.g.k., s.186.

²⁴ Timisi, a.g.k., s.188.

²⁵ Alkan, H.,- Şimşek, Z., İnternet ve Yönetime Katılım: Potansiyel ve Olasılıklara İlişkin Bir Değerlendirme, Türk İdare Dergisi, Sayı.418, Ankara, 2001 s.178.

²⁶ Uçkan, a.g.k., s.26

Teknolojinin sunduğu imkan, demokrasi kavramında bir dönüşüme ortam hazırlamaktadır. Demokrasinin dönüşümü üzerinde yapılan tartışmalarda “elektronik demokrasi” farklılaşan yeni toplumsal ilişkiler ağı içinde, özünde yurttaşlık pratiğinde dönüşümü ele almaktadır.²⁷ Bu, vatandaşın pasif değil aktif, edilgen değil etken olduğu bir yönetim sistemidir.

2.4.1 Yönetime Katılım Ve İnternet İlişkisi

Bireylerin, kamunun çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkilemeye yönelik eylemlerine de “yönetime katılım” denilir. Bu durum bir başka ifadeyle, yönetilenlerin yönetimle kaynaşmaksızın, yönetsel çalışmalarını etkileyen kararlarda, doğrudan doğruya etkili olmaları şeklinde de tanımlanabilir.²⁸ Katılım, siyasilerin ve kanunların belirlediği periyodik seçimlerden çok daha geniş bir içerik taşımaktadır.²⁹

Pratik siyaset, günümüzde baskı grupları, lobicilik faaliyetleri ve karar alıcıları etkileme çerçevesinde şekillenmektedir. Tam katılımlı demokrasi modelinin önündeki zaman ve maliyet problemleri, internet ve bilişim teknolojileri sayesinde ortadan kalkmıştır. İnternet ortamında kurulan toplumsal ilişki, elektronik posta ve e-posta grupları, tartışma listeleri (forum siteleri), tele konferans, sohbet odaları (chatting) ve web dokümanları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir ve bu ortamlar tam katılımlı demokrasiye altyapı sağlamaktadır.³⁰

2.4.2 E-Devlet Uygulamalarının Yönetime Katılıma Etkisi Örnekleri

Bilişim teknolojilerinin, yönetime katılım konusundaki etkisine aşağıdaki gelişmeler örnek verilebilir;

²⁷ Timisi, a.g.k., s.184.

²⁸ Kazancı, a.g.k., s.144.

²⁹ Altınok, a.g.k., s.140.

³⁰ Timisi, a.g.k., s.138.

2.4.2.1 Malezya örneği

Malezya'da siyasi liderlerle aynı kuşaktan olan ve Malezya'da yazılarının yayımlanması yasaklanmış, tanınmış bir yazar (Sang Kancil), Avustralya Sydney'de faaliyet gösteren bir internet servis sağlayıcısının ev-sahipliğinde, 800 aboneli bir e-posta listesine görüş ve düşüncelerini yazması neticesinde görüşleri kabul bulur ve burada yer alan görüşler ülke içinde yayılır. Bu e-posta listesindeki tartışmalar Malezya'yı çok ciddi bir şekilde etkilemeye başlar. Pek çok siyasetçi ve üst düzey bürokratı bu listedeki iddiaları karşılamak, durumlarını açıklamak kısaca, muhatap alarak cevap vermek zorunda kalırlar. Bu olay aynı zamanda internetin sınırlar aşırı etkisine ve internet kullanımının kısıtlı olduğu durumlarda dahi, bir e-posta listesinin ne kadar kapsamlı bir etki yaratabileceğini göstermesi açısından ilginç bir örnek oluşturmaktadır.³¹

2.4.2.2 Singapur Örneği

Singapur elektronik devlet ana sayfası "http://www.ecitizen.gov.sg/", kamuya ait bir siteden çok ticari amaçlı bir site şeklinde değerlendirilebilir. Ana sayfada ilk göze çarpan özellik; kamu hizmetleri sınıflandırmasının konu bazlı olması, bir başka ifade ile olabilecek kamu-vatandaş ilişkilerinin konu başlıklarına göre sınıflandırılmasıdır. Siteye "e-vatandaş" ismi verilmiş ve hizmetin amacı "tek-yönlü vatandaş hizmet portalınız" şeklinde bir logo ile ifade edilmiştir. Ana sayfa görünümünün ortasında bulunan ve "yaşam seyahati" olarak ifade edilen bir yol olgusu ile devletin vatandaşlarla hayat boyu birlikte olacağı, yani tüm vatandaşların yaşamları boyunca karşılaştıkları her türlü soruna e-devlet sitesinde çözüm bulacakları anlatılmak istenmiştir.³²

Singapur e-Devlet uygulamasında;

Eğitim bölümünde; eğitimin her kademesinde okul ve eğitim seçenekleri hakkında her türlü bilgiler;

Askerlik hizmetleri bölümünde; askerlik hizmeti, askeri alanda eğitim imkanları vb. bilgiler;

³¹ Yong J., E-Government In Asia, Singapur, 2003, s.176

³² Yong, a.g.k., s.216-217

Yerleşim bölümünde; ev sahibi olma ya da ev kiralama, ortalama kiralar, ev taşıma (adres değişikliği) prosedürü ile ilgili bilgiler;

Aile hizmetleri bölümünde; evlilik müracaatı, aile kurma, çocuk sahibi olma, çocuk sağlığı, aşıları, yaşlıların bakımı ve ölüm kaydı ile ilgili bilgiler;

Taşıma-seyahat hizmetleri bölümünde; yurtdışına yolculuk, şehirlerarası ve şehir içi ulaşım olanakları, sürücü belgesi alma, trafik cezaları ve ödemesi ile araç satın alma ile ilgili bilgiler;

İş bölümünde; iş kurma, marka, patent başvurusu, teknolojik destek olanakları, iş geliştirme (özellikle KOBİ'ler için), iş yeri sahibi olma ya da kiralama ile ilgili bilgiler;

Sağlık bölümünde; sağlık sigortası sistemi, yaşlıların bakımı, diş bakımı, hastane hizmetleri ve diğer sağlık bilgileri;

Yasalar ve yasal uygulamalar bölümünde; her türlü yasal uygulamalar, hukuki danışmanlık, trafik kazaları, kayıp, hırsızlık vb. polis kayıtlarına ilişkin bilgiler, trafik cezalarının ödenmesi, borç alma-rehin bırakma hizmetleri ile ilgili bilgiler;

İstihdam bölümünde ise; işveren ve iş arayanlarla ilgili bilgiler ile yetenek geliştirme imkanları vs. hakkında bilgiler yer almaktadır.³³

2.4.2.3 A.B.D. ve Kanada Örneği

Amerika Birleşik Devletleri, elektronik devlet alanında yapılan çalışmalar ve hayata geçirilen projeler açısından en başta gelen ülkeler arasındadır. ABD elektronik devlet sitesi, 2000 yılı Eylül ayında resmi olarak hizmete girmiştir.

ABD'de vatandaşlar internet aracılığıyla seçim anketlerine katılabilmekte, elektronik mitinglere iştirak edebilmektedirler. Kanada cumhurbaşkanı, vatandaşlarıyla haftanın belirli gün ve saatlerinde internet üzerinden sohbet (chat) ederek fikir alışverişinde bulunmaktadır. Beyaz saray'ın web sitesinde ise "etkileşimli vatandaş el kitabı" isimli bir

³³ Yong, a.g.k., s.225-226-227-228

bölüm oluşturularak vatandaşların bu teknolojiyi nasıl kullanacaklarına ilişkin öğretici bilgilerde derlenmiştir.³⁴

2.4.2.4 İngiltere Örneği

İngiltere çevrim içi yurttaşlar demokrasisi (United Kingdom Citizen Online Democracy: <http://www.democracy.org.uk>) isimli gönüllü katılımcıların oluşturduğu bu hareketle, 1997 ilkbahar seçimlerinden önce bağımsız, hiç bir siyasi partiyle ilişkisi olmayan bir çalışma başlatıldı. Avrupa para sistemi, bir kısım devlet hizmetlerinin internetle verilmesi gibi çok özel konulardaki tartışmalara ev sahipliği yapıldı ve seçim süresince, bütün partilerin katılımına açık bir tartışma platformu yaratıldı. Buradan internetle konferans tekniği ile e-postayı kullanan bir arayüz ortaya çıktı. Aralık 1997’de görüşünü bildir (Have Your Say) kampanyası ile katılımcılığın en iyi örneği oluşturulmuş oldu. Şubat 1998 ‘de özgür bilgilendirme yasasının (Freedom of Information Act) ön hazırlığı için yapılan beyaz kitap çalışmasında geri bildirim yoluyla bu kanal önemli ölçüde katkıda bulunuldu.³⁵

2.4.2.5 İsveç Örneği

Bilindiği gibi e-demokrasinin olmazsa olmaz koşulu ülkede yaygın bir internet erişiminin sağlanmış olmasıdır. İsveç’te “yerel yönetimler demokrasi araştırma komitesi”nin 2000 yılı için verdiği istatistiklere göre, İsveç’te 16-64 yaş dilimindeki nüfusun %80’i evde, işte veya üniversiteler gibi kamusal alanlarda, internet erişimine sahiptir.³⁶ e-demokrasiye geçiş için ikinci önemli koşul, halkın ve seçilmişlerin demokratik katılıma önem veren bir kültüre sahip olmalarıdır. Örneğin İsveç’te Eylül

³⁴ Curtin, Sommer, V.Sommer, a.g.k., s.33-55

³⁵ Curtin, Sommer, V.Sommer, a.g.k., s.262

³⁶ Grönlund, A. Electronic Government: Design, Applications and Management, London, 2002, s.325

2000, Aralık 2000 ve Mart 2000 aylarında yapılan yoklamalarda vatandaşların %22'sinin belediyelerin web sitelerine eriştikleri ortaya çıkmıştır.³⁷

Diğer taraftan, belediyeler, şehir meclisleri ve bölge yönetimleri seçilmiş temsilcilerden veya bu amaç için atanmış görevlilerden oluşan gruplar oluşturmuşlar, pek çok politikacı da bireysel girişimleri ile halk ile karşı karşıya gelebilecekleri tartışma forumları açmışlardır. Bu forumlar bazen sanal ortamlar dışına taşarak kafelerde, kitaplıkların okuma salonlarında da toplanmakta, bazı kurullarda da önceden belirlenmiş zamanlarda halka açık soru oturumları düzenlenmektedir.

Halkın yerel yönetimlere katılımını sağlayan ilginç bir yol da, herhangi bir yurttaşın yetkili kurula görüşülmek ve karara bağlanmak üzere bir önerge sunabilmesidir. Bununla beraber, temsilcilerle seçmenleri arasındaki görüş alış verişinde en önemli araç İBT ve daha açık deyişle internet ve e-posta olmaktadır. Burada söz konusu olan tartışma listeleri, web siteleri yanında, seçmenler ile temsilcilerinin e-posta aracılığı ile doğrudan yazışmalarıdır.

Görüldüğü gibi, kültür düzeyi ve tarihsel etmenler İsveç'te politik konularda görüş alış verisi konusunda büyük ilerlemeler kat edilmesine olanak sağlamıştır. Ama ilerleme sadece görüş alış verisi ile sınırlı kalmamaktadır. Katılımcılık yasal düzenleme süreçleri içinde halkın rol alması ve anında tepki veya katkı vermesine kadar gitmektedir.

Bazı yerel yönetimlerde yasa veya diğer mevzuatın hazırlanması sırasında bir danışma dönemi belirlenmektedir ki bu dönem içinde, söz konusu düzenlemeyle hem ilgili olan kamu kurum ve kuruluşları, hem sivil toplum kuruluşları ve hem de bireyler danışma süreci içinde görüşlerini bildirmek hakkına sahip olmaktadır.³⁸

2.4.2.6 Fransa e-Devlet Portalı

Service-public.fr portalı 2001 yılında “Fransa'nın Bilgi Toplumuna Girişe Hazırlık” programı çerçevesinde devlet tarafından hazırlanmıştır. Portalın kapsamı Bakanlıklar Arası Yönetimsel Danışma Merkezi [Les Centres Interministériels De Renseignements

³⁷ Grönlund, a.g.k., s.331

³⁸ Grönlund, a.g.k., s.332

Administratifs (CIRA)], Yönetimin Basitleştirilmesi Komisyonu [La Commission Pour Les Simplifications Administratives (COSA)], Fransa Dokümantasyon Kurumu [La Documentation Française] ve Bakanlıklar Arası Katılımcı Yönetim Ağı [Le Réseau Interministériel Des Administrations Contributrices] kurumları tarafından sağlanmıştır. Tüm kamu idaresi bakanlıklar düzeyinde oluşturulan komiteler aracılığı ile Kamu Reformu platformunda temsil edilmişler ve katılım sağlamışlardır. Bölgesel ve yerel birimlerde, birliklerde seçtikleri katılımcıları vasıtası ile içeriğin zenginleştirilmesinde katkıda bulunmuşlardır.³⁹

Yukarıda bahsedilen örneklerde göstermektedir ki, internet ve e-devlet, dünyada temsili demokrasi kavramını, tam katılımlı demokrasiye dönüştürecek uygulamaların ilk adımları atılmış ve olumlu gelişmeler alınmıştır. Kendi hakkını fiziki ve coğrafi imkansızlıklar nedeniyle seçilmişlere devreden ve seçilmişlerin eylem ve uygulamalarından şikayetçi olan vatandaşlar, elbette bu yeni fırsatları değerlendirecek ve kendi egemenlik erkini zaman içinde temsilcilerin elinden alacaklardır.

Yakın bir gelecekte, seçilmişlere ihtiyaç duymaksızın kanun ve uygulamaya yönelik kararlar, elektronik bir düzenle halk tarafından onaylanabilecektir. Seçilmişlere ne yerel ne de ulusal düzeyde ihtiyaç kalmayacaktır. Bu bağlamda halkla ilişkilerde bilgisayar ve internetin önemi artacak ve neredeyse tam bir halkla ilişkiler aracı olacaktır.⁴⁰

³⁹ Curtin, Sommer, V.Sommer, a.g.k., s.265-266

⁴⁰ Kazancı, a.g.k., s.320.

III. BÖLÜM

3. İNTERNET VE E-DEVLETİN RİSK FAKTÖRLERİ

3.1 Risk Kavramı

Risk kavramı yapılan plan, proje veya hazırlıkların başarısız olma ihtimali, yanlış karar alma olasılığı, zarar-kar ihtimal durumları gibi genel bir çerçevede ifade edilen haller risk olarak tanımlanabilir.¹

Risk gelecekte yapılması planlanan projelerin, yatırımların sonuçlarının net olarak ifade edilememesi ya da bilinmemesi durumlarında ortaya çıkmaktadır. Zaten aksi takdirde olasılık ihtimalleri dışında belirsizlik olmaması durumunda risk faktörleri de ortadan kalkacaktır.

Diğer bir ifadeyle risk terimi, kurumu tamamıyla etkileyebilecek olan maddi kayıplar, kurum içi ya da gelen olarak etik olmayan davranışlar, kurum güvenilirliğinin yitirilmesi ve kanuni düzenlemelere aykırı hukuk dışı bir olay ya da fiilin kurumu olumsuz bir biçimde etkileyebilmesi olarak ifade edilebilir.

İş hayatının akışında yatırımcılar ve çeşitli iş sektörleri ticari manada risk faktörleri çerçevesinde yaşamaktadırlar. Kamu sektöründe de yapılan yatırım ve projeler risk faktörleri çerçevesinde hayata geçirilmektedir. Risk faktörleri dikkate alınırken illa ki olumsuz yönde değil olumlu yöndeki durumlarda dikkate alınır ve iki yönlü olarak risk faktörleri değerlendirilebilir.

3.1.1 Risklerin Sınıflandırılması

Risk faktörleri beklenen sonuçların çok farklı olabilme olasılıklarının çok fazla olması nedeniyle sınırlı sayıda tasnif yapmak oldukça zordur. Ekonomik krizler, doğal afetler, piyasa koşulları, arz-talep dengesi, hava koşulları (kuraklık vs.), savaş olasılıkları ya da dünyada ortaya çıkan savaşlar, darbeler, döviz kurlarındaki hareketlilikler, borsadaki faaliyetler veya spekülasyonlar vs. sayılabilecek birçok unsur risk faktörlerini etkilemektedir.

¹ Bolak, M., Risk ve Yönetim, İstanbul, 2004, s.3.

Risk faktörleri genel olarak operasyonel riskler (hukuki düzenlemelere uyulmamasından kaynaklanan risk), insan kaynakları riskleri, teknolojik riskler, stratejik risk ve çevresel riskler, iç ve dış riskler, yönetilebilir ve yönetilemez riskler, piyasa riskleri gibi çeşitli sınıflara ayrılabilir.

3.2 Elektronik Devlet Bağlamında Risk Faktörleri

İnternet ve ilişkili teknolojilerin gelişmesi neticesinde ortaya çıkan yaşam biçimi, toplumların tıkanıdığı birçok alanda kolaylık, hız ve tasarruf sağlaması, demokrasiye katkısı ve bilgi toplumuna geçiş sürecini hızlandırması ve konforlu bir yaşam biçimi sağlaması gibi getirileri olmasına karşın, birçok tehlike ve riskleri de beraberinde taşımaktadır.²

İlk olarak ele alınması gereken riskler teknolojik gelişim ve dönüşümlere manipülasyon, tembellik, görev bilincinin olmaması, etik değer yoksunluğu, gelişime açık olmamak sebepleriyle direnmek ve bu alandaki gelişmelerin gereklerini yerine getirmemek, e-memur, e-vatandaş, e-doktor, e-öğrenci, e-polis, e-savcı, e-tüccar olamamaktır.

İkinci olarak yüksek teknoloji kullanarak işlenen, vatandaşları ve elektronik devleti tehlikeye sokan sonuçlar doğuran, dijital ortamda korku endişe ve kaosa sebebiyet veren bilişim araçlarıyla işlenen suçlar,

Üçüncü risk faktörü olarak bireylere ait verilerin izlenmesinin bilişim araçlarıyla kolaylaşması sayesinde, mahremiyetlerin devletler veya egemen güçlerce, ülkelerin bir elektronik gözetim toplumuna dönüşmesi olarak risk faktörleri sıralanabilir.

3.2.1 Risk faktörü olarak E-Vatandaş Sorumlulukları

Elektronik devlet, “bugün git yarın gel”, damga-imza eksik diyen, bilgi paylaşmaktan kaçınan ve korkan, yetki devri yapmayan ancak işlere yetişemediğinden şikayet eden, verimli çalışmayan, vatandaşın isteklerine ayak direten, vatandaşını dinlemeyen, kendisi insanca hak ve imkanlar isterken vatandaşa bu imkan ve hakları vermek için ortam hazırlamayan, işlemleri keyfine göre yürüten, işlemleri geciktirerek

² <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilisim/incem/e-devlet.pdf> (08.06.2007)

veya sorunlar çıkartarak bunları çözüme karşılığında rüşvet isteyen, vatandaşların taleplerini torpil ve tavassutsuz yerine getirmeyen, neyi niye yaptığını sorgulamayan, toplumuna ayak uyduramayan ve gelişmelere destek değil köstek olan klasik devlete ilişkin sorunlar nedeniyle bir umut haline gelmiştir. Yaşanılan sorunlara çözüm olacağı inancıyla e-devlet, toplumun birçok kesimi tarafından ayakta alkışlanmaktadır.

Ancak bahsedilen sorunları gerçekte oluşturan, yine onu meydana getiren memurlar, yani insanlar, diğer bir ifadeyle devlet sınırları içinde yaşayan vatandaşlardır. Yani vatandaşına danışmayan, güvenmeyen, her şeyi kendisinin en iyi bildiğini düşünen, söylenen ama söylemeyen, devletin kendisine hizmet götürmediğinden şikayet ederken vergi kaçırabilmek için özel uzmanlar tutan, tavanıyla tabanı arasında çok büyük bir fark bulunmayan, bürokratından hizmetlisine kadar tüm devlet memurları, içinde yaşadığımız toplumdan çıkmışlardır.³ Bu nedenle e-devlet uygulamalarından beklenen verimin alınabilmesi konusunda ciddi endişeler mevcuttur. Verim ancak e-devleti çalıştıracak olan insan faaliyetleri sonucunda mümkün olabilecektir.

Elektronik devlet, sadece vatandaşına en iyi hizmeti verme aşkıyla tutuşan ancak teknik, finansman, istihdam yoksunlukları nedenleriyle bunları gerçekleştiremeyen kişilere birçok fırsat sunacak ve e-devlet bu kişilerin sevk ve idaresinde umut olabilecektir. Fakat yürütme organlarında, yukarıda sayılan görev ve vazife bilinci yok ise, çok ciddi bir değişim ve gelişim beklenmesi güzel bir hayalden öteye gidemeyecektir.⁴ Örneğin; e-posta adresine sahip bir yetkilinin, elektronik posta kutusuna her gün yüzlerce mesaj gelir, ancak bu mesajlar okunmaz, değerlendirilmez, sorulara cevap yazılmaz ise ilk başlarda katılımcı davranan insanlar bir süre sonra bu eğilimlerini kaybedeceklerdir. E-devlet, sorunları çözüme bir fırsattır, ancak burada toplumun tüm katmanlarına ve devlete ciddi görevler düşmektedir.

Beklenen verimi riske eden bir başka sorun ise; demokratik katılım konusunda ilgisizlik ve isteksizliktir. Bütün sistemini e-devlet anlayış ve teknolojisine göre kurmuş bir devletin vatandaşlarında, yönetime katılma ve yönetimi etkileme istek ve gayreti bulunmaz, bilgi teknolojilerini kullanma eğilimi göstermez, öğrenmemeye direnir, e-

³ Eggers, W., Government 2.0, Maryland U.S.A., 2005, s.145

⁴ Eggers, a.g.k., s.146

vatandaş olmaz, devletin şeffaf olmasını isterken kendi mal bildirimini veya gelir düzeyinin açıklanmasını istemez ise, sorunların çözümü için yapılabilecek pek bir şey yoktur. Çünkü devlet hizmet ve uygulamaları vatandaşları çıldırtan binlerce sorunun aktörleri Türkiye’de yaşayan insanlardır. Teoride sorunsuz işlemesi gereken devlet çarkı, pratikte insan unsuru nedeniyle ağır aksak çalışmaktadır. Elektronik devlet sistemini kuracak, işletecek ve kullanacak olanlar da, yine aynı insanlar olacağından, sorunların kısmen azalmasına rağmen, birçoğunun aynı şekilde var olacağını söylemek daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Her ne kadar teknoloji, kamu yönetiminde bir şans vermiş olsa da, teknoloji tek başına akılsız ve insan emeğine muhtaç bir ürün olduğundan, insan unsuru bu alandaki gelişmelerde etken olacaktır. Teknolojinin katkısı, teknolojiyi kullanan ve yöneten insanların hayata, yönetime, demokrasiye ve halka bakışına göre şekil alacaktır. Bu durumu “at sahibine göre kişner” atasözümüz çok güzel açıklamaktadır.

Örneğin; yönetim, sağlık raporu niteliğinde olan besleyici yankıyı alabilmesi e-devlet ortamında çok kolay, hızlı ve ucuzdur. Ancak halkı dinlemenin önemini kavramayan yönetsel yapı için, bu imkan hiçbir şey ifade etmeyecektir. Seçilmişlere ihtiyaç olmadığı bir ortamda bile, toplumu oluşturanlarda doktora giderek sağlık raporu almanın önemi kavranmamışsa, sistem yine düşmüş olacak ve hiçbir reçete derde deva olmayacaktır.

Türkiye 1990 yıllardan itibaren, yoğun bir şekilde toplam kalite kavramı üzerinde düşünmüş tartışmıştır. Yapılan araştırmalar çözümün toplam kalite felsefesinde olduğunu tespit etmiştir. Ülkemizde özel sektör ve kamunun farklı birimlerinde yoğun bir şekilde bu alanda çalışmalar yürütülmüştür.⁵ 2003 yılına gelindiğinde toplam kalite felsefesi popülerliğini kaybetmiş, özel sektör ve kamuya kısmi katkılar sağlamışsa da umulan kadar iyileştirme oluşmamış, devletin ve yönetimin temel sorunlarına deva olamamıştır.

Bahsedilen türde bir başka hayal kırıklığını Türkiye daha önce de yaşamıştır. 1962 – 1963 yıllarında gerçekleştirilen “Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi” kısaca mehtap ve 1988 yılında “Kamu Yönetimi Araştırma Projesi” kısa adı kaya olan ve

⁵ <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/155-156/kcetin.htm> (20.06.2007)

yürütmedeki rahatsızlıklara reçeteler sunan projeler hayata geçirilmemiş, en azından uygulama gayretinde bile bulunulmamıştır.⁶

3.2.2 Bilişim Suçları

Bilgisayar suçları, bilişim suçları, internet suçları, siber suçlar gibi terimlerle ifade edilen eylemler, elektronik devletin en büyük risk ve tehlikelerindedir.⁷

Teknoloji, insanlığın yolunu görece aydınlatmaya devam ederken, bir yandan da çözülmesi gerekli bir takım problemlerle onları karşı karşıya bırakmıştır. Siber suç olgusu bunlardan sadece biridir.⁸ Suç insanlığın varolmasından bu yana toplumları sürekli meşgul etmiş, suçu önleyebilmek için çözüm yolları aranmış durmuştur. Güvenlik ihtiyacı ise insanoğlunun var olduğu günden beri sürekli olarak söz konusu olmuş, ihtiyaçlar sıralamasında ilk basamakta, yani temel ihtiyaçlar bölümünde ele alınmıştır.

Bilişim suçlarının diğer suçlardan temel farklılıkları; zaman, mekan veya yer ile sınırlı olmadan meydana gelmesi, kolayca tanımlanabilecek sınırlara sahip olmaması, ülke ve yargı sınırlarını aşması, kanunlaştırma ve delillendirmenin güç ve dikkate değer teknik bilgi gerektirmesi, suç faillerinin kendilerini fiziki tehlikeye atmadan, evlerini huzurlu ortamında suç işleme imkanına sahip olmaları, henüz bu alanda neyin suç olup olmadığı konusunda net tanımların oluşmaması olarak sayılabilir.

Siber suçluluk, diğer suç işleme yöntemlerine göre, kendisine has bir takım özellikler taşımasına rağmen, toplum tarafından tasvip edilmeyen, hukuk düzenince istenmeyen sonuçlar meydana getiren insan eyleminden başka bir şey değildir. Onu farklı kılan bu kavramın ortaya çıkmasını sağlayan araçlar ve suçları işleyenlerdir.

Günümüze kadar suçlu grubunda yer almayan binlerce insan, artık bilişim teknolojisi marifetiyle suç işler hale gelmiştir. Bunun temel sebeplerinden birisi, hayatı

⁶ Akın, C., Kamu Yönetimini Yeniden Düzenleme İhtiyacı, Türk İdare Dergisi, Ankara, 1998, s.90.

⁷ http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/bilgisayar_suclari.htm (29.05.2007)

⁸ <http://www.bilgisayarpolisi.com/index.php?sayfa=makalegoster&kategori=3&id=67> (08.05.2007)

kolaylaştıran teknolojinin, suç işlemeyi de kolaylaştırmasıdır.⁹ Ne yazık ki, bu tip suçları işleyenler arasında yaptıklarının suç olup olmadığını bilmeyen veya düşünmeyen, sadece bilinmez, ulaşılmazın büyüüne kendini kaptırılmış, ama eylemleri çok derin hasarlar bırakan, büyük bölümü çocuk yaşta binlerce insan vardır.

Gerek bilişim teknolojileri gerekse e-devlet, insanlığın önünde büyük ufuklar açan buluşlardır. Giderek hayatımızdaki birçok aktivitenin içerisinde yer alan hatta insanların yapacağı birçok aktivitenin belirleyicisi olan teknoloji, sonuç olarak yepyeni bir suç dünyasının kapılarının açılmasına ortam hazırlamıştır.

3.2.2.1 Bilgisayar Suçlarının Tarihi

Bir bilgisayarı içeren ilk suçun ne zaman meydana geldiğini belirlemek oldukça zordur. Bilgisayar M.Ö. 3500 yıllarında Japonya, Çin ve Hindistan'da bulunan, elle hareket edebilir sayaçları kullanarak hesap yapmaya yarayan abacustan beri çeşitli biçimlere girmiştir. 1801'de kar amaçlı girişimler Fransa'da bir tekstil üreticisi olan Joseph Jacquard'ı bilgisayar kartının ön modelini dizayn etmeye teşvik etti. Bu alet özel fabrikaların dokuma aşamalarında tekrarlama yapmayı sağladı. Jacquard'ın işçileri geleneksel iş ve yaşam standartlarını tehdit eden bu aleti sabote ederek, başka bir yeni teknoloji kullanmaması için Bay Jacquard'ın gözünü korkuttular. Böylece bilinen ilk bilgisayarla ilgili suç işlenmiş oldu.¹⁰

Bilişim suçları bilgisayarların yaygınlaşmaya başladığı 1980'li yıllarda değil, henüz bilgisayarların emeklemekte olduğu 1950'li yıllarda başlamıştır. Tasarlamaktan çok kazara başlayan bu süreç, bilgisayarlarla değil, telefonlar aracılığı ile başladı. Telefonlar aracılığıyla işlenen bu bilişim suçu, "*freak*", "*phone*" ve "*free*" kelimeleriyle bir sözcük oyunu olarak nam salan "*phreaking*" adını almıştır. Phreakingi keşfeden ve uygulayanların başlangıçta, "ABD bell telephone" telefon sistemini uzun mesafeli bedava aramalar için işletmekten öte bir amacı yoktu.¹¹ birkaç yıl içinde telefon sistemi içinde daha derinlere bakmaya başlayan phreakerlar, bell telefon santrali içerisinde, elektronik geçitler ve gizli

⁹ Özcan M., 1-3 Kasım, İstanbul Harbiye Askeri Müzesinde düzenlenen "İnternet-tr 2001" konferansındaki tebliğinden.

¹⁰ Akçam, B., Suçla Mücadele Edenler İçin İnternet, Ankara, 1999, s.45.

¹¹ Mungo, P. – Clough, B., Sıfıra Doğru, İstanbul, 1999, s.19.

bölümlerden oluşan bir labirent bulunduğunu öğrendiler ve bu arazinin haritasını çıkardılar.

Özellikle 1954’de Bell teknik sistem dergisi’nin, yurt içi uzun mesafe aramalarını yönlendirmeye ve ücret belirlemeye yarayan elektronik sinyalleri anlatan bir makale yayınlaması, telefon korsanlarının işlerini kolaylaştırmıştır. İşin garip tarafı aynı dergi, 1960 Kasım ayında ise numaraların frekanslarını tarif eden bir makale daha yayımlandı. Dergi, yalnız Bell’in teknik personeli için çıkıyordu ancak, aboneleri arasında okul kütüphanelerinin olduğu unutulmuştu. Yapılan hata anlaşılınca dergi toplatılmaya çalışıldı. Ama dergiler, özellikle mühendislik öğrencileri tarafından inanılmaz bir hızla çoktan fotokopilenmişti bile.

Numara frekanslarının, sistemdeki onay tonlamalarının bir müzik aleti veya ıslıkla çıkartılabildiği anlaşılınca ücretsiz olarak bir yeri aramak için sadece bu tonları çıkaracak bir aleti telefonun ahizesine dayamak yetiyordu. İlk ıslıkla arama 1971’de, John Draper isimli bir Vietnam gazisinin, Cap’n’crunch (mısır gevreği markası) kutusundan çıkan promosyon düdüğünün 2600 Mhz tonda ses çıkarttığını fark etmesiyle ortaya çıktı. O dönemde gerekli frekansı ağızıyla çıkarabilenler, hatta istediği numaraları bile kodlayabilenler vardı.¹²

3.2.3 Siber Korsanlar

İzinsiz bilgisayarlara giren, şifreleri kıran, içlerinden bilgi çalan, web sitelerini göçerten (çalışmaz hale getiren) ve sanal savaşlar çıkartan kişilere en genel anlamıyla “hacker” denilmektedir. Türk dil kurumuna göre hacker; “bilgisayar ve haberleşme teknolojileri konusunda bilgi sahibi olan, bilgisayar programlama alanında standardın üzerinde beceriye sahip bulunan ve böylece ileri düzeyde yazılımlar geliştiren kişi” anlamında kullanılmaktadır.¹³

Bilgisayar suçu işleyenlerin genellikle, her ne kadar ölçülmemiş olsa dahi, diğer suçlulardan farklı olarak, okumuş, iyi eğitim almış kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu husus çok dikkat çekicidir.

¹² <http://www.olympus.org>. (26.08.2006)

¹³ Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,1981.

Günümüze kadar adli suç işlememiş binlerce insan, merak ve kendilerini ispat edebilmek için oturdukları yerden, yine internetten öğrendikleri bilgilerle¹⁴ suç işler duruma gelmişlerdir. Bunun yanında ilginç olan bir husus da şudur; bir zamanlar hackerlik yapanlar, bir müddet sonra bilişim sektöründe dijital güvenlik görevlisi olarak iş bulabilmektedirler.

Örneğin; tüm dünyaya kafa tutan Linux işletim sisteminin babası, Linus Torwalds'da bir zamanlar hacker idi.¹⁵ Torwalds'ın yarattığı Linux,¹⁶ daha sonra Windows İşletim Sistemine alternatif olarak çıkan ve yazılımı kullanıcılarının geliştirdikleri bir devin babası oldu ve ürettiği işletim sistemi sayesinde milyonlarca insan Microsoft'un tekeline mahkum olmaktan kurtulmuştur. Kısaca; hacker olarak ifade ettiğimiz bilgisayar korsanları hakkında iyi - kötü yorumu yapmak epey zordur.

Hackerler, hack etme amacına göre "beyaz hacker" ve "siyah hacker" olarak ikiye ayrılmaktadır. Hack fiilini gelir, menfaat, fayda amacıyla gerçekleştirenlere "siyah hacker", herhangi bir menfaat elde etme gayesi olmadan sadece kabadayılık, kendini ispatlama veya bilinmezi keşfetme gibi amaçlarla korsanlık yapanlara ise 'beyaz hacker' denilmektedir.¹⁷ Amerika'da bilişim sistemlerinin güvenlik açıklarını tespit ederek, bunları sistem yöneticisine bildiren ve güvenlik açıklarının kapatılması konusunda bilgi paylaşımı yapan kişilere "hacker", art niyetli tehlikeli korsanlara "cracker" (kırıncı) denilmektedir. Ülkemizde ise iyi veya kötü niyet ayrımı yapmadan, güvenlik sistemlerini aşan, kıran kişilere hacker denilmektedir.

3.2.3.1 En Meşhur Hacker

İnternet dünyasının gelmiş geçmiş en büyük hackerı olarak kabul edilen "condor" takma adıyla tanınan, bilgisayar korsanı Kevin Mitnick'tir. Kevin ilk olarak 1988'de

¹⁴ İnternet suçları tam bir virüs gibi yayılarak kendi suçlularını yetiştirmektedir, çünkü bu gün, 30.000'i aşkın bu suçların nasıl yapılacağını öğreten siteler vardır ve bunlar sürekli artmaktadır.

¹⁵ <http://web.inonu.edu.tr/~mkarakaplan/blog/?cat=5> (29.06.2007)

¹⁶ Windows'dan sonra en yaygın bilgisayar işletim sistemidir. Açık kaynak kodlu olarak yazılan işletim sistemi Almanya ve Rusya'da devlet dairelerinde bu işletim sistemi kullanılmaktadır.

¹⁷ <http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=48143.12&tarih=29.07.2006> (08.08.2007)

Digital Equipment Company firmasının ana bilgisayarına girmiştir.¹⁸ bu nedenle takip edilerek yakalanan Mitnick, 1 yıl hapis cezasına mahkum olur. 1995 Şubatında Kevin Mitnick tekrar tutuklanır. Bu kez FBI, Mitnick'i 20 bin kredi kart bilgisini çalmakla suçlar. Üçüncü bir dava ise çalınmış cep telefonu numaralarını kullanması nedeniyle açılır. Davasının 1999 Ocak ayında görülmesi planlanmış olmasına karşın, mahkeme onu kefaletle serbest bırakmama kararı alır ve hapisteyken lehine delil toplamak için olsa bile bilgisayar kullanması yasaklanır.

Çünkü Kevin hapse girdikten sonra bir çok hacker grubu ve yandaşları, Kevin'i özgürlüğüne kavuşturacak bir kurtarma hareketi başlatmışlardır. Bu hareketin liderliğini hackerlik konusunda dünyanın en ünlü dergisini çıkaran "2600 grubu" nun çektiği bir ekip yapmıştır. "Free Kevin" yapıştırmalarıyla dikkat çeken hareket, mahkeme tarafından da dikkate alınarak ve toplumun duyarlılığına paralel olarak Kevin davasının örnek olacağı korkusuyla, dava derinleştirilir ve şartlı tahliye kararı kaldırılarak, ibret olması için basınla görüşmesi yasaklanır. 2000 yılının başlarında Kevin serbest bırakılır.

Ancak bu durum daha çok filmlerde görülen şartlı serbest salıvermelere pek benzememektedir. 5 yıl hapiste kaldıktan sonra 2000 yılında koşullu olarak serbest bırakıldı. Koşullardan birisi telefona ve bilgisayara dokunmamaktı. Bu koşulun başlıca nedeni daha önce de hapse giren Kevin'in intikam olarak kendisini mahkum eden yargıca, kendisini suçlayan savcıya vb. oyunlar oynaması.

Örneğin, bir seferinde telefon numarası öğrenme hattını (bizdeki 118 hizmeti) bir yargıcın telefonuna yönlendirmiş. Sevmediği birisinin telefonunu aylarca arızalı olarak göstermiş. Bir başkasının telefonuna binlerce dolarlık faturalar gönderilmesini sağlamış. Telefon ve bilgisayar sistemlerini avucunun içi kadar iyi bildiği tartışılmaz. Ayrıca mahkeme aldığı kararla internet ve bilgisayara bağlı tüm aygıtları kullanmasını da yasaklamıştır. Kevin ABD'nin 25 numaralı bilgisayar güvenlik ve kullanım yasası gereğince, giriş şifrelerini yasa dışı kullanmakla suçlanmaktadır. 20 Ocak 2003 tarihi itibarıyla Kevin cezası sona erdiğinden, bilişim ve internet dünyasına geri dönmüş ve

¹⁸ <http://www.muratyildirimoglu.com/makaleler/kevinmitnick.htm> (10.05.2007)

beyaz şapkalı hacker olarak dünya çapında çeşitli konferans ve seminerlere katılarak hack dünyası hakkında bilgi vermektedir.¹⁹

3.2.3.2 Bir Türk Hacker

Türkiye'de Türk Ceza Kanununda bilişim suçları onuncu bölümde 243-244-245 ve 246'ıncı maddelerde düzenlenmiştir.²⁰ İnternet kullanımı ilk kez 90' lı yıllarda başlasa da bilişim suçları Türkiye' de 2000' li yıllarda işlenmeye başlanmıştır. İlk başta bilişim suçlarından dolayı çok kişi ceza almasa da son zamanlarda gerekli düzenlemeler yapılmış ve bilişim suçu işleyen kişiler hak ettikleri cezaları almaya başlamışlardır.

Türkiye'de hack fiilini, hukukumuzda belirtilen "Bilişim Suçu" tanımına uygun olarak gerçekleştirerek ceza alan ilk hacker, İzmir'li Tamer ŞAHİN'dir. Aralarında Superonline ve Osmanlı Bankası'nın da bulunduğu 4 şirketin dijital güvenliğini aşarak, güvenlik sistemlerini ve siteyi çökerten 20 yaşındaki Tamer ŞAHİN, bu suçlardan İzmir 1. Asliye Ceza Mahkemesi'nde yargılanmıştır. Mahkeme, Şahin'in TCK'nin ilgili maddesine göre, "*bilgileri otomatik işleme tabi tutulmuş bir sistemi veya verileri kısmen ya da tamamen bozmak*" suçundan 1 yıl 8 ay hapis cezasına çarptırdı. Daha sonra Şahin'in cezasının ertelenmesine karar verildi.

Bu arada hackerlığıyla bir anda parlayan şahin, bilgisayar devi Microsoft'tan aldığı teklif üzerine İstanbul'da seminer vermeye başladı. Şahin'in yaptığı işler arasında, çeşitli şirketlerin web sitelerine sanal saldırılar yaparak, sitenin güvenliğini test etmek de bulunmaktadır.²¹

Benzer yöntem, özellikle Amerika'da bazı şirketler veya güvenlik yazılım şirketleri tarafından da kullanılmaktadır. Firmalar hackerlar için yarışma açmakta ve güvenlik sistemini aşanlar hemen şirket bünyesinde yüksek gelirle sanal güvenlik elemanı olarak

¹⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Kevin_Mitnick (29.05.2007)

²⁰ <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/> (21.05.2007)

²¹ <http://www.milliyet.com/2000/11/13/haber/hab02.html> (02.06.2007)

istihdam edilmektedirler.²² Ancak verdiğimiz örnekler sonucu güzel biten hikayeler olsa da, maceralarının sonu cezaevinde biten hikayelerde az değildir.

3.3 Bilişim Suçlarından Örnekler

Bilgisayar aracılığıyla işlenen suçların tarihi özellikle Amerika'da epey eskilere dayanmaktadır. Hatta o yıllarda Amerikan kamuoyunda ses getirmeye başlayan bu suçlar; 1983 yılında konusu hackerlık olan bir filmin ortaya çıkmasına da sebebiyet vermiştir. War Games (savaş oyunları) adlı film, hackerlığı farklı bir cepheden ele alarak izleyicileri, hackerların her bilgisayar sistemine girebileceği konusunda uyarmıştır.²³

Kamuoyu, hack eylemlerini şaka olsun diye çalınan bir arabayla gezinirken, topluma veya üçüncü şahıslara az biraz zarar vermeye benzeyen bir suç olarak algılama eğilimindedir.²⁴ Fakat ilk adımlarını yukarıda aktardığımız hackerlık faaliyetleri, yeraltı örgütleri gibi, adım adım gelişme göstermiş ve ülkelerin, firmaların ekonomilerini tehdit eder, hatta cinayet aracı olarak bile kullanılır hale gelmiştir.

Bilgisayar, internet, telefon ve uydu teknolojisi sayesinde artık yapılabilecekler, yalnızca insanların hayalleri ve uzmanlıkları ile sınırlı bir hal almıştır. Aşağıdaki örnekler, bilişim suçlarının ne denli tehlikeli olduğu göstermesi açısından önemli verilerdir.

3.3.1 Hackerların faaliyetleri

11 Eylül saldırılarını bir siber terör olayı olarak kabul edilmesi belki zorlama bir yorum olacaktır ama Pentagon'un kırılmaz denilen güvenlik şifrelerinin kırılması, hava radar sistemlerinin devre dışı bırakılması, düşen uçakların pilotlarından kaçırılma sinyalleri alınmaması gibi unsurlar üst üste gelince bu saldırıların en azından teknolojik destekli bir saldırı olduğu konusunda ortak bir görüş oluşmuştur. Siber terör 11 Eylül saldırılarından çok daha ağır sonuçlar doğuracak niteliklere sahiptir.²⁵

²² <http://www.medya24.com/detay.php?d=47040> (11.07.2007)

²³ http://www.olympus.org/article/articleview/261/1/10/bilisim_suclari_hakkinda (10.05.2007)

²⁴ Tanılır, a.g.k., s.15.

²⁵ <http://www.maksimum.com/teknoloji/haber/30/20112.php> (20.07.2007)

Bilgisayar teknolojileri sayesinde bir terörist büyük bankaların, finans kurumlarının ve borsaların bilgilerini ve iletişimini alt üst edebilir. Bu durumda o ülkenin ekonomik yaşamının ne olacağını düşünmek bile gerçekten akıllara durgunluk verecek niteliktedir. Büyük bir ilaç firmasının bilgisayarlarına giren teröristler, sık kullanılan birkaç ilacın dozajını insan yaşamına son verecek veya ciddi rahatsız edecek şekilde değiştirebilirler. Doğalgaz istasyonlarının bilgisayarlarında, basınç göstergeleri üzerinde yapacakları değişiklikler ile doğalgaz hatlarını evlerinden patlatmayı başarabilirler. Özellikle büyük kentlerin altyapı ve iletişim alanları büyük bir tehdit altındadır.

Büyük kentlerde, bilgisayarlar aracılığıyla yönetilen su ve elektrik dağıtım şebekelerinin merkezlerine yapılacak olan saldırılar, şehirde yaşayan tüm bireyleri doğrudan etkileyecektir. Türk Telekom'un sitesine saldıran bir hacker belirli bir aya ait tüm telefon faturaları üzerinde değişiklik yapabilir. Tüm abonelerin telefon ücretlerini onar milyon azaltabileceği gibi yüzer milyon artırabilir veya ödenmemiş borçları ödendi şeklinde gösterebilir.

Bir devlet kurumunun bu tür bir saldırıya hedef olmasının yaratacağı karmaşa ve toplumsal huzursuzluk, bir devlet kurumuna ait binanın bombalanmasında daha fazla etkili olacaktır. Bu da terörist grupları amaçlarına ulaştıracaktır.²⁶

Bir bilgisayar teröristinin, tüm bir havaalanını savaş alanına döndürmesi için havaalanı bilgisayarlarına sızarak 10 uçağa aynı anda iniş izni vermesi yeterli olacaktır. Teröristler sinyalizasyon sistemine müdahale ederek bir şehrin karayolu trafiğini de bilgisayar aracılığı ile sabote edebilir.

Dijital teknoloji, kalpazanlık ve sahtecilik konularında, organize suç örgütlerine sahte para, kimlik, pasaport vb. Belge düzenlemede kolaylıklar sunmuştur. Gelişen teknolojiyi yakından takip eden bu örgütlerin yaptıkları sahte belge ve kalp paraların kalitesi gittikçe artmaktadır. Kolluk kuvvetlerin bu sahte belge ve paralarla yapmış olduğu mücadele ise gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Yakın bir gelecekte, kağıt para ortadan iyice kalktığında, bu suçlarla mücadele çok daha zorlaşacak ve paranın yerini alacak sistem sürekli tehdit altında olacaktır.

²⁶ <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/01/10/gundem/gundem1.html> (20.07.2007)

Genel olarak bakıldığında hackerlar bilgisayar sistemlerine ve servislerine yetkisiz erişim ve dinleme, bilgisayar sabotajı, bilgisayar aracılığıyla dolandırıcılık veya sahtecilik, bir yazılımın izinsiz kullanımı gibi suçlar işleyebilmektedirler.

3.3.2 Bilişim Suçlarına Dünyadan Somut Örnekler

Haziran 2000’de bir birey, tek başına milyonlarca kişinin başına dert olmayı başardı. Filipinli bilgisayar öğrencisi Onel De Guzman’ın yarattığı virüs olan Love Bug (aşk virüsü) inanılmaz bir hızla yayılarak, tüm uzmanları şaşkına çevirdi. Tahminlere göre, virüs, çıkışından 18 saat sonra, tüm dünyada 100 milyon bilgisayarı etkilemişti. Bazı uzmanlar göre ise tüm dünyadaki bilgisayarların yüzde 10’una aşk virüsü bulaşmıştı. Bugüne kadarki en büyük ‘Denial Of Service’ türü saldırılardan biri gerçekleşti. Ebay, Yahoo ve Amazon gibi dev internet portallarını veri bombardımanına tutarak çökerten hacker’lar milyonlarca dolarlık zarara da neden oldu. Microsoft’un kurumsal sistemlerine giren hacker’lar Windows ve Office’in son sürümlerinin kaynak koduna ulaştı. “love bug” ya da aşk virüsü tüm dünyayı kasıp kavurdu. Milyonlarca bilgisayarın etkileyen virüs, milyonlarca dolarlık maddi hasara da yol açtı.²⁷

Romanya’nın Arad eyaletinde oturan ve 'beyaz şapka grubu' diye bilinen hacker çetesinin lideri Victor Faur, NASA’nın bilgisayar sistemlerine girerek, bilgisayar sistemine sohbet odaları kurarak, 1.5 milyon dolarlık bir zarar verdiği için Arad’ ta yakalandı. Amerikalı yetkililerin tespiti ve Romen yetkililere bildirmesi üzerine harekete geçen Arad emniyet yetkilileri Victor Faur'u gözaltına aldı. Romanya’da yargılanacak olan Victor Faur, suçlu bulunduğu takdirde 12 yıl hapis istemiyle yargılanacak. İnternete “sirvic” kod ismiyle dolaşan Victor Faur çıkarıldığı mahkemece tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı.

28

Maksym Yastremsky adlı Ukrayna vatandaşı bir hackerın 64 ayrı ülke vatandaşına ait 80 bin kişiye ait kredi kartı bilgilerini para karşılığı diğer hackerlere pazarladığı tespit edildi. Ayrıca kredi kartı bilgilerini sattığı internet sitesine referansla giriş yapılan Yastremsky’nin, internet üzerinden kredi kartı bilgilerine ulaştığı, bunları bir internet sitesi

²⁷ <http://www.ntvmsnbc.com/news/119212.asp?0m=-111> (05.05.2007)

²⁸ <http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/> (08.09.2007)

üzerinden toplu olarak şifreleri kırıp hesaplardaki paraları aktarmak üzere çalışan diğer hackerlere sattığı ve çoğu Amerikalı birçok kişiyi tam 100 milyon dolar dolandırdığı ortaya çıktı.²⁹

Bilişim suçları, bazen şirketleri ekonomik anlamda gerçekten çok zor durumlarda bırakmaktadır. Örneğin 1999 yılında Amerikan Ebay şirketine (bir e-ticaret sitesi) yapılan saldırılar sonucu bu şirketin 5 gün içinde pazar değerinin %26'ını kaybettiği belirtilmektedir.³⁰

Bilişim suçları özellikle telif hakları sahipleri için de büyük mali kayıplara neden olmaktadır. Telif hakkının konusu olan her türlü CD, film, yazılım, materyal, izinsiz olarak çoğaltılabilmekte ve bu çoğaltılan kopyaları piyasada orijinalinden ayırmak gerçekten zor olmaktadır. Bu şekilde her yıl telif hakkı ihlal edilen eserler sahiplerinin 15 milyar ile 17 milyar dolar arasında mali kayıpları olduğu tahmin edilmektedir.³¹

Bilgisayar teknolojisini çok iyi kullanan bir kısım suçlular, internet üzerinden bazı firmaları, bilgisayar sistemlerini çökertmekle tehdit ederek haraç toplama yoluna gitmektedirler. Bilgisayar sistemi tehdit edilen firmalar, maruz kaldıkları tehdidin büyüklüğü nedeniyle, bazen haraç ödeme yoluna gitmektedirler. Örneğin 1993–1995 yılları arasından İngiltere ve ABD’de bu gruplara haraç olarak 42,5 milyon Sterlin ödendiği çeşitli medya organlarında yer almıştır.³²

İnternet üzerinde bulunan yüzlerce web sitesinde uyuşturucu imalatı, nerelerden alınabileceği veya siparişi verme gibi hizmetler verilmektedir. Hatta 2002 Eylül’ünün ikinci yarısında ABD ve Kanada polisi, internet üzerinden uyuşturucu pazarlayan dağıtım zincirini 84 şehirde operasyon yaparak çökertirken, 115 kişiyi tutuklamıştır.³³

²⁹ <http://www.bilisimsuclari.com> (08.07.2007)

³⁰ Özcan M., <http://www.hurriyetim.com.tr/dosya/hacker/mozcan.asp>. (10.06.2006)

³¹ Özcan M., Bal İ., Ulusal Güvenlik ve Bilişim Suçları: Bu Suçların Niteliği ve Mücadelede Karşılaşılan Zorluklar, Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Elazığ, 17-19 Ekim 2001, s.590

³² Sezgin R., “Siber Mafya”, Aksiyon, 26 Ocak 2002

³³ <http://www.ntvmsnbc.com/news/177535.asp>. (08.04.2007)

Microsoft domain name sunucularının hedef alındığı yeni bir tür Denial of Service saldırısına maruz kaldı. Milyonlarca kullanıcı, saatlerce Microsoft'a bağlı kuruluşların sitesine giremedi. İki saat içinde tespit edilen saldırı, iki gün boyunca giderilemedi.³⁴

Almanya başbakanı Angela Merkel'in bilgisayarına casusluk programı yüklediği iddia edilen Çinli bilgisayar korsanlarının yeni hedefi ABD Savunma Bakanlığı Pentagon oldu. Bakanlığın bilgisayarlarını hackleyen Çinliler, sisteme kısmen zarar verdi. Amerikalılar, sanal saldırıların devam ettiği süre boyunca bilgisayar ağını kapalı tutmak zorunda kalırken, işin arkasında Çin Halk Kurtuluş ordusu olduğu iddia edildi. Çinli bilgisayar korsanlarının yabancı ülkelerdeki önemli birimlere sızma girişimleri devam ediyor.³⁵

3.3.3 Bilişim Suçlarına Türkiye'den Somut Örnekler

Nisan 2001'de İçişleri Bakanlığının "www.icisleri.gov.tr" isimli internet sitesi de "bilgisayar korsanlarını tarafından geçici olarak silindi. Sayfaya bırakılan notta ise, "eski İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'ın yolsuzluk, faili meçhul cinayetler ve terörün üzerine gitmesi" istendi. Site yetkililerin müdahalesiyle düzeltildi. Bir hacker grubu olan Dijital Angels'ın İçişleri Bakanlığı'nın web sitesine bıraktığı mesajın tamamı şöyle:

“Sayın Sadettin Tantan'ın göreve geldiği zaman olduğu gibi şu an da yolsuzluk ve faili meçhul cinayetlerin, terörün üzerine gitmesini diliyoruz. Her ne sebeple olursa olsun bir emniyet müdürü'nün vali ile arasının bozulması ve bunun bir skandala dönüşmesi büyük bir ayıptır. Böyle bir zamanda millet ve devlet el ele yürek yüreğe olmak zorundadır! Bölücülere ve teröre her zaman karşı olmaya devam edeceğiz. Kanserli olan doku büyümeden kesilir Sayın Tantan... Arif olan anlar. Bestfm'de hükümet istifaya davet edilmeye devam edilirse, Bestfm için de gereken yapılacaktır. Şu zor günleri birlik ve beraberlik içinde atlatalım daha sonra kimi nereye davet ediyorsanız edin!”³⁶

Hukukumuzla göre telefon görüşmeleri, hakim kararı varsa, yasal olarak dinlenebilmekte ve görüşme esnasındaki veriler delil olarak kabul edilmektedir. Telefon

³⁴ <http://www.ntvmsnbc.com/news/119212.asp?0m=-111> (08.04.2007)

³⁵ <http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/haber.do?haberno=584400> (06.09.2007)

³⁶ www.ntvmsnbc.com (01.06.2007)

görüşmelerinin bu riskinden kaçmak isteyen suçlular, internet üzerinden haberleşmektedirler.

İnternet kullanıcılarına ait Yahoo, Google, MSN Messenger gibi haberleşme programlarına ait şifrelerin ele geçirilerek mağdurun iletişim listesinde bulunan irtibatlarına, mağdurun konuşmaları taklit edilerek, mağdur adına konuşan hackerlar, karşılarındaki kişilerden kontör veya borç para talep edebilmekte, daha sonra ise bu kişileri bazı sitelere yönlendirerek ya da resim ve dosyalar göndererek bu kişilere ait şifre bilgilerini haksız kazanç elde edebilmek, şahsı yeni kurban haline getirmek ve aynı yöntemle kurban zincirini genişletmek için ele geçirmeye çalışmaktadırlar.³⁷

Son günlerde ülkemizde sıklıkla karşılaşılan ve geniş bir mağdur kitlesinin olduğu tahmin edilen diğer bir yöntem ise cep telefonları aracılığı ile yapılan ve literatüre aran-kazan dolandırıcılığı olarak giren yöntemdir. GSM operatörlerinin müşterilerine sunduğu aran-kazan isimli kampanya ile çok aranan müşterilerine şirket tarafından ekstra kontör yükledikleri bilinmektedir. Dolandırıcılar çeşitli gerekçelerle kurban olarak belirledikleri kişinin kendilerini aramalarını sağlamak ve olayın bir yanlış anlaşılma olduğunu, mağdurun hatta kalması halinde sorunu çözeceklerini belirterek mağdurların dakikalarca hatta kimi zaman saatlerce hatta kalmalarını sağlamaktadırlar.³⁸

Yine 2001 Aralık ayında TRT'nin sitesine saldıran korsanlar, sol navigasyon menüsündeki tüm linkleri tek bir sayfaya gönderdi. Bilgisayar korsanlarının TRT'nin web sayfalarına bıraktığı tam mesaj şöyle:

“bu web sayfası Theknight Goblin ve Blackdream tarafından imha edilmiş ve bütün bilgileri alınmıştır. RTUK burada yok. Özgür düşünceyi ifade etmemizi engelleyenler utansın. Kürtçe TV'ye kesinlikle karşı olan büyük bir kitleyi temsil ettiğimize inanıyoruz. Bugün ona evet diyenler yarın Rumca Ermenice vs. Dillere de evet der. Bu millet bölünmez bir bütündür hiçbir müdahale ile de bölünemez. AB' nin oyunlarına gelmeyelim efendiler. Affı çıkaranlar hiç mi düşünmüyor canı yanan insanları. Oh ne güzel öldür adamı yat üç

³⁷ <http://www.kom.gov.tr/turkce/gundem.aspx?idd=43> (08.07.2007)

³⁸ <http://www.kom.gov.tr/turkce/gundem.aspx?idd=48> (10.09.2007)

sene çık. Ne ala memleket. Bu mu adalet? Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste. Bize ulaşın.”³⁹

Bir grup siber korsan ise çete üyeleri düzenlenen mıknaş aslı operasyon ile Manavgat'ta ki bazı iş yerlerinde, turistlerin alış veriş için verdikleri kredi kartları bilgilerini özel cihazlarla kopyalayıp hesaplardan para çektikleri ortaya çıktı. Çete üyeleri bu şekilde yaklaşık 5 milyon Euro'luk dolandırıcılık olayına karışmışlardı.⁴⁰

03 Kasım 2006 tarihinde Türk Hackerler, sözde Ermeni Soykırımı yasa tasarısının Fransız meclisi'nden geçmesinin ardından başlattıkları saldırılarda binlerce Fransız, ABD ve İngiliz internet sitesini çökertti. Saldırıları, dünya genelinde hack saldırılarını kayıt altına alan zone-h internet sitesinde de duyuruldu. Gerçek ismini açıklamayan ve son saldırıları düzenleyen Subseven, şu ana kadar siber alem savaşlarında binlerce yabancı site çökerttiğini belirterek, "daha önceden Filistin'de yaşanan olaylar nedeniyle binlerce ABD ve İsrail sitelerini çökerttim. Şimdide Fransızların sitelerini çökertiyorum." diyerek dünya da ses getirdi.⁴¹

Bilgisayar programlarının yazılım platformlarındaki güvenlik açıklarını kullanarak bulaşan zotob, worm (kurtçuk) tabir edilen bir virüs, dünya çapında ki bazı büyük ticari ve medya şirketlerinin bilgisayarlarına girerek büyük zarar verdi. Zotob, Rtop ve Mytop virüslerinin bütün dünyaya yayılması ile birlikte Türk polisi ve FBI görevlilerince ortak bir operasyon düzenlendi. Zotob operasyonu sonucunda Zotob virüsünü dünyaya yayan Atilla Ekici adlı bilgisayar korsanı yakalanarak tutuklandı.⁴²

Yukarıda bahsedilen olaylar, medyaya yansıyan binlerce olaydan (çok büyük bölümü yansımıyor) neler yapılabildiğine ilişkin fikir vermesi açısından seçilen çok küçük bir bölümdür.

Elektronik ortama taşınan ekonomi, eğitim, hukuk, güvenlik, sağlık, sosyal güvenlik vb. Hizmetleri, teknik bilgiye sahip kişilerce saldırıya uğramakta ve bu hizmetleri

⁴⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/03/31/gun139.html> (06.06.2007)

⁴¹ <http://www.zaman.com.tr/2006/10/03/haberler/h6.htm>. (06.06.2007)

⁴² <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=186857> (08.06.2007)

sunan ve kullanan kişi ve kurumlar hak etmedikleri suçların mağdurları olmaktadır. E-devlet yeni suç işleme turleriyle çok ciddi riskler taşıyan bir olgudur.

3.4 Risk Faktörü Olarak Elektronik Gözetim

İnternet ve e-devlet uygulamalarının bir başka global risk faktörü elektronik gözetimdir. Yüzyıllardır güç unsuru olarak en önemli araçlarından birisi olan “gözetim”in geçmişi çok eskilere kadar gitse bile, günümüz literatüründe teknoloji ile birlikte artık elektronik gözetim kavramı olarak anılmaya başlanmıştır.⁴³

Günümüzde teknoloji baş döndürücü bir şekilde geliştiği muhakkaktır. Teknolojinin beklide en büyük buluşu internettir. İnternet’in en önemli özelliği özgürlükler sahası olgusudur. Ancak internetin geleneksel iletişim araçlarından farklı bir özgürlük alanı yarattığı görüşü tüm dünyada kabul görmesine karşın, eleştirel bakış açısıyla; geniş kapsamlı veri tabanı kullanımı, yapılan tüm elektronik işlemlerin (telefon, faks, bilgisayar işlemleri vs.) kayıt altına alınarak online takibi sayesinde, elektronik anlamda yapılan her şeyi izleyen, kayıt altına alabilen bir yapıya da sahip olması kişisel hayat ve mahremiyet alanındaki müdahalesi dolayısıyla dünya platformunda tartışılmaya başlanmıştır.

Günümüzde en çok gündeme gelen konu kişisel haklar ve bu hakların korunması meselesidir. Asırlardır özel hayatın gizliliği ve özel hayata müdahale konuları üzerinde yasalar hazırlanmış ve kolluk güçleri tarafından takibi istenmiştir. Dolayısıyla elektronik gözetim özel hayata müdahale konusunda en büyük tehlikedir.

Gözetim toplumu hakkında eser üretenler arasında, en çok akla gelen kişi George Orwell’ dir. Orwell, 1984 isimli romanında⁴⁴ “büyük birader” adını verdiği büyük bir bürokratik organizasyonu fark etmiş ve insanların 24 saat gözetim altında tutulduğu bir toplumu, son derece etkileyici bir biçimde ortaya çıkarmıştır. 11 Eylül sonrası Amerika

⁴³ Bozkurt, V., “Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu Mu?”, Birikim Dergisi, Sayı.136, İstanbul, 2000, s.69.

⁴⁴ Orwell G., 1984, Kelebek Yayınları, 1983.

Birleşik Devletleri ve İngiltere devletlerinin çıkardıkları yasalar ile elektronik gözetim kapsamının genişletilmesi bugün Orwell'i haklı çıkarmaktadır.⁴⁵

3.4.1 Foucault ve Gözetim Kavramı

Gözetim konusunda en etkileyici ve etraflı analiz, 1920 yılında Poitiers' de doğan entelektüel aydın Michel Foucault'dan gelmiştir. Foucault, gözetimi sadece örgütler açısından değil, toplumun genelinde, daha geniş kapsamda bağlamında ele almıştır. Foucault, modern toplumun kendisinin disipliner bir toplum olduğunu savunur. İktidar teknikleri ve stratejileri bu toplumun temellerini oluşturur.⁴⁶

Foucault "Hapishanenin Doğuşu" isimli kitabında, fark edilmeden gözetim altında tutulma üzerinde etraflıca durmaktadır, XVII. Yüzyılın sonuna ait bir yönetmeliğe göre, bir kentte veba salgını çıktığında alınması gereken tedbirleri şöyle anlatır:

Şehir salgın gibi bir felaketle karşılaştığı zaman, kentin mücavir alanının kapatılması, buradan dışarı çıkmanın yasaklanması (aksi takdirde öldürülür), başıboş hayvanların öldürülmesi, her kentin başına, yetkili bir eminin getirildiği ayrı mahallelere bölünmesi, her caddenin bir temsilcinin yönetimine verilmesi gerekmektedir. Onlar da sorumluluk bölgelerini gözetim altında tutacaklardır. Eğer buradan ayrılırsa öldürülür. Evden çıkmanın cezası da ölümdür. Evlerin kapıları dışarıdan kapatılır ve gözetim altında tutma, bir kayıt sisteminden destek alır. Yiyecekler kişilerin birbirine temasını engelleyecek, cadde ile ev arasında kurulan tahta bir düzeneğe ulaştırılır. Sokakta yalnız eminler, temsilciler, muhafız askerleri ve ölü gömücüler olacaktır. Teftiş sürekli. Herkes bir altındaki insanın kuralları yerine getirip getirmediğini denetlemektedir. Temsilciler her gün caddeyi dolaşır ve her evin önünde durur. Ev sakinleri pencereye çıkarak ölmediğini ve kaçmadığını denetletmek zorundadır. Herkes kendi kafesine kapatılmış, kendi penceresinde, adı okunduğunda cevap vermekte ve istenildiğinde kendini göstermektedir. Bu canlıların ve ölülerin büyük teftişidir.

Bireylerin sabit bir yere kapatılmaları; en küçük hareketlerin bile denetlendiği; bütün olayların kaydedildiği, kesintisiz bir yazı faaliyetinin merkez ile çevreyi birbirine

⁴⁵ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=208500> (10.07.2006)

⁴⁶ <http://www.ykykultur.com.tr/kitap/kitap.asp?id=1454> (08.7.2006)

bağladığı, iktidarın hiyerarşik ve sürekli biçimine göre, hiçbir paylaşım olmadan icra edildiği, her bireyin sürekli olarak saptandığı, incelendiği ve canlılar, hastalar ve ölümler olarak dağıtımı tabi tutulduğu bu kapalı, parçalara ayrılmış ve her noktası itibariyle gözetim altında olan mekanda, bütün bu unsurlar bütüncül bir disiplinsel düzeneğin modelini meydana getirmektedir. Vebaya düzenle karşılık verilmektedir...

Veba düzensizliğin hem hakiki, hem de hayali biçimine karşılık olarak tıbbi ve siyasal disiplini bulmaktadır. Disiplin sağlamaya yönelik düzenlemelerin arkasında; veba “salgınlar”ından, isyanlardan, cinayetlerden, askerden kaçmalardan, ortaya çıkıp kayboluverenlerden, düzensizlik içinde yaşayan ve ölen insanlardan duyulan dehşet okunmaktadır.⁴⁷

Foucault ayrıca gözetim toplumu kavramını temsil eden, Bentham’ın “Panopticon Hapishanesi”nden de ayrıntılı olarak bahseder. Bentham’ın Panopticon’u, gözetim sisteminin mimari biçimidir. Aslında hiç bina edilmemiş olan bu çizim, özellikle Foucault’un dikkat çekmesinden sonra çok meşhur olmuştur. Kısaca tüm tutuklu, işçi veya öğrencilerin hareketlerinin izlenebildiği, ancak mini hücre veya odacıklardakilerin, gözetleyenleri kesinlikle göremeyecekleri bir mimari düzenektir. Foucault’a göre Panopticon’da tutulanlar, bir bilginin nesnesidir, ama asla bir iletişim öznesi olamamaktadır. Burada tutulanların görünmesi, fakat nesne konumunda olanların hiçbir şey göremiyor olması düzenin güvencesidir.

Eğer kapalı tutulanlar mahkumlarsa, komplo, toplu kaçış girişimi, yeni suç işleme tasarıları, karşılıklı kötü etkileşim tehlikeleri olmayacaktır; eğer söz konusu olanlar delilerse, karşılıklı şiddet kullanma tehlikesi olmayacaktır, eğer çocuklar söz konusu ise, kopya çekme, gevezelik, dalgınlık tehlikesi olmayacaktır. Eğer kapatılanlar işçilerse, kavga, hırsızlık, anlaşma, işi geciktiren, onu daha az nitelikli hale getiren veya kazalara yol açan dalga geçmeler olmayacaktır.⁴⁸

Panopticon’un programında bireyselleştirmeci gözlem, karakter belirleme ve tasnif, mekanın analitik düzenlenmesi kaygısı bulunmaktadır. Farklılıkları belirlemeye olanak

⁴⁷ Foucault, M., Hapishanenin Doğuşu, (Çev. M.A.Kılıçbay), Ankara, 1992, s.292-293.

⁴⁸ Foucault, a.g.k., s.296.

vermektedir. İşçilerde herkesin yatkınlığını kaydetmek, bir işi yapmak için harcadıkları zamanı kıyaslamak ve eğer yevmiye alıyorsa, ücretlerini bu zamana göre hesaplamak mümkündür.⁴⁹

Kısacası panopticon çok farklı arzulara hareketle, türdeş iktidar etkileri imal eden harika bir makinedir.⁵⁰ Elektronik gözler ise aynen panopticon örneğindeki gibi biz insanları bir veri öznesine dönüştürerek *görünmeksizin* ya da *bilinmeksizin* izlenebilir hale gelmemizi sağlamaktadır.⁵¹

3.4.2 Teknolojik Hayat ve Elektronik Gözetleme

Teknolojinin günden güne hızla ilerlemesi ve değişmesi, internetin günlük hayatın vazgeçilmez unsuru hala gelmesi, her ülkenin uzayı uydu cenneti hale getirmesi ile dünyanın her alanda küçülmesi, bilgisayarların binlerce milyarlarca veriyi kolaylıkla saklayabilmesi, insanların sürekli gözetim altında tutulduğu bir “elektronik gözetim” kavramını ortaya çıkarmıştır.

Özel hayatımızın en hassas ayrıntıları, her gün, büyük şirketlere ve devlet kurumlarına ait dev serverların veri tabanları içinde toplanıyor, saklanıyor işleniyor. Günlük hayatta bir ATM makinesinden para çekmek, cep telefonlarını kullanmak, yol bilgisayarı bulunan bir araba kullanmak, kredi kartı kullanmak, hastalık, yolculuk, alışveriş gibi günlük işlerde kayıt yaptırmak, internette kişisel bilgilerimizi paylaşmak, bilgilerimizi internet ortamında bırakmak gibi sıradan görünen işler, hayatımızda normal hale gelmiştir. Ancak tüm bu işlemler ve hareketler, bilgisayarlar ve ona bağlı çalışan sistemler üzerinde iz bırakmaktadır. Hayatımızın vazgeçilmez bu tip faaliyetleri, aslında elektronik gözetim altında olmaktadır.⁵²

Modern insanın kişisel takip yapılmadan toplum içinde nasıl izlendiğini açıklamakta fayda görülmektedir. Günümüzde mağaza ve bankalar, indirim ve taksitlendirme gibi promosyonlar ile insanları kredi kartı sahibi olmaya teşvik

⁴⁹ Foucault, a.g.k., s.300.

⁵⁰ Foucault, a.g.k., s.298.

⁵¹ Foucault, a.g.k., s.245-285.

⁵² Lyon, a.g.k., s.16.

etmektedirler. Bu kartlar ile yapılan her türlü alışveriş, bankanın bilgisayar sistemleri üzerinde kullanıcı ile ilgili kayda ekleniyor ve bu veriler mağazaların daha etkin satış teknikleri geliştirmesi için temel alınıyor. Sadece kredi kartının takibiyle bir kişi hakkında, bankadaki para miktarı, borçlar, aldıkları, yedikleri, giydikleri, sık uğradığı mekanlara (nasıl bir yaşam tarzı sürüyor?) İlişkin bilgiler,⁵³ haftanın hangi günlerinde marketten kaç şişe içki aldığı (alkolik mi?) Ya da çocuğunun olmadığı halde çocuk bezi aldığı (evlilik dışı bir ilişkisi mi var?), kaldığı, gezdiği yerler, sağlık harcamalarından ise hastalıkları öğrenilebilir.

Cep telefonu açık tutulduğu sürece, telefonun nerede olduğunun izlenmesi mümkün olabilmektedir. GSM şebekesinin sinyalleşme biçimi nedeniyle, cep telefonu olan bir şahsın herhangi bir anda bulunduğu bölge tespit edilebilmektedir. Bu yöntemi kullanarak, birisinin ne zaman nereye gittiğinin kayıtlarını tutmak mümkündür. İşyeri ve evlerde kullanılan telefonlar da dahil olmak üzere her telefon görüşmesi, arayan ve aranan numaralar ve zaman bilgisi ile birlikte saklanıyor. Hastanelerde saklanan tıbbi kayıtların durumu da aynıdır. Daha önce geçirdiğimiz hastalıklara ve şu andaki sağlık durumumuza ilişkin her türlü bilgi hastane bilgisayarları üzerinde depolanıyor.

İnternet'te gezerken izlenmek de bir başka sorundur. Web sitelerinin, kullanıcının web istemcisine gönderdiği cookie'ler aracılığı ile, sitenin en son hangi kısmını ve ne zaman ziyaret ettiğinizi takip etmesi ve kayıt altına alması mümkündür. Web'de birçok belgeye ya da programa erişmeden web sunucu tarafından önce bir form doldurarak kişisel bilgilerimizi vermemiz isteniliyor.⁵⁴ Bu bile bir kişinin izlenmesi için yeterli olabilmektedir.

Foucault gözetimden bahsederken “disiplin sağlamaya yönelik bu düzenlemelerin arkasında; veba “salgınlar”ından, isyanlardan, cinayetlerden, askerden kaçmalardan, ortaya çıkıp kayboluverenlerden, düzensizlik içinde yaşayan ve ölen insanlardan duyulan dehşet okunmaktadır.” Demektedir. Foucault’un bahsettiği disiplin düzenlemesi, hem de aynı örnekle Amerika’da uygulamaya geçirilmiştir. Bir amerikan girişimi olan Farrel’s Ice Cream Parlour ilginç bir olaya imza atmıştır. Bu firma o gün doğduklarını kanıtlayıp

⁵³ Yazarı Belirtilmemiş, “Gözaltı Toplumları”, Ekonomik Denge Dergisi, 1999, s.57.

⁵⁴ <http://www.teknoturk.org/docking/yazilar/>. (20.06.2007)

parasız dondurma promosyonundan yararlananların isim listesini, bir pazarlama şirketine satar. Promosyondan yararlanarak bedava dondurma yemiş olanlar, kısa süre sonra posta kutularında askerlik yoklama çağrılarını bulurlar. Pazarlama şirketi müşteri bilgilerini Selective Service System'e, o da savunma bakanlığı'na satmıştır.⁵⁵

3.4.3. İstenmeyen E-Postalar (Spamlar)

Kişisel bilgilerin ekonomik değer ifade ettiği en önemli alanlardan birisi, internetteki reklamlar başlığı altında incelenilen ve “spam” olarak adlandırılan, istenmeyen e-postalarla yapılan reklamlardır. Mail adresimizi nereden aldıklarını anlayamadığımız firmalar, spamlarla reklam göndermektedirler.⁵⁶

Mail kutumuza spam gönderen firmaların, mail adreslerimizi nereden buldukları bir çok insan için merak konusudur. Aslında spam yağmuru mağdurları, mail adreslerini çoğu zaman kendi elleriyle verirler. Spam gönderen firmalar genelde mesajları şu şekillerde edinirler:

Kişinin mail adresine sürekli yazıştığı bir kişiden gönderilmiş bir mesaj gelir. Mesajda yardıma muhtaç bir çocuk veya bir yetişkinden bol acılı ve acıklı bir şekilde bahsedilir. Kullanıcıdan, bu kişiye yardım etmek isterse, gelen bu mesajı hemen diğer tanıdıklarına göndermesi (forward) etmesi istenir. Bunu yaptığı takdirde o kişiye X cent yardımda bulunacağı yazılıdır. Benzer başka bir mesajda ise arkadaşlık köprüsü kurmak için, maili gene diğer arkadaşlarına forward etmek gerektiği, eğer mesaj tekrar geri dönerse, tüm dünyayı çevreleyen sonsuz bir arkadaşlık köprüsü kurulacağı yazılıdır. Gelen maili değişiklik yapmadan kendi e-posta listesine forward eden kişinin mail adresi, bu mail yumağının sonuna yazılır ve bir kartopu gibi mail adresleri eklenerek, mail adresleri toplayıp satan firmaların eline geçer. Bu firmalar da mail aracılığı ile reklam yapmak isteyen şirketlere içinde yüz binlerce mail adresinin yazılı olduğu cdleri hatırı sayılır bir ücretle satar. Hatta bu cdlerde tasnifli listeler bile bulunabilir. Örneğin sadece öğrencilere, doktorlara veya geliri belli bir miktardan yüksek olanlara yönelik gibi. Mail adreslerini elde etme yöntemlerinden birisi de internette sık sık üye olmamızı isteyen bunun için de

⁵⁵ Lyon, a.g.k., s.24.

⁵⁶ Yıldırım, Kaplan, Çakmak, Üstün, a.g.k., s.37.

mail adresimizi yazmamızı isteyen sitelerdir. Bu sitelerin bir çoğu da mail toplayıcılığı görevlerini çok verimli bir şekilde yerine getirmektedir.

Spam mailler zararlı kod içermediklerinden anti virüs programları tarafından fark edilmezler. Ancak virüs yazılımları kadar zararlı olabilmektedirler. Amerika’ da yapılan bir araştırmada, toplam e-posta sayısının %70’nin spam olduğu, her internet kullanıcısının günde yaklaşık 13 adet spam mail aldığı belirtilmektedir.⁵⁷

Günümüzde birçok insan yukarıda belirtilen örneklerdeki gibi yöntemlerle, kandırılarak, ticaretin nesnesi haline getirmektedir. Kullanıcılar her gün vaktinin bir bölümünü bu reklamları okumak veya silmek için harcamaktadır.

3.5 Özel Hayatın Ve İletişimin Korunması İlkesi

Özel hayat, bireylerin tüm dış etkilerden ve baskılardan uzak olarak; kendi başına özgürce bir takım faaliyetlerini sürdürdüğü ve dokunulmazlığı bulunan yaşamsal alandır. Toplumsal bir varlık olan insan, birçok faaliyette toplumla birlikte hareket etse de, her bireye kendi kişiliğini tüm saflığı ile yansıtabileceği bir alanı, anayasal özgürlük⁵⁸ olarak tanımak, temel insan haklarının⁵⁹ da gereğidir. Devletler, bireyin bu alan içerisindeki yaşantısına müdahale etmeden, bu alana karşı dışarıdan gelen saldırılara karşı da bireyi korumalıdır.

İletişim; yukarıda söz edilen anayasal bir özgürlük olarak tanınan ve anayasa üstü evrensel hukuk normları ile de korunan düşünce ve ifade özgürlüğünün bir uzantısı olmakla birlikte, özel hayatın sınırları içerisinde de yer almaktadır. İletişimin korunmasındaki bu çift yönlü gereklilik, iletişim özgürlüğünün de anayasal ve evrensel platformda tanınmasını sağlamıştır. İletişime yapılacak haksız müdahaleler, sadece iletişim özgürlüğünü ihlal etmekle kalmayacak, hakkın doğasındaki ikili yapı nedeniyle, düşünce

⁵⁷ Yıldırım, Kaplan, Çakmak, Üstün, a.g.k., s.37

⁵⁸ Bknz. T.C. Anayasası Md.20-21.

⁵⁹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, New York, 10 Aralık 1948, Madde 12; Birleşmiş Milletler Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi, Madde 17; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 8.

ve ifade özgürlüğü ile özel hayatın korunması ilkelerinin de aynı zamanda ihlal edilmesine yol açacaktır.

Konuyla ilgili uluslararası belgelerden 1948 tarihinde kabul edilmiş olan insan hakları evrensel bildirgesi'nin 12 inci maddesinde;

“Hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine konut dokunulmazlığına ya da yazışma özgürlüğüne keyfi olarak karışılmaz; kimsenin onur ve üniüne karşı kötü davranışlarda bulunulamaz. Herkesin bu karışma ve kötü davranışlara karşı yasalarla korunma hakkı vardır” denilmektedir.

Avrupa insan hakları sözleşmesinin özel yaşamın ve aile yaşamının korunması başlığını taşıyan 5. Maddesinde ise;

“herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda, zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir.” hükmü yer almaktadır.

Çok uzak olmayan bir gelecekte, süper elektronik otoyolların devreye girmesi ile, kişisel verilerin büyük bir hızla, kurumdan kuruma, ülkeden ülkeye aktarılmaya başlanacağı, korunması gereken alanların daha da genişleyeceği düşünülürse, kişisel verilerin korunması çok güçleşecektir. Bu açıdan, gerek bu hakkı koruma altına alan yasalar ve belgelerin, gerekse bu belgelerde belirlenen ilke ve kuralların uygulanması ile ilgili mekanizmaların yeniden gözden geçirilme ihtiyacı vardır. Steinhart'a göre teknoloji ışık hızıyla gelişirken, bireyleri koruyacak gizlilik yasaları halen taş devrini yaşamaktadır⁶⁰

Marx'a göre de içinde yaşadığımız gözetim toplumunda artık hepimizin gizliliği tehdit altındadır.⁶¹ Çünkü neyin özel neyin kamusal olduğunun ayrımını yapabilmek son

⁶⁰ Topçuoğlu A., Biri Beni De Mi Gözetliyor, Bilim Teknik Dergisi, Sayı.408, Kasım 2001, s.37.

⁶¹ Bozkurt, a.g.m., s.71.

derece güçtür. Örneğin telefonla bir yeri aradığımızda numaramızın, ev adresimizin görünmesi özel bilgi midir? Her ne kadar bu konuda net bir şey söylemek zor olsa da, Amerika ve Kanada bir yasa ile 911'i arayanların numaralarını, adresini ve kimlerin yaşadığının görünmesi için bir yasa çıkararak konuyu yasal bir statüye oturtmuştur. Ancak Türkiye'de cep telefon operatörleri aksine de bir mevzuat bulunmamasından istifade ederek arayanların numaralarını gösterecek sistemi uygulamaya sokmuştur.⁶² Özetle kişisel ve mahrem bilgilerin neler olduğu, hangi eylem ve uygulamaların bunları ihlal ettiği daha çok tartışılacak ve kişisel mahremiyetleri korumak gittikçe zorlaşacaktır.

3.6 Büyük Birader Yazılımları

Bu başlık altında gizli elektronik gözetimin hangi araçlarla yapıldığı üzerinde durulacak ve mevcut tehlikenin çerçevesi ortaya çıkarılacaktır.

E-devlet uygulamaları, faydaları sebebiyle kamuoyunca olumlu karşılanmasına rağmen, devletin, vatandaşların tüm bilgilerini dijital ortamlarda sakladığı bilgilerle gözetlemesi tedirginlik yaratmaktadır. Bu bilgiler muazzam bir güç ve fırsat, öte taraftan dehşet verici bir tehlike olarak karşımızda durmaktadır. Günümüze kadar telefon, faks gibi iletişim araçlarıyla yapılan haberleşmeler de, kişisel gizlilik açısından suiistimallere uğramış ve insanları mağdur etmiş olsa da, internet ve bağlı teknolojiler üzerinde toplanan verilerin kapsamı, sıklığı ve işlenmesinin kolaylığı, insanı sadece bir veri öznesi olarak değerlendiren erklere çok büyük bir güç vermektedir. Bu durum bilim-kurgu filmlerinde ele alınan karanlık senaryoları andırmaktadır.

3.6.1 Promis

Bugüne kadar çeşitli ülkeler ve kurumlarca, onlarca istihbarat amaçlı bilgisayar yazılımı kullanılmıştır. Ancak bu yazılımlardan hiç birisi "Promis" kadar, istihbarat örgütleri içinde sansasyon yaratmamıştır. ABD'nin National Security Agency (NSA, Ulusal Güvenlik Dairesi) ile İsrail'in Mossad'ı, en üst düzeyde bazı hükümet görevlilerinin yardımıyla küçük bir yazılım firmasından "Promis" isimli bilgisayar programını çalarlar. Bu yazılım; bankaların, holdinglerin ve devlet dairelerinin gizli veri bankalarına, fark

⁶² Adalı, a.g.m., s.31.

edilmeden girme ve istenilen bilgiyi çalma imkanını tanımaktadır.⁶³ 1990'ların başında dünya istihbarat servislerinin kullanımına giren Promis, CIA tarafından kullandığı itiraf edildikten sonra, Kanada, İtalya, Hollanda ve İsrail servislerinde de kullanıldığı ortaya çıkmıştır.⁶⁴

Ersanel'in belirttiğine göre promis, başlı başına bir istihbarat silahıdır. Uluslararası sürükleme, (arama, tarama, bilgi toplama, izleme, bulma, vb) işlemleri, hedef bilgisayardaki yazılımların zayıf noktalarından girerek ve kendisini de gizleyerek yapılmaktadır. Promis örnekleme taraması için çok uygun bir yazılımdır. Hedefin belli olmadığı zamanlarda veya bulunamadığı durumlarda, örneklem bir kitle, programa verilmekte ve nitelikler sıralandıktan sonra araştırma yaptırılmaktadır. Yazılım, benzerlikleri ve farklılıkları araştırarak elde edilen verileri kullanıcısının önüne koyabilmektedir. Dünyadaki mevcut bilgi bankalarının elden geçirilmesi, bu esnek ve çok yönlü program için çok kolaydır.

Bilgisayar programı sayesinde A.B.D, tüm dünyada hedef kişi ve kurumların mahrem bilgilerini toplayarak, tüm dünyayı gizlice gözetimi altına almakta ve elde ettiği bilgilerle stratejilerine yön vermektedir. Zamanla Promis'in varlığının ortaya çıkması ve muhtemelen yeni başka teknolojilerin geliştirilmesinden sonra, mahkeme zabıtlarına girdiği kadarıyla Kıbrıs üzerinden DEA (Drug Enforcement Agency) eliyle Pakistan, Suriye, Kuveyt ve Türkiye'ye de pazarlanmıştır⁶⁵ Tabi bu yazılımın gizli bir arka kapısı vardır ve bu yazılımı kullanan ülkelerin bir çok gizli belgesi, bilgisayar programının gizli kodlarına sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'ne akmaktadır.⁶⁶

3.6.2 Echelon

Çeşitli kaynaklara göre birçok ülke Promis ve benzeri birçok yazılıma sahiptir. Echelon da en az Promis kadar meşhur bir bilişim sistemidir. Echelon, dünya üzerindeki her tür iletişimi deşifre etmek, kontrol etmek ve dinlemek üzere kurulmuş, geniş istihbarat

⁶³ Egmont, R.K., Sperber J., Bilgi Mafyası (Çev. K. Ökten), İstanbul,1996, s.7.

⁶⁴ Ersanel, N., Siber İstihbarat, Ankara, 2005, s.34.

⁶⁵ Ersanel, a.g.k., s.36.

⁶⁶ Ersanel, a.g.k., s.36.

ağının önemli bir parçasıdır. ⁶⁷ABD birkaç müttefikleriyle birlikte yürüttüğü sinyal istihbaratı sistemiyle, her gün dünyanın her tarafından milyonlarca mesajı, yasal olmayan yollarla zaptedip incelenmektedir. Özellikle iletişim, istihbarat ve iletişime karşı koyma konularında ve Echelon'un yetenekleri konusunda bilgi sahibi olanlar Newyork'ta dünya ticaret merkezi'nin ikiz kulelerine yapılan saldırı öncesi teröristlerin haberleşme, koordinasyon ve lojistik faaliyetlerini nasıl fark edilmediği konusunda hayret etmişlerdir⁶⁸

Bizce anılan saldırı ya gizliliğe çok dikkat eden ve haberleşmek için yüksek teknoloji kullanmayan bir örgüt tarafından gerçekleştirilmiş veya toplanan bilgileri tasnif ve analizinin gereğince yapılmadığı hatta analizlerin dikkate alınmadığı değerlendirilmektedir. Bilgilerin tasnifi, analizi ve dikkate alınması en az bilgilerin toplanması kadar önem taşıyan bir husustur.

3.7 Elektronik Gözetime Tepkiler

Bilgisayarlar üzerinde yapılan işlemlerin başka kişilerce toplanması ve kaydedilmesine ilişkin iddialardan bir başkası da Microsoft ve Intel ürünlerine ilişkindir. Intel firması Pentium III 'ü çıkarırken kullanıcılara sunduğu tek şeyin hız olmadığı savunulmaktadır. Bu iddiaya göre; bilgisayarların beyni olan işlemcilerde, tam olarak ne için kullanacağı açıklanmayan bir kimlik numarası da verilmiştir. İşlemcinin içinde bulunan bir çip, her kullanıcıya bağımsız bir kimlik numarası veriyor ve bu numara sayesinde, kullanıcının internet üzerindeki her adımı takip edilebildiği belirtilmektedir. Pentium III bilgisayarlara ilişkin en büyük itiraz Çin hükümetinden gelmiştir. Çin bu seri numarasının, ulusal güvenliğini tehdit ettiğini söyleyerek, ülke sınırları içerisinde Pentium III işlemcili bilgisayarların satışını ve devlet kurumlarında bu bilgisayarlarla internete bağlanmayı yasaklamıştır.⁶⁹

Bu ve benzeri gelişmelerden sonra Intel tarafından Pentium IV'lerde bu kodun kaldırılacağı açıklanmıştır. Intel böylelikle birçok ülkede hakkında "özel yaşama müdahale ettiği" gerekçesiyle açılan ve açılması planlanan davalardan da kurtulmuş olacaktır. Zira bu

⁶⁷ <http://www.netpano.com/makale/?makale=300> (08.06.2007)

⁶⁸ Gürdilek R., Echelon, Bilim Teknik Dergisi, Sayı407, Ekim 2001, s.36.

⁶⁹ Topçuoğlu, a.g.m., s.37.

özel kimlik numarası yüzünden özellikle ABD'de bir çok hukuk grubu, özel yaşamı koruyan kanunları gerekçe göstererek çeşitli davalar açmıştır.

Görüleceği üzere bahsettiğimiz örnekler dikkate alınması gerekecek kadar ciddidir. Her ne kadar bir bölümü abartı ve komplo teorisi olma ihtimali bulunsa bile, sadece Fransa, Almanya, Rusya ve Çin gibi ülkelerin hassasiyetlerinden bu iddiaların büyük bölümünün, maalesef doğru olabileceği anlaşılabilir.

Gözetim bölümünde ele alınan örnekler, çeşitli medya organlarında ve araştırmalarda yer alan hususlardan değerlendirilmiştir. Ancak, gözetim yapısı gereği kamuoyundan gizli gerçekleştirildiğinden, basına ve araştırma kaynaklarına yansıyan bilgilerin, bütüne oranla küçük bir bölüm olduğu düşünülmektedir.

Sadece kamuoyuna yansıyan bilgilerin bile e-devlet ve internetin, bireysel mahremiyetler için ne büyük riskler taşıdığını ispat etmeye yeterlidir. Bireysel mahremiyetler tarihin hiçbir durumunda günümüzdeki kadar tehlikede olmamıştır.

Bir taraftan özgürlük, diğer taraftan da gözetim, işte internet denilen keşmekeşin kısa tarifi budur. Ancak kullanıcıların ulaşabildikleri bilgi ile, gözetebilenlerin ulaşabildikleri bilgi oranı eşit olmadıkça, bu sorun daha çok gündeme gelecek ve tartışılacaktır.

SONUÇ

İnsan ihtiyaçlarını giderme nedeniyle sürekli olarak geliştirilen teknoloji, tarihin hiçbir döneminde günümüzdeki kadar insanları şaşırtan ve hayatlarını etkileyen bir hal almamıştır. Bilginin önem ve değer kazanması, insanları bilgiye kolay erişebilecekleri ve kolay işleyebilecekleri bir imkan arayışına itmiş ve bu arayış bilgisayar, internet gibi teknolojilerin üretilmesine ve geliştirilmesine yol açmıştır.

Dünyadaki bilgisayarların birbirine bağlanmasıyla ortaya çıkan ve adına internet denilen küresel ağ, bu ağ aracılığıyla bilgi işleyen kişilerin gayretiyle, çok fonksiyonlu hale gelmiş ve 21 yüzyılın en etkili iletişim aracı olmuştur. Askeri amaçlarla bilgi alışverişinin sağlanması için yaratılan bu sistem, zaman içinde geliştirilen unsurlarıyla, insan hayatının her alanında, olumlu veya olumsuz etkileyebilecek etkileşimli bir bilgi kaynağı haline gelmiştir. Ülke sınırlarını ortadan kaldıran internet, ülkelerin içinde de, en kritik devlet işlemleri de dahil olmak üzere, eski usullere göre daha hızlı verimli ve kolay yapılmasına imkan tanımıştır.

Bilgi teknolojilerinin etkin kullanımı neticesinde ortaya çıkan “elektronik devlet” ise merkezileştirme, standartlık, çabukluk, etkinlik, verimlilik ve demokratikleştirme potansiyeli nedeniyle, siyasi partiler, akademisyenler, uzmanlar ve kamuoyu tarafından gelecek adına sıklıkla desteklenmektedir. Devletler toplumun acil ihtiyaçları ve kalabalık nüfusunu bahane ederek gerçekleştirmediği hizmetleri, elektronik altyapı sayesinde bir çok sorunu çözebilir hale gelmiştir. Klasik yöntemlere göre günler, aylar sürebilecek olan halkın düşüncesini tespit etme, halka başvurma ve halkı dinleme, elektronik devlet sistemi sayesinde kolay, hızlı, ekonomik ve doğru bir şekilde tespit edilebilecektir. Buda sorunların çözümünde kamuoyunun ilgisini e-devlete çekmektedir.

E-devlet sayesinde; işlem süreleri kısalabilecek, kamudaki bilgiye ulaşmak kolaylaşabilecek, verim artabilecek, işlemler kolaylaşabilecek, vatandaş memnuniyeti artabilecek, eğitim, tarım, hukuk, siyaset, adalet, sağlık, güvenlik, yönetim, iletişim, turizm, gibi önemli alanlarda bir çok sorun çözülebilecek, yeni usul ve yöntemlerle pratiklik ve verimlilik sağlanabilecek, kısaca vatandaş ve devlet birbirini duyabilecektir.

E-devlet uygulamaları; katılımcı bir demokrasinin hayata geçebilmesi hususunda da umutları artırmıştır. Zaman mekan ve masraf sorunlarını ortadan kaldıran teknoloji sayesinde demokrasi kavramı bir dönüşüm geçirmektedir.

Demokratik katılımın artması hususunda iki aşamalı bir süreç ortaya çıkmaktadır. Birincisi mevcut sistemde seçilmişlere ve yöneticilere, teknolojik imkanlarla fikir, görüş ve tercihlerin ulaştırılarak karar vericilerin eylemlerine etki etme arayışıdır. İkinci aşama ise; elektronik oylama sistemi sayesinde yönetimin doğrudan halk tarafından, aracısız ve seçilmişler olmadan gerçekleştirilmesidir.

Yasamanın, seçilmiş vekiller yerine, gerçek yetki sahipleri olan vatandaşlar tarafından, elektronik bir sistemle gerçekleştirilmesi düşüncesi, günümüz demokrasilerinin, eski roma dönemindeki kadar sağlıklı bir hale gelebileceği hususundaki umutları artırmıştır. E-devlet, doğrudan demokrasinin önündeki en büyük iki engel olan nüfus ve mekansal uzaklıkların oluşturduğu sorunları ortadan kaldıracaktır. Teknoloji demokrasi demokrasi anlayışında bir anlayış değişikliğine sebep olmuştur.

Bahsedilen tüm olumlu hususların elektronik devlet uygulamaları sayesinde gerçekleşme imkanı vardır, ancak bu imkanın, fırsatın gerçekleşmesi insan unsuruna dayanmaktadır. Çünkü bilgisayar, internet, elektronik devlet sistemi bir araç, yani bir makinedir. Örneğin kamuoyunda interneti tanımlarken sıklıkla dile getirilen “internet özgürlüktür” sloganı internet kullanıcılarına bağlı olarak göreceli bir kavramdır. Çünkü internet özgür kılmaz; gerçek, aracısız ve hızlı bilgi insanı özgür kılar.

Bilgi peşinde değil, sadece chat ve pornografik siteler için internet kullanan bir topluma “özgürleşti” demek doğru olmayacaktır. Başka bir ifadeyle e-devlet; devleti, toplumu, vatandaşı değiştirmeyip, ancak değişimi mümkün kılacak imkanlara sahiptir. Bu imkanlar yerinde kullanılmaz ise e-devletin insan hayatına olumlu hiçbir katkısı olmayacak, belki de yeni problemler ortaya çıkaracaktır.

Elektronik devlet sistemi tam olarak kurulduğu ve işler hale geldiği takdirde, bu sistemi işletenler yine kamu görevlileri olacaktır. Günümüzde basit işlemleri karmaşık hale getiren, verimli çalışmayan, kaytaran, vatandaşlara güçlük çıkartan, gelişmeleri takip etmeyip mevcudu korumaya çalışan kişiler, elektronik devlet denilen sistemin arkasına geçtikleri takdirde, ani bir dönüşüm geçirerek, görevinin bilincinde, gelişmeleri takip eden,

vatandaşın ne dediğini hatta ne ima ettiğini anlamaya çalışan ve vatandaşının emrinde olduğu şuuruyla çalışan insanlar haline gelmelerini beklemek, fazla iyimserlik olacaktır.

Elektronik devletin en önemli açmazı ise; bilişim suçlarıdır. Bilgisayar ve ilişkili teknolojiler aracılığı ile gerçek hayatta karşılaştığımız, dolandırıcılık, sahtecilik, hırsızlık, ızzar, cinayet, tehdit, şantaj, maddi zarar, psikolojik zarar, terör, kaçakçılık, fuhuş, gibi onlarca suç çeşidi, bilişim teknolojileri aracılığıyla işlenebilmektedir. Uzman bir bilgisayar kullanıcısının yazdığı bir virüs programı, tüm dünyadaki kullanıcıları, milyar dolarlarla ifade edilen zarara uğratması mümkündür. Kağıt kalemin ortadan kalktığı ve tüm işlemlerin elektronik ortamda kayıt altına alındığı verilere bir virüsün ulaşmayacağından kesin olarak emin olunamayacağından tüm hayati veriler tehlike altında olacaktır.

İnternet ve elektronik devlet sayesinde, normal hayatta sık görülmeyen bir takım suçlarda artış olabilmektedir. Örneğin bir devlet kurumunun arşivine girip bir kişiye ait bilgilerin çalınması, bilgilerin silinmesi veya değiştirilmesi sık görülen bir suç çeşidi değildir, ancak vatandaşların kimlik bilgilerinin internete açıldığı bir e-devlet uygulaması sayesinde uzman kişiler, sisteme sızarak bilgileri, kahvesini yudumladığı huzurlu evinde çok daha kolay bir şekilde değiştirebilmekte ve ihtiyaç duyduğu bilgileri çalabilmektedir.

Kısacası ne kadar çok kritik, önemli ve değerli bilgi elektronik ortama açılır ve vatandaşın kullanımına sunulursa, aynı ölçüde bu bilgiler tehlikede olacaktır. Klasik hayatın, eli silahlı, yüzleri maskeli banka hırsızları, e-devlet ortamında dijital hırsızlara dönüşmektedir.

Güvenlik, tarihin her dönemindeki gibi, elektronik devlet uygulamalarında da çok mühim bir yer işgal edecek ve maalesef güvenlik açıkları, art niyetli kişilerce istismar edilecektir. Elbette bu bilgiler çeşitli güvenlik sistemleriyle korunabilecek, ancak insanların hazırladıkları güvenlik sistemleri, şifreler, başka insanlar tarafından çözülebilmek ve aşılabilme ihtimali her zaman bulunacaktır.

Elektronik devlet uygulamalarının üçüncü sorunu ise; gözetimdir. İnternet ve e-devlet uygulamaları “gözetim” kavramını tekrar kamuoyunun gündemine taşımıştır. Bu kez tartışılan ise elektronik, bir başka deyişle dijital gözetimdir. Bilginin en önemli güç olduğu bir zamanda, güce sahip olmak isteyenler kanuni veya kanun dışı yöntemlere

başvurmaktadırlar. Hayatı kolaylaştıran teknoloji suç işlemeyi ve gözetimi kolaylaştırmıştır.

ATM makineleri, kredi kartları, telefon görüşmeleri, internet uygulamaları, yerel ağlar ve bilgisayarlarla yapılan her işlem bir iz bırakmakta ve bu izler, teknolojik sistemleri işletenlere, gözetleme imkanı sunmaktadırlar. Ticari, siyasi, idari, istihbari kurumlar, hukuki veya hukuk dışı usullerle, insanların bıraktığı izleri analiz ederek bireysel hak ve özgürlükleri ihlal etmektedirler.

Bir kişinin sadece sevgilisi için, doktorun hastası için, bir babanın ailesi için, bir kurumun çalışanları veya bir ihale, bir iş için hazırladığı her tür görüntü, ses, bilgi, veri, mesaj, yazı, değer kısaca, mahrem kalması istenilen hususlar, daha genel bir ifadeyle; dijital teknolojiler ile yapılan her tür işlem, çeşitli kişilerce izlenebilmekte ve gözlenebilmektedir. Hatta bu veriler ışığında kişi veya toplumlar farkında olmadan erki elinde bulunduranlar tarafından yönlendirilebilmektedir.

Elektronik devlet bağlamında, e-vatandaşlarca yapılan her işlem, girilen her bilgi, gözetim imkanına sahip erklerin gücüne güç katacaktır. Paranoyaya kadar varabilecek gözetim, günümüzde de birçok kurumca yapılmakta ve masum insanın özel hayat kapsamında değerlendirilmesi gereken verileri sır olmaktan çıkarılıp, güç haline getirilecek verilere dönüştürülmektedir.

Özetle; teknolojinin gelişmesi ile bir fırsat olarak ortaya çıkan elektronik devlet uygulamaları, kolaylık, sürat, demokratik katılımın artırılması ve devlet ve vatandaşlar arasındaki sağlıklı iletişimin kurulmasına ortam hazırlama imkanına sahiptir. Fakat insanoğlunun yarattığı teknoloji, kullanım amacına göre şekil almakta ve bilgisayar uygulamaları bir suç aracı, bir gözetim aracı haline gelebilmektedir. Bunlar insanoğlunun yeni ve çok büyük sorunlarındandır. Elektronik devlet, çözümlerinin yanında, aşılması çok güç, yeni sorunlarıyla birlikte gelmektedir. Kısaca e-devlet bir yüzü umut saçan parlak bir ışık, diğer yüzü karanlık bir çukurdur.

Kaynakça

Akçam B., Suçla Mücadele Edenler İçin İnternet, Ankara, 1999

Akçamete B., Bilişim Toplumundan Ne Bekliyoruz? Bu konuda Neler Yapıyoruz?, Bilişim Toplumuna Giderken, Ankara, 2001

Akın C., Kamu Yönetimini Yeniden Düzenleme İhtiyacı, Türk İdare Dergisi, 1998

Topçuoğlu A., Biri Beni De Mi Gözetliyor, Bilim Teknik Dergisi, Sayı 408, Kasım 2001

Alkan H.,- Şimşek Z., İnternet ve Yönetime Katılım: Potansiyel ve Olasılıklara İlişkin Bir Değerlendirme, Türk İdare Dergisi, Sayı.418

Altınok R., İnternet Demokrasi ve Devlet, Türk İdare Dergisi, Sayı. 433

Argüden Y., E-Birey, Sabah İşte İnsan Eki Gazetesi, 17.09.2004

Banger G., E-Türkiye, Uzman-Der, Temmuz- Aralık 2001

Beceri Y., <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/yasinbeceni>. (08.08.2007)

Biber A, “Küreselleşen Dünyada Gelişen İnternet ve Değişen Halkla İlişkiler”, Ankara, 2000

Şen, B., “Bilişim Suçlarının Getirdikleri ve Üzeyir Garih Cinayeti”, Polis Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık 2002

Bilişim Şurası, E-Devlet Çalışma Grubu Raporu, Mayıs 2002 , www.bilisimsurasi.org.tr. (30.05.2007)

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, New York, 10 Aralık 1948, Madde 12; Birleşmiş Milletler Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi, Madde 17; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 8.

T.C. Anayasası Md.20-21.

Bozkurt V., Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu Mu?, Birikim Dergisi, Ağustos 2000

Bozkurt V., Küreselleşme, <http://www.isguc.org/vbozkurt1.htm>. (26.04.2006)

Büyükbalkan U., <http://www.mugla.smmmo.org.tr/yayinlar/Haz0117.htm>. (02.06.2007)

Curtin G.G.,Sommer M.H.,Sommer V.V., The World Of E- Government, New York,2003

Dayıoğlu B., Bilgi Çağında Bireysel Gizlilik, <http://www.teknoturk.org/docking/yazilar/>.

Eggers W.,Government2.0, United State of America Maryland, 2005

Egmont R.K., Sperber J., Bilgi Mafyası (Çev. K. Ökten), İstanbul, 1996

Eken M., Kamu Yönetiminde Kötü Yönetim Olgusu, Türk İdare Dergisi, 1998

Ersanel N., Siber İstihbarat, Ankara, 2005

Ferdinand P., “The Internet, Democracy and Democratization, Democratisation” (Çev. R.Gürdilek),

Foucault M., Hapishanenin Doğuşu (Çev. M.A.Kılıçbay), Ankara, 1992

Gates B., Düşünce Hızında Çalışma (Çev A. Akkoyunlu), İstanbul, 1999

Grönlund A. Electronic Government: Design, Applications and Management, London ,2002

Güney S., Yönetim ve Organizasyon, Ankara,2001

Gürdilek R., Echelon, Bilim Teknik Dergisi, Sayı.407, Ekim 2001

<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/03/31/gun139.html> (06.06.2007)

http://bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=221 (04.04.2006)

<http://blog.internetaddressbook.com/> (09.06.2007)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bilisim/incem/e-devlet.pdf> (08.01.2007)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bilisim/incem/e-devlet.pdf>(08.06.2007)

http://ilsis.meb.gov.tr/MEBSIS/MEBSIS_dosyalar/frame.htm (02.06.2007)

<http://inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiriler/166.doc> (08.06.2006)

http://sinop.meb.gov.tr/htm/birimlerimiz/ilsis/RESM%C4%B0_YAZI.htm (02.06.2007)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kevin_Mitnick (29.05.2007)

<http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=8403> (20.06.2007)

<http://turkey.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=8231> (10.07.2007)

<http://web.inonu.edu.tr/~mkarakaplan/blog/?cat=5> (29.06.2007)

<http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/01/10/gundem/gundem1.html> (20.07.2007)

<http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=48143,12&tarih=29.07.2006> (08.08.2007)

<http://www.bildirgec.org/yazi/turkiyede-16-milyon-internet-kullanicisi> (08.08.2007)

<http://www.bilgiportal.com/v1/idx/18/958/internetBiliim-Szl/makale/Internet-adreslerinde-grlen-ksaltmalar-ne-anlama-gelir.html>

<http://www.bilgisayarpolisi.com/index.php?sayfa=makalegoster&kategori=3&id=67>
(08.05.2007)

<http://www.bilisimsuclari.com> (08.07.2007)

<http://www.cagipolisi.com.tr/30/44-45-46-47.htm> (08.04.2006)

http://www.cc.boun.edu.tr/training/internet_tur.doc (17.08.2006)

<http://www.edevlet.net/ehizmetler.htm>. (08.06.2007)

http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/TNS_Turkiye.pdf (08.08.2007)

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=186857> (08.06.2007)

http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/bilgisayar_suclari.htm (29.05.2007)

<http://www.internethaftasi.org.tr/hafta06/docs/turkiye-internet-raporu.pdf> (08.06.2007)

<http://www.interpro.com.tr/bilisimodulleri/odulkocsistem2.html>. (07.06.2007)

<http://www.kom.gov.tr/turkce/gundem.aspx?idd=43> (08.07.2007)

<http://www.kom.gov.tr/turkce/gundem.aspx?idd=48> (10.09.2007)

<http://www.maksimum.com/teknoloji/haber/30/20112.php> (20.07.2007)

<http://www.medya24.com/detay.php?d=47040> (11.07.2007)

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/> (21.05.2007)

<http://www.milliyet.com/2000/11/13/haber/hab02.html> (02.06.2007)

<http://www.muratyildirimoglu.com/makaleler/kevinmitnick.htm> (10.05.2007)

<http://www.muratyildirimoglu.com/makaleler/kevinmitnick.htm> (10.05.2007)

<http://www.netpano.com/makale/?makale=300> (08.06.2007)

<http://www.ntvmsnbc.com.tr/news/49475.asp?cp1=1>. (06.06.207)

<http://www.ntvmsnbc.com/news/119212.asp?0m=-111> (05.05.2007)

<http://www.ntvmsnbc.com/news/119212.asp?0m=-111> (08.04.2007)

<http://www.ntvmsnbc.com/news/177535.asp>. (08.04.2007)

http://www.nvi.gov.tr/11,Ana_Sayfa_Mernis_Projesi,4.html (20.06.2007)

http://www.nvi.gov.tr/11,Ana_Sayfa_Mernis_Projesi.html (20.06.2007)

<http://www.olympos.org>. (26.08.2006)

http://www.olympos.org/article/articleview/1745/1/10/internet_suclari_ile_mucadele_eder_ken_bireysel_mahremiyetin_korunmasi_hukumetlerin_ikilemi (08.06.2006)

http://www.olympos.org/article/articleview/261/1/10/bilisim_suclari_hakkinda
(10.05.2007)

<http://www.po.metu.edu.tr/links/inf/css25/bolum1.html#7> (08.06.2007)

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=208500> (10.07.2006)

<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/dergi2.asp?id=411> ,(08.06.2007)

<http://www.telepati.com.tr/nisan07/konu8.htm> (21.06.2007)

<http://www.ubak.gov.tr/tr/hgm/mevcut.htm> (06.02.2007)

<http://www.ykykultur.com.tr/kitap/kitap.asp?id=1454> (08.7.2006)

<http://www.zaman.com.tr/2006/10/03/haberler/h6.htm>. (06.06.2007)

<http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/> (08.09.2007)

<http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/haber.do?haberno=584400> (06.09.2007)

<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/155-156/kcetin.htm> (20.06.2007)

<https://artemis.nic.tr/basin/> (08.08.2007)

https://www.nic.tr/content.tr/static_pages/files/press_18022005.pdf?PHPSESSID=116095555266249724766647 (08.08.2007)

İnce M., Elektronik Devlet, Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar, www.dpt.gov.tr. (22.04.2006)

Kalça A., Elektronik Devletler Sürecinde Kayıt Dışı Ekonomi Gerçeği, Birikim Dergisi, S.136, İstanbul, 2000,

Kazancı M., Kamuda ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler, Ankara, 2002

Kışlalı A.T, Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce, Amme İdaresi Dergisi, Sayı.1, Ankara, 1984

Kışlalı A.T., Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, Ankara, 1995

Mungo P. - Clough B., Sıfıra Doğru, İstanbul, 1999

Orwell G., 1984, İstanbul, 1983.

Özcan M., 1-3 Kasım, İstanbul Harbiye Askeri Müzesinde düzenlenen “İnternet-tr 2001” konferansındaki tebliğinden.

Özcan M., Bal İ., Ulusal Güvenlik ve Bilişim Suçları: Bu Suçların Niteliği ve Mücadelede Karşılaşılan Zorluklar, Türkiyenin Güvenliği Sempozyumu, Elazığ, 17-19 Ekim 2001

Özcan M., <http://www.hurriyetim.com.tr/dosya/hacker/mozcan.asp>. (10.06.2006)

Pekgüleç A.İ., Açılış Konuşması, Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji, Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu, Ankara, 23-24 Mart 2001

Selçuk S., Konuşma, Ankara,1999

Sezgin R., “Siber Mafya”, Aksiyon, 26 Ocak 2002

Şaylan G, Postmodernizm, Ankara, 2006

Tanlır M.N., İnternet Suçları ve Bireysel Mahremiyet, Ankara,2002

Th.M.Snellen I., “ICT Bureaucracies, and the Future of Democracy Communications of the ACM, A monthly publication of ACM” (Çev. R. Altınok), New York, U.S.A. s.45

Timisi N., Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi, Ankara, 2003

Tuna M., İnternet ve Üniversiteler, Bilişim Toplumuna Giderken, Sayı.14, Ankara, 2001,

Tükenmez A.İ., <http://members.tripod.com/orhan.turan/ic-edevlet.htm>.

Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,1981.

Türkiye Bilişim Şurası, E-Devlet Çalışma Grubu raporu, Mayıs 2002, <http://www.bilisimsurasi.org.tr/> (26.08.2006)

Uçkan Ö., E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Türkiye, İstanbul, 2003

www.devletim.net.

Yazarı Belirtilmemiş, Gözaltı Topluları, Ekonomik Denge Dergisi, Mayıs Haziran, 1999

Yıldırım H., Kaplan V., Çakmak T., Üstün C.C., e-Devlet Başa, Ankara, 2006

Yıldırım H., Kaplan V., Çakmak T., Üstün C.C., Her Şeyi e-leştirdik, Ankara, 2003

Yong J., E-Government İn Asia, Singapur, 2003

Yüksel M., Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye, Ankara, 2001

Yüksel M., Modernite Postmodernite ve Hukuk, Ankara, 2004

EK

TÜRKİYE'DEKİ KAMU KURUMLARINA AİT WEB ADRESLERİ⁷⁰

(Türk Telekom) Satellite Communications	http://www.satcom.gov.tr
Adıyaman Valiliği	http://www.adiyaman.gov.tr
Afet İşleri Genel Mud. Deprem Araştırma	http://www.deprem.gov.tr
Aydın Valiliği	http://www.aydin.gov.tr
Afyon Polis Okulu	http://www.egm.gov.tr/afpolok
Altındağ Belediyesi	http://www.altindag-bld.gov.tr
Anayasa Mahkemesi	http://www.anayasa.gov.tr
Ankara Büyükşehir B.B. Ego Genel Müdürlüğü	http://www.ego.gov.tr
Ankara Büyükşehir Belediyesi	http://www.ankara-bel.gov.tr
Ankara İl Sağlık Müdürlüğü	http://www.ankasm.gov.tr
Ankara Numune Hastanesi	http://www.anh.gov.tr
Ankara Su Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü	http://www.aski.gov.tr
Ankara Ticaret Borsası	http://www.atb.gov.tr
Antalya Büyükşehir Belediye Tiyatrosu ⁷	http://www.abt.gov.tr
Antalya Muratpasa Belediyesi	http://www.muratpasa-bld.gov.tr
Asker Alma Dairesi	http://www.asal.msb.gov.tr
Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı	http://www.akmb.gov.tr
Avcılar Tapu Sicil Md.	http://www.avcilartapu.gov.tr
Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı	http://www.aile.gov.tr
Botas Petroleum Pipeline Corporation	http://www.botas.gov.tr
Bag-Kur Genel Müdürlüğü	http://www.bagkur.gov.tr
Bağcılar Belediye Başkanlığı	http://www.bagcilar-bld.gov.tr

⁷⁰ www.devletim.net

Bakırköy Belediyesi	http://www.bakirkoy-bld.gov.tr
Bakırköy Dev. Has. Kanser Teş. Tar.	http://www.bdh-kansermerkezi.gov.tr
Bakırköy Devlet Hastanesi	http://www.bdh.gov.tr
Bakırköy Ruh Ve Sinir Hastalıkları Hastanesi	http://www.brsh.gov.tr
Başbakanlık Sos. Hiz. Ve Çocuk Esirgeme Kurumu	http://www.shcek.gov.tr
Bayındırlık Bakanlığı, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü	http://www.yigm.gov.tr
Bayındırlık Bakanlığı	http://www.bayindirlik.gov.tr
Bayrampaşa Belediyesi	http://www.bayrampasa-bld.gov.tr
Belediye Başkanlığı	http://www.arhavi-bld.gov.tr
Beykoz Belediyesi	http://www.beykozblld.gov.tr
Beyoğlu Belediyesi	http://www.beyoglu-bld.gov.tr
Beypazarı Belediyesi	http://www.beypazari-bld.gov.tr
Beyşehir Devlet Hastanesi	http://www.beysehirdevlethastanesi.gov.tr
Bolu İl Turizm Müdürlüğü	http://www.bolu-tourism.gov.tr
Bursa Büyükşehir Belediyesi	http://www.bursa-bld.gov.tr
Bursa Devlet Hastanesi	http://www.bursadevlethastanesi.gov.tr
Bursa Valiliği	http://www.bursa.gov.tr
Büyükşehir Belediyesi	http://www.ibb.gov.tr
Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	http://www.calisma.gov.tr
Çankırı Valiliği	http://www.cankiri.gov.tr
Cevre Bakanlığı	http://www.cevre.gov.tr
Çanakkale Belediyesi	http://www.canakkale-bld.gov.tr
Çiğli Belediyesi	http://www.cigli-bld.gov.tr
Cizre Kaymakamlığı	http://www.cizre.gov.tr
Corum Belediyesi	http://www.corum-bld.gov.tr
Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği	http://www.cankaya.gov.tr
Cumhurbaşkanlığı	http://www.tcb.gov.tr

Darphane Ve Damga Matbaası Genel Müd	http://www.darphane.gov.tr
Dsi İı. Bölge Müdürlüğü	http://www.dsi3b.gov.tr
Danıştay	http://www.danistay.gov.tr
Değirmendere Belediyesi	http://www.degirmendere-bld.gov.tr
Denizcilik Müsteşarlığı	http://www.denizcilik.gov.tr
Denizli Devlet Hastanesi	http://www.denizlidh.gov.tr
Denizli Valiliği	http://www.denizli.gov.tr
Deprem Araştırma Dairesi, Ankara	http://angora.deprem.gov.tr
Devlet Hava Meydanları İşletmesi	http://www.dhmiata.gov.tr
Devlet Kitapları Genel Müdürlüğü	http://www.meb-yayimlar.gov.tr
Devlet Malzeme Ofisi	http://dmo.gov.tr
Devlet Memurları Yabancı Diller Eğitim Mer	http://www.devletlisan.gov.tr
Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü	http://www.meteor.gov.tr
Devlet Tiyatroları	http://www.devtiyatro.gov.tr
Dışişleri Bakanlığı	http://www.mfa.gov.tr
Divhan Hekimhan Madenleri San. Ve Tic. A S	http://www.divhan.gov.tr
Diyanet İşleri Başkanlığı , Ankara	http://www.diyanet.gov.tr
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	http://www.diyarbakir-bld.gov.tr
Diyarbakır Valiliği	http://www.diyarbakir.gov.tr
Elazığ Valiliği	http://www.elozig.gor.tr
Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü	http://www.eie.gov.tr
Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü	http://www.emekli.gov.tr
Enerji Bakanlığı	http://www.enerji.gov.tr
Enerji Sis. Ve Çevre Aras. Ens.	http://www.mam.gov.tr/~escae/energy
Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	http://www.menr.gov.tr
Erzincan Valiliği	http://www.erzincan.gov.tr
Eskişehir Bel. Adına - Atanet İnternet Hiz.	http://www.eskisehir-bld.gov.tr

Eskişehir Seyitgazi Müftülüğü	http://www.seyitgazimuftulugu.gov.tr
Eskişehir Valiliği	http://www.eskisehir.gov.tr
Eti Holding A.Ş.	http://www.etiholding.gov.tr
Feza Gursey Enstitüsü	http://www.gursey.gov.tr
Garp Linyitleri İşletmesi	http://www.garplinyitleri.gov.tr
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	http://www.gaziantep-bld.gov.tr
General Directorate Of Forestry, Ankara	http://www.ogm.gov.tr
General Directorate Of Mineral Res. And Exp. (Mta)	http://www.mta.gov.tr
Emniyet Genel Müdürlüğü	http://www.egm.gov.tr
Gümüşhane Valiliği	http://www.gumushane.gov.tr
Guzelyalı Belediye Başkanlığı	http://www.guzelyali-bld.gov.tr
Hakkari Valiliği	http://www.hakkari.gov.tr
Hazine Müsteşarlığı	http://www.hazine.gov.tr
İETT Genel Müdürlüğü	http://www.iETT.gov.tr
İstanbul Menkul Kıymetler Borsası	http://www.imkb.gov.tr
İzmir Devlet Opera Balesi Müdürlüğü	http://www.izdob.gov.tr
İs Ve İşçi Bulma Kurumu	http://www.iibk.gov.tr
İstanbul Devlet Tiyatrosu	http://www.istdt.gov.tr
İstanbul Emniyet Müdürlüğü	http://www.iem.gov.tr
İstanbul Su Ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü	http://www.iski.gov.tr
İzmir Büyükşehir Belediyesi	http://www.izmirbb.gov.tr
İzmir Valiliği	http://www.izmir.gov.tr
Karadeniz Ekonomik İşbirliği Topluluğu	http://www.bsec.gov.tr
Konak Belediye Başkanlığı	http://www.konak-bel.gov.tr
Kosgeb	http://www.kosgeb.gov.tr
Kosgeb Avrupa Bilgi Merkezi, Ankara	http://www.kosgeb.gov.tr/eic
Kadıköy Belediye Başkanlığı	http://www.kadikoy-bld.gov.tr

Kadının Statüsü Ve Sorunları Genel Müdürlüğü	http://www.kssgm.gov.tr
Kağıthane Belediyesi	http://www.kagithane-bld.gov.tr
Karadeniz Bakir İşletmeleri A.S.	http://www.kbi.gov.tr
Karaman Valiliği	http://www.karaman.gov.tr
Kartal Belediyesi	http://www.kartal-bld.gov.tr
Kayseri Büyükşehir Belediyesi	http://www.kayseri-bld.gov.tr
Kestel Belediyesi	http://www.kestel-bld.gov.tr
Kıyı Emn. Ve Gemi Kurtarma İsi.Gen. Mud.	http://www.coastalsafety.gov.tr
Kocasinan Belediyesi	http://www.kocasinan-bld.gov.tr
Konya Büyükşehir Belediyesi	http://www.konya-bld.gov.tr
Konya İkinci Organize San. Bölge Müdürlüğü	http://www.konya-orgmd.gov.tr
Körfez Belediyesi	http://www.korfez-bld.gov.tr
Kosgeb Adana Dan. Ve Kalite Gel. Mer.	http://www.kosgeb-adana.gov.tr
Kosgeb-Adgim Dökümhane Geliştirme İhtisas Mer	http://www.odgim.gov.tr
Koy Hizmetleri Genel Müdürlüğü	http://www.khgm.gov.tr
Kredi Ve Yurtlar Kurumu	http://www.kyk.gov.tr
Kula Belediye Başkanlığı	http://www.kula-bld.gov.tr
M.E.B Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü	http://www.egitek.gov.tr
Mam-Tubitak	http://www.mam.gov.tr
Milli Piyango İdaresi Genel Mud.	http://www.millipiyango.gov.tr
Malatya Belediyesi	http://www.malatya-bel.gov.tr
Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü	http://www.gelirler.gov.tr
Maliye Bakanlığı	http://www.maliye.gov.tr
Melikgazi Belediyesi	http://www.melikgazi-bld.gov.tr
Meram Belediye Başkanlığı	http://www.meram-bld.gov.tr
Mesudiye Kaymakamlığı	http://www.mesudiye.gov.tr
Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı	http://www.mit.gov.tr

Milli Savunma Bakanlığı	http://www.msb.gov.tr
Milli Eğitim Bakanlığı	http://www.meb.gov.tr
National Library (Milli Kütüphane), Ankara	http://www.mkutup.gov.tr
Nevşehir Belediyesi	http://www.coppadocia.gov.tr
Niğde Valiliği	http://www.nigde.gov.tr
Odtü-Kosgeb Tech. Dev. Center (Teknoloji Gel. Mer.)	http://www.tekmer.gov.tr
Osym Başkanlığı	http://www.osym.gov.tr
Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	http://www.oib.gov.tr
Rekabet Kurumu Başkanlığı	http://www.rekabet.gov.tr
Republic Of Turkey Central Bank (T.C. Merkez Bankası)	http://www.tcmb.gov.tr
Republic Of Turkey Min. Of Agr. And Rural Aff. Animal Health Inf. Svs	http://www.chis.gov.tr
Republic Of Turkey Min. Of Transport (T.C. Ulaştırma Bakanlığı)	http://www.ubak.gov.tr
Republic Of Turkey Prime Ministry - State Planning Org.	http://www.dpt.gov.tr
Rep. Of Turkey Pri.Min.Direc.Gen. Of Press And Inf	http://www.byegm.gov.tr
Republic Of Turkey Pri. Ministry State Ins. Of Statistics	http://www.die.gov.tr
Rep. Of Turkey Pri. Min. Under. Of For Trade	http://www.foreigntrade.gov.tr
Republic Of Turkey Pri Min. Under. Of Treasury	http://www.treasury.gov.tr
Savunma Sanayii Müsteşarlığı, Ankara	http://www.ssm.gov.tr
Ssk Ankara Eğitim Hastanesi	http://www.ssk-ank.gov.tr
Ssk Genel Müdürlüğü	http://www.ssk.gov.tr
Sağlık Bakanlığı Bidb	http://www.saglik.gov.tr
Sağlık Bakanlığı İlaç Ve Eczacılık Genel Müdürlüğü	http://www.iegm.gov.tr
Salihli Belediyesi	http://www.salihli-bld.gov.tr
Şanlıurfa Valiliği	http://www.sanlıurfa.gov.tr
Sarayönü Kaymakamlığı	http://www.sarayonu.gov.tr
Sayıştay	http://www.sayistay.gov.tr
Sağlık Bakanlığı	http://www.health.gov.tr

Selçuklu Belediyesi Başkanlığı	http://www.selcuklu-bld.gov.tr
Selçuk Kaymakamlığı	http://www.selcuk.gov.tr
Sisli Belediye Başkanlığı	http://www.sisli-bld.gov.tr
Sivil Savunma Genel Müdürlüğü	http://www.ssgm.gov.tr
Sümer Halıcılık Ve Eri Sanatları Sanayi Ve Ticaret	http://www.sumerhali.gov.tr
T.C. Başbakanlık Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü	http://www.tapu.gov.tr
T.C. Sağlık Bakanlığı Eğitim Disiplin Hastanesi	http://www.izmirdis.gov.tr
T.C. Antalya Buy. Bel.Bas. Basın Mus.	http://www.antalya-bld.gov.tr
T.C. Adana Büyükşehir Belediyesi	http://www.adana-bld.gov.tr
T.C. Basba. Atatürk Yuk Kur-Atatürk Aras Mer Bas	http://www.atam.gov.tr
T.C. Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurulu	http://www.spk.gov.tr
T.C. Başbakanlık Devlet Personel Bas.	http://www.basbakanlik-dpb.gov.tr
T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı	http://www.etkk.gov.tr
T.C. Basbak. Cum. Mus. Muh. Ve Eletr. Dai Bask	http://www.gumruk.gov.tr
T.C. Basbak. Tapu Ve Kad. Gen. Mud.	http://www.istanbutapubolge.gov.tr
T.C. Başbakanlık	http://www.basbakanlik.gov.tr
T.C. İzmir İli Çevre İl Müdürlüğü	http://www.izmircevre.gov.tr
T.C. İçişleri Bakanlığı	http://www.icisleri.gov.tr
T.C. Kültür Bakanlığı	http://www.kultur.gov.tr
T.C. Maliye Bakanlığı Adana Def.	http://www.adanadefterdarligi.gov.tr
T.C. Maliye Bak. Bas Hukuk Mus. Ve Muh Gen Mud	http://www.bahum.gov.tr
T.C. Maliye Bak. Bütçe Ve Mali Kontrol Gen Mud	http://www.bumko.gov.tr
T.C. Maliye Bakanlığı İstanbul Defterdarlığı	http://www.ist-def.gov.tr
T.C. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği	http://www.ohal.gov.tr
T.C. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü	http://www.pigm.gov.tr
T.C. Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı	http://www.sanayi.gov.tr
T.C. Tarım Ve Koy İşleri Bak. İzmir İl Kontrol Lab	http://izmir-kontrollab.gov.tr

T.C. Tarım Ve Koy İşleri Bakanlığı	http://www.tarim.gov.tr
T.C. Trabzon Valiliği	http://www.trabzon.gov.tr
T.C. Başbakanlık Gap Bolge Kalkınma İdaresi	http://www.gap.gov.tr
T.C. İlkokul Ogret. Sag. Ve Sos. Yar.San. Gen Mud	http://www..ilksan.gov.tr
T.C. Yozgat Valiliği	http://www.yozgat.gov.tr
T.C. Maliye Bak. Mali Suc Aras Kur Bask	http://www.masak.gov.tr
Tarım Bakanlığı Koruma Kontrol Genel Mud	http://www.food.gov.tr
T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Mud	http://www.muhasibat.gov.tr
T.C. Rize Valiliği	http://www.rize.gov.tr
T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü	http://www.kgm.gov.tr
Tedas	http://www.tedas.gov.tr
Toki – Toplu Konut İdaresi , Ankara	http://www.toki.gov.tr
Tuba Turkish Academy Of Sciences	http://www.tubitak.gov.tr/tuba
Tubitak Marmara AraşTyrma Merkezi	http://www.rigeb.gov.tr
Tubitak	http://www.tubitak.gov.tr
Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü	http://www.turizm.gov.tr
Turizm Bakanlığı	http://www.tourism.gov.tr
Türk Eximbank Türkiye İhracat Kredi Bankası	http://www.eximbank.gov.tr
Türk Tel Ekom	http://www.telekom.gov.tr
Türkiye Elektrik Üretim İletim A.ř. Genel Mud	http://www.teas.gov.tr
Tarım Ve Koyisleri Bak. Yayın Dairesi Bek	http://www.tb-yayin.gov.tr
Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	http://www.togem.gov.tr
Tekel Genel Müdürlüğü	http://www.tekel.gov.tr
Telsiz Genel Müdürlüğü	http://www.tgm.gov.tr
Tosya Belediyesi	http://www.tosya-bld.gov.tr
Trabzon Belediyesi	http://www.trabzonbelediyesi.gov.tr
Trabzon Turizm İl Md.	http://www.trbturmd.gov.tr

Turhal Belediye Başkanlığı	http://www.turhal-bld.gov.tr
Türk Dil Kurumu	http://www.tdk.gov.tr
Türk İşbirliği Ve Kalkınma Ajansı (Tıka)	http://www.tika.gov.tr
Türk Tarih Kurumu Başkanlığı	http://www.ttk.gov.tr
Türk Telekom Ankara	http://www.turktelekom.gov.tr
Turkish Petroleum Corporation (Tpao)	http://www.tpao.gov.tr
Türkiye Demir Ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü	http://www.tdci.gov.tr
Türkiye Gübre Sanayii As	http://www.tugsas.gov.tr
Türkiye Radyo Tv Kurumu	http://www.trt.gov.tr
Tevfik Fikret Ok Türkiye Suatı. Conkurt. Sıkavaşı Ve Paletli Yüz Fed	http://www.scspf.gov.tr
Türkiye Yüksek İhtisas Hastanesi	http://www.tyih.gov.tr
Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü	http://www.todaie.gov.tr
Türkiye'nin Sesi Radyosu	http://www.tsr.gov.tr
Tuzla Belediyesi	http://www.tuzla-bld.gov.tr
Tubitak Bilim Ve Teknik Dergisi, Ankara	http://www.biltek.tubifak.gov.tr
Tübitak Ulusal Meteoroloji Enstitüsü, Kocaeli	http://www.ume.mam.gov.tr
Türkiye Bilimler Akademisi	http://www.tuba.gov.tr
Türkiye Büyük Millet Meclisi , Ankara	http://www.tbmm.gov.tr
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları	http://www.tcdd.gov.tr
Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği	http://www.tarimkredi.gov.tr
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	http://www.turkseker.gov.tr
Ulakbim- Ulusal Akademik A.Ş. Ve Bilgi Mer	http://www.ulakbim.gov.tr
Ünye Belediyesi	http://www.unye-bld.gov.tr
Üsküdar İlçesi Belediye Başkanlığı	http://www.uskudar-bld.gov.tr
Üzümlü Belediye Başkanlığı	http://www.uzumlu-bld.gov.tr
Van Valiliği	http://www.van.gov.tr
Yargıtay	http://www.yargitay.gov.tr

Yıldırım Belediyesi	http://www.yildirim-bld.gov.tr
Yüksek Secim Kurulu	http://www.ysk.gov.tr
Yök	http://www.yok.gov.tr
Zeytinburnu Belediyesi	http://www.zeytinburnu-bld.gor.tr
İstanbul Bel. Mesken Ve Gecekondu Mud.	http://www.ibb-mesken.gov.tr
İzmir Bölge Hifsisihha Enstitüsü	http://www.izhen.gov.tr
İzmit Büyükşehir Belediyesi	http://www.izmit-bld.gor.tr
Hayat Valiliği	http://www.hatay.gov.tr
Çekmece Nükleer Araştırma Ve Eğitim Merkezi	http://www.nukleer.gov.tr
Ürgüp Belediyesi	http://www.urgup-bld.gov.tr
İstanbul Devlet Tiyatrosu	http://www.istdevlettiyatrosu.gov.tr
İçişleri Bak. Mahalli İdareler Gen. Müd.	http://www.mahalli-idareler.gov.tr
Ankara Hava Lojistik Komutanlığı	http://www.hvlojk.mil.tr
Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara	http://www.tsk.mil.tr
Msb Arge Dairesi Başkanlığı	http://www.msb.mil.tr
T.C. Seyir Hidrografi Ve Osinografi Dairesi Bas	http://www.shodb.mil.tr

TÜRKİYE'DEKİ EĞİTİM KURUMLARININ WEB SİTELERİ

Aegee-Ankara, Ankara	http://www.metu.edu.tr/home/wwwaegee
Atılım Üniversitesi	http://www.atilim.edu.tr
Autf İç Hastalıkları	http://www.ankara.edu.tr/~ichast
Abant İzzet Baysal Un,Akçakoca Tur. İşl.	http://www1.ibu.edu.tr
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	http://www.ibu.edu.tr
Afyon Kocatepe Üniversitesi	http://www.aku.edu.tr
Ahmet Yesevi Üniversitesi	http://www.yesevi.edu.tr
Akdeniz Üniversitesi	http://www.akdeniz.edu.tr
Anadolu Üniversitesi Mmf, Eskişehir	http://www.mm.anadolu.edu.tr
Anadolu Üniversitesi	http://www.anadolu.edu.tr
Ankara Büyük Kolej	http://www.bkolej.edu.tr
Ankara Tıp Fak. Plas. Ve Rek. Cer.	http://www.ankara.edu.tr/~plastcer
Ankara Üniversitesi	http://www.ankara.edu.tr
Ankara Üniversitesi Faculty Of Dentistry	http://www.ankara.edu.tr/dentistry
Ankara Üniversitesi Faculty Of Pharmacy	http://www.pharmacy.ankara.edu.tr
Ankara Uni. Institution Of Health	http://sbe.pharmacy.ankara.edu.tr
Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü	http://www.eies.itu.edu.tr
Açık Öğretim Fakültesi	http://www.aof.anadolu.edu.tr
Başkent Üniversitesi Hastanesi	http://www.h.baskent.edu.tr
Bahçesehir Üniversitesi	http://www.bahcesehir.edu.tr
Balıkesir Üniversitesi	http://www.balikesir.edu.tr
Başkent Üniversitesi İstanbul Diyaliz	http://www.baskent-ist.edu.tr
Başkent Üniversitesi Zubeyde Hanim Has.	http://www.baskent-izm.edu.tr
Başkent Uni. İktisadi Ve İdari Bil.Fak.	http://www.baskent.edu.tr/~iibf
Başkent Uni. Turgut Noyan Araştırma	http://www.baskent-adn.edu.tr
Başkent Üniversitesi Ankara Hospitals	http://www.baskent-ank.edu.tr
Başkent Üni.Sosyal Bil. Ens.	http://www.h.baskent.edu.tr/sbe/index.ht
Başkent Üniversitesi	http://www.baskent.edu.tr
Beykent Üniversitesi	http://www.beykent.edu.tr
Bilgi Üniversitesi	http://www.bilgi.edu.tr
Bilkent Üniversitesi Bups, Ankara	http://www.bups.bilkent.edu.tr
Bilkent Uni. Computer E. And Inf.	http://www.cs.bilkent.edu.tr
Bilkent Üniversitesi Electronic E., Ankara	http://www.ee.bilkent.edu.tr
Bilkent Üniversitesi Grapgics Design Dept	http://www.art.bilkent.edu.tr
Bilkent Üniversitesi Science: Ankara	http://www.fen.bilkent.edu.tr
Bilkent Üniversitesi Tourism, Ankara	http://www.tourism.bilkent.edu.tr
Bilkent Üniversitesi Undergraduate	http://www.ug.bcc.bilkent.edu.tr
Bilkent Üniversitesi	http://www.bilkent.edu.tr
Bornova Anadolu Lisesi	http://bornova.ege.edu.tr/~orkunt/bal
Boğaziçi Üniversitesi Engineering Society	http://www.enso.boun.edu.tr
Boğaziçi Üniversitesi, Busım Lab.,	http://www.busim.ee.boun.edu.tr

Boğaziçi Üniversitesi Computer Science	http://dec002.cmpe.boun.edu.tr
Boğaziçi University, Electronic E., İstanbul	http://maxwell.ee.boun.edu.tr
Boğaziçi Uni. Institute Of Environmental	http://www.esc.boun.edu.tr
Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli	http://www.koeri.boun.edu.tr
Boğaziçi Üniversitesi, Mechatronic Lab,	http://mecha.ee.boun.edu.tr
Boğaziçi Üniversitesi, Physics, İstanbul	http://caju.phys.boun.edu.tr
Boğaziçi Üniversitesi	http://www.boun.edu.tr
Çankaya Üniversitesi	http://www.cankaya.edu.tr
Celal Bayar Üniversitesi	http://www.bayar.edu.tr
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi	http://www.ctf.edu.tr
Cukurova Üniversitesi	http://www.cu.edu.tr
Cumhuriyet Üniversitesi	http://www.cumhuriyet.edu.tr
Cyprus International Üniversitesi	http://www.ciu.edu.tr
Deu Tıp Fakültesi Hastanesi	http://cs.med.deu.edu.tr
Deniz Harp Okulu, İstanbul	http://www.dho.edu.tr
Dicle Üniversitesi	http://www.dicle.edu.tr
Doğuş Üniversitesi	http://www.dogus.edu.tr
Dokuz Eylül Üniversitesi	http://www.deu.edu.tr
Dostluk Ve Day. Top.	http://www.metu.edu.tr/home/wwdost
Doğu Akdeniz Üniversitesi	http://www.emu.edu.tr
Ege Bbs, İzmir	http://bornova.ege.edu.tr/~egebbc
Ege Üniversitesi Faculty Of Sciences	http://www.sci.ege.edu.tr
Ege Uni. Chemical Engineering Dep.	http://bornova.ege.edu.tr/~wwche
Ege Üniversitesi, Edebiyat Toplumları	http://bornova.ege.edu.tr/~parilti
Ege Üniversitesi, International Computer	http://www.ube.ege.edu.tr
Ege Üniversitesi, Pharmacy , İzmir	http://pharmacy.ege.edu.tr
Ege Üniversitesi	http://www.ege.edu.tr
Erciyes Üniversitesi Nevşehir Kampüsü	http://www.euniv.edu.tr
Erciyes Üniversitesi	http://www.erciyes.edu.tr
Fatih Üniversitesi Tıp Fakültesi	http://www.fatihmed.edu.tr
Fatih Üniversitesi	http://www.fatih.edu.tr
Fatih Üniversitesi	http://www.fatihun.edu.tr
Fevziye Mektepleri Işık Lisesi, İstanbul	http://kartal.fmv.edu.tr
Fevziye Mektepleri Vakıfı	http://www.fmv.edu.tr
Fırat Üniversitesi	http://www.firat.edu.tr
Galatasaray Üniversitesi	http://www.gsu.edu.tr
Gata Radyasyon Onk.	http://www.gata.edu.tr/radonk/
Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi	http://www.tef.gazi.edu.tr
Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi,	http://www.fef.gazi.edu.tr
Gaziosmanpaşa	http://www.gop.edu.tr
Gaziantep Üniversitesi	http://www.gantep.edu.tr

Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü,	http://www.gyte.edu.tr
Girne Amerikan Üniversitesi	http://www.gau.edu.tr
Gulhane Askeri Tıp Akademisi	http://www.gaia.edu.tr
Gülhane Ask. Tıp Aka. Biyofizik Dep.	http://www.gata.edu.tr/byfmain
Hacettepe Red Daers	http://www.reddeers.hacettepe.edu.tr
Hacettepe Üniversitesi	http://www.hacettepe.edu.tr
Hacettepe Üniversitesi, Computer Sci. F.,	http://www.cs.hun.edu.tr
Hacettepe Üniversitesi, Electronic E,	http://www.ee.hun.edu.tr
Hacettepe Üniversitesi, Geology F.,	http://www.jeo.hun.edu.tr
Hacettepe Uni. Ins. Of Oncology	http://www.hun.edu.tr/oncology
Hacettepe Üniversitesi. Medical Faculty-	http://www.gen.hun.edu.tr
Hacettepe Üniversitesi, Nuclear E. Ankara	http://www.nuke.hun.edu.tr
Hacettepe Üniversitesi, Physics E., Ankara	http://www.phys.hun.edu.tr
Hacettepe Uni. Tıp Fak. Farma.	http://www.pharmacology.hacettepe.edu.t
Hacettepe Üniversitesi	http://www.hun.edu.tr
Halic Üniversitesi	http://www.halic.edu.tr
Harran Üniversitesi	http://www.harran.edu.tr
Hava Harp Okulu	http://www.hho.edu.tr
Inaf International Affairs Agency	http://www.emu.edu.tr
Işık Üniversitesi	http://www.ıskun.edu.tr
İnönü Üniversitesi	http://www.inonu.edu.tr
İstanbul Bilgi Üniversitesi	http://www.ibun.edu.tr
İstanbul Kültür Üniversitesi	http://www.iku.edu.tr
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi	http://www.iuiktisat.edu.tr
İstanbul Üniversitesi	http://www.istanbul.edu.tr
İzmir Yüksek Teknoloji Ens. Bil. Uyg. Ve	http://www.iyte.edu.tr
Işık Üniversitesi	http://www.isikun.edu.tr
Kadir Has Üniversitesi	http://www.khas.edu.tr
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	http://www.ksu.edu.tr
Karadeniz Teknik Üniversitesi	http://www.ktu.edu.tr
Kocaeli Üniversitesi	http://www.kou.edu.tr
Koç Üniversitesi	http://www.ku.edu.tr
Kırıkkale Üniversitesi	http://www.kku.edu.tr
Lefke Avrupa Üniversitesi	http://www.lefke.edu.tr
Metu Physics Society	http://newton.physics.metu.edu.tr/~fizikt
Muğla Üniversitesi	http://www.mu.edu.tr
Maltepe Dershaneleri	http://www.maltepe.edu.tr
Marmara Üniversitesi	http://www.marun.edu.tr
Mersin Üniversitesi	http://www.mersin.edu.tr
Middle East Tech. Uni., Dep.	http://www.metu.edu.tr/academix.html

Middle East Tech.Uni., Org.	http://www.metu.edu.tr/genInfo/orgs.html
Middle East Tech, Stud. Gr.	http://www.metu.edu.tr/genInfo/stgroups
Mimar S. Uni., Mediaccess - A Mult. Lab	http://mediaccess.msu.edu.tr
Mimar S. Uni.,Tv Ins.	http://mediaccess.msu.edu.tr/services/stm
Mimar S. U.	http://mediaccess.msu.edu.tr/services/
Mimar Sinan Üniversitesi	http://www.msu.edu.tr
Mustafa Kemal Üniversitesi	http://www.mku.edu.tr
Near East Üniversitesi	http://www.neu.edu.tr
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	http://www.omu.edu.tr
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	http://www.odtu.edu.tr
Osmangazi Üniversitesi	http://www.ogu.edu.tr
Özel Kültür Üniversitesi	http://www.kultur.edu.tr
Pamukkale Üniversitesi	http://www.pamukkale.edu.tr
Petrofer Türkiye San. Yağları Ve Kim.	http://www.iyte.edu.tr/petrofer
Polis Akademisi Başkanlığı	http://www.polakd.edu.tr
Polis Akademisi	http://www.polisakademisi.edu.tr
Robert College, İstanbul	http://www.boun.edu.tr/~robcol
Sabancı Üniversitesi	http://www.sabanciuniv.edu.tr
Sabancı Üniversitesi	http://www.sabanciuniv.edu
Sakarya Üniversitesi	http://www.sau.edu.tr
Selçuk Üniversitesi	http://www.selcuk.edu.tr
Süleyman Demirel Üniversitesi	http://www.sdu.edu.tr
Tavsanlı Meslek Yüksek Okul	http://www.tavmyo.edu.tr
Trakya Üniversitesi	http://www.trakya.edu.tr
Türk Edebiyat Vakfı , İstanbul	http://bornova.ege.edu.tr/~ssahin/tedev
Uludağ Üniversitesi	http://www.uludag.edu.tr
Uludağ Uni., Faculty Of Eco. And Adm.	http://www.iibf.uludag.edu.tr
Yakın Doğu Üniversitesi, İstanbul	http://www.ydu.edu.tr
Yeditepe Uni. Hukuk Fak.	http://www.yeditepe.edu.tr/law/law1.htm
Yeditepe Uni. Huk. Kul.	http://www.yeditepe.edu.tr/
Yeditepe Üniversitesi	http://www.yeditepe.edu.tr
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	http://www.yyu.edu.tr
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi	http://www.karaelmas.edu.tr
Özel Bilkent Lisesi	http://www.obl.bilkent.edu.tr
Özel Sankt Georg Avusturya Lisesi	http://www.sg.edu.tr
Özel İzmir Lisesi	http://www.oil.edu.tr
İstanbul Teknik Üniversitesi Maden	http://www.mines.itu.edu.tr
İstanbul Tek. Uni. Otomotiv Anabilim	http://www.otomotiv.itu.edu.tr
İstanbul Teknik Üniversitesi	http://www.itu.edu.tr
İzmir Fen Lisesi, İzmir	http://cns-web.bu.edu/pub/erol/ifl.html

